

Spitzer Jenő

ÖNVÉDELEM VERSUS TERRORIZMUS

*Az erőszak tilalma és az önvédelem joga a nemzetközi jogban,
különös tekintettel az Iszlám Állam elleni nemzetközi fellépés
lehetőségeire*

Bibliotheca Juris Militaris III.

SPITZER JENŐ

ÖNVÉDELEM VERSUS TERRORIZMUS

*Az erőszak tilalma és az önvédelem joga a nemzetközi
jogban, különös tekintettel az Iszlám Állam elleni
nemzetközi fellépés lehetőségeire*

Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság
Budapest, 2019.

Bibliotheca Juris Militaris III.

Önvédelem versus terrorizmus

Az erőszak tilalma és az önvédelem joga a nemzetközi jogban,
különös tekintettel az Iszlám Állam elleni nemzetközi fellépés
lehetőségeire

Szerző:

Dr. Spitzer Jenő hadnagy

Sorozatszerkesztő:

Dr. Farkas Ádám PhD. főhadnagy

A kézirat lezárva: 2018. december 15.

A kötet a Honvédelmi Minisztériumnak a Magyar Katonai Jogi és
Hadjogi Társaság részére nyújtott 2018-as kutatási támogatása keretében
valósult meg.

Minden jog fenntartva!

A borító a https://geographicalimagination.files.wordpress.com/2012/12/tumblr_lyhcouoha61r159loo1_1280.jpg és a
<https://english.cdn.zeenews.com/sites/default/files/2016/07/30/514522-isis-training.jpg> elérhetőségű képek felhasználásával készült.

Kiadja:

Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság
1055 Budapest, Markó utca 27. III. em. 15-17/A.

Kiadó képviselője:

Dr. Kádár Pál PhD, elnök

ISBN:

978-615-00-4536-8 (nyomtatott)
978-615-00-4537-5 (elektronikus)

ISSN:

2630-9289 (nyomtatott)
2630-9394 (elektronikus)

Készítette:

Palatia Nyomda és Kiadó Kft.

© Spitzer Jenő, 2019.

*A nagyszüleimnek, akik irányt mutattak
és Juditnak, aki az úton végigkísér*

<i>Tartalom</i>	1
<i>Köszönetnyilvánítás</i>	3
<i>I. Bevezetés</i>	5
<i>II. A jus ad bellumtól az erőszak tilalmáig</i>	11
<i>III. Az ENSZ Alapokmány 2. cikk (4) bekezdése – Az erőszak tilalma</i>	19
<i>IV. Az önvédelem jogának jelene és jövője</i>	27
1. ENSZ Alapokmány 51. cikk – Az önvédelmi klauzula	27
2. Fegyveres támadás	29
2.1. A mennyiségi feltétel	29
2.2. A minőségi feltétel	32
3. Szükségesség, időbeliség, arányosság	33
4. Új kihívások az ezredfordulón: a kritériumok tágulása	38
<i>V. Az Iszlám Állam elleni önvédelem lehetőségei</i>	55
1. ISIS: Állam vagy terrorszervezet?	55
2. A bukott államiság kérdésköre	59
3. Bukott állam-e Irak vagy Szíria?	63
4. A „vonakodik vagy képtelen” koncepció	67
4.1. Az állami védelem felelősségének relációja	72
5. A terrorizmus elleni önvédelem lehetséges alapja: az államiság feltételének lebontása a Biztonsági Tanács szankciórendszerében	76
5.1. Targeted sanctions és blacklisting	78
<i>VI. Következtetések</i>	83

<i>VII. Irodalomjegyzék</i>	93
Felhasznált szakirodalom	93
Felhasznált jogforrások	104
Egyéb online források	107

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Jelen munkám egy hosszas, több lépcsőben kibontakozó kutatói tevékenység eredménye. Azonban egyik lépcsőn sem álltam egyedül.

Mindenekelőtt köszönetet szeretnék mondani azoknak, akik a téma iránti érdeklődésemet a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán elsőként mélyítették el. Diplomamunkám konzulenseinek, Dr. Schiffner Imolának és Dr. Hárs Andrásnak a szakmai iránymutatása és fogyhatatlan bátorítása, valamint Dr. Sziebig Orsolya Johannának a segítőkészsége nélkül az alábbiakban olvasható értekezés magva korántsem válhatott volna útnak indítóvá.

Köszönettel tartozom Dr. Farkas Ádám PhD főhadnagy úrnak az ösztönző támogatásért, továbbá a Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaságnak azért a megtiszteltetésért, hogy írásomnak mind elkészülésében, mind megjelenésében példátlan szakmai háttérrel biztosított.

A könyv nem készülhetett volna el anélkül az áldozatkészség és szünni soha nem tudó biztatás nélkül sem, amelyet a családomtól és a menyasszonyomtól kaptam és amiért nekik örökre hálás leszek.

a szerző

A XXI. századi terrorcselekmények sorozata a tűszúrás könnyedségével ütött éket a nemzetközi béke és biztonság több évtizedes rendszerébe. Az al-Kaida 2001. szeptember 11-i terrortámadása nem csupán a tragikusságával rázta meg az Egyesült Államokat és a nemzetközi közösséget, hanem egyúttal kihívás elé állította nemzetközi jog kimunkált kereteit. Az ENSZ Alapokmány szellemisége, az évszázadokon keresztül keretek nélküli *jus ad bellum* hatékony szűkítését jelentő 2. cikk (4) bekezdésében foglalt általános és átfogó erőszaktilalom, valamint az ahhoz szervesen kapcsolódó önvédelmi jog az újraértelmezés célpontjába került.

Habár a terrorizmus már 1963-ban a nemzetközi jog látóterébe került, ezen egyezmények a kérdést némileg egysíkúan, kizárólag büntetőjogi aspektusból tárgyalták,¹ amely szemléletre Európában még a kétezres évek elején is volt hajlandóság.² A 9/11, valamint az arra reagáló 1368. számú Biztonsági Tanácsi határozat homályos megfogalmazása, illetőleg a Bush kormány terrorizmus elleni háborúja azonban már határozottan túllépett a büntetőjogi szankcionálás időszakán. Az Afganisztán elleni háború – mint az Egyesült Államok legitimitást megkérdőjelező önvédelmi akciója – megnyerte a nemzetközi közösség hallgatólagos beleegyezését egy meglévő normakeret sajátos értelmezésére. Ezen internacionális szolidaritást felhasználva az Egyesült Államok tovább expanzionálta a terrorizmus elleni harcot, amikor 2003-ban Irak ellen indított háborút, az ENSZ Biztonsági Tanács (BT) kifejezett és határozott

---

¹ Bővebben lásd: <http://www.un.org/en/terrorism/instruments.shtml> (2016. december 4.).

² A téma kapcsán lásd: BARTKÓ Róbert: A terrorizmus elleni küzdelem kriminálpolitikai kérdései. Győr, Universitas-Győr Nonprofit Kft, 2011.; FARKAS Ádám: A terrorizmus elleni harc, mint kiemelt ágazatközi fegyveres védelmi feladat. In: Szakmai Szemle, 2017/3. szám, 5–20. o

felhatalmazása nélkül. Mindamellet, hogy az önvédelmi jog klasszikus keretei és funkciói új nézőpontból nyertek állami támogatottságot, kérdéseket vetve fel a BT-nak, mint a nemzetközi béke és biztonság legfőbb letéteményesének hatásköri hatékonysága kapcsán is.³ Ezen kérdések számát pedig csak tovább fokozta, hogy az elmúlt évek európai támadásait és nem állami szereplőkkel összefüggő – például hibrid háborús – kihívásait követően az államok megkezdték a fegyveres védelmüknek a megújítását és emellett a terrorizmus elleni harc terén is tapasztalható intenzitás változás.⁴

---

³ Az ENSZ Biztonsági Tanácsának átfogó vizsgálata során rendre merül fel a reformok elengedhetlensége, a szervezet hatáskörét és az Alapokmányban deklarált célkitűzését illetően az elmúlt közel egy évszázad változásaihoz való adaptáció időszerűsége. Ennek kapcsán lásd: SÜLYOK Gábor: A Biztonsági Tanács reformjának szükségessége: kritikai értékelés. In: *Közjogi Szemle* 1. évf. 3. sz. 2008. 6-15. o. [Továbbiakban: SÜLYOK, 2008.]; SÜLYOK Gábor: Az Egyesült Nemzetek Szervezetének Biztonsági Tanácsa: összetétel, szavazás, reform. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2009.; HÁRS András: „Nemzetközi szervezetek határozatai” In: JAKAB András – FEKETE Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Nemzetközi jog rovat, rovatszerkesztő: SÜLYOK Gábor) <http://ijoten.hu/szocikk/nemzetkozi-szervezetek-hatarozatai> 2018. [19]–[22].; VALKI László: Az ENSZ-reformok sorsa. In: *Külügyi Szemle* 4. évf. 3-4. sz. 2005. 95-110. o.

⁴ A fegyveres védelem megújításáról és a terrorizmus elleni fellépésről lásd: FARKAS Ádám: Az állam fegyveres védelmének alapvonalai és Kiegyezést követő polgári evolúciója. Győr, Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, doktori értekezés, 2018. 28-146. o. [Továbbiakban: FARKAS, 2018.]; FARKAS Ádám: Adalékok az állam fegyveres védelmének rendszertani megközelítéséhez. In: *Honvédségi Szemle*, 145. évf. 1. sz. 2017. 44–58. o.; FARKAS Ádám: Tévelygések fogságában? Tanulmányok az állam fegyveres védelmének egyes jogtani és államtani kérdéseiről, különös tekintettel Magyarország katonai védelmére. Budapest, Magyar Katonai és Hadijogi Társaság, 2016.; LATTMANN Tamás: A 2001. szeptember 11-i támadások hatása a nemzetközi jognak a fegyveres erő alkalmazására vonatkozó előírásaira. In: *Külügyi Szemle* 10. évf. 3.sz. 2011. 105-115. o.; TOMOLYA János – PADÁNYI József: A terrorizmus jelentette kihívások. In *Hadtudomány* 22. évf. 3-4. sz. 2012. 34-67. o.; HÁRDI István: A terrorizmusról. In: *Magyar Tudomány* 170. évf. 8. sz. 2009. 932-936. o.; KELEMEN Roland: Az Alaptörvény különleges jogrendi rendszerének egyes dogmatikai problémái – kitekintéssel a visegrádi államok alkotmányának kivételes hatalmi szabályaira. In: *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle* 5. évf. 1-2. sz. 2017. 37-68. o.; KELEMEN Roland: A derogáció értelmezése a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának, valamint az Emberi

Munkámnak nem célja az Afganisztán és Irak elleni háborúk, illetve a Szíria és Irak területén az ISIS elleni vívott műveletek kiértékelése és megítélése, ugyanakkor az kijelenthető, hogy sem a célkeresztbe kerülő al-Kaida, sem más terrrorszervezetek teljes körű felszámolását nem eredményezték ezek a konfliktusok, illetve az adott térségeket sem pacifikálták. Ez a fajta szélsőségesség az elszenvedett támadásoktól – talán éppen a dzsihádisták tudatából adódóan – ismételten megújult és minden eddiginél nagyobb erővel nyert teret a Közel-keleti térségben, ahol részben a nyugati hatalmak beavatkozása és a világrend változásai, részben a polgárháborúk és az alkalmatlan kormányzatok miatt meggyengült államok⁵ területei védtelenül álltak velük szemben. Az Iszlám Állam – kihasználva az Irakban a Saddam rezsim után felálló kormány okozta belviszályokat és a szíriai polgárháborút – hatalmas területek felett szerzett uralmat. Az ISIS az állami törekvéseivel, valamint a technológia nyújtotta lehetőségek⁶ figyelemre méltó kiaknázásával új szintre emelte a szélsőséges csoportok által eddig jelentett fenyegetettséget. A 2014-ben kikiáltott kalifátus tagjai nemcsak ellenőrzött területeiken voltak

---

Jogok Európai Egyezményének tükrében. In: Közjogi Szemle 11. évf. 4. sz. 2018. 52-57. o.

⁵ A téma jogi, államtani vonatkozásai kapcsán lásd PONGRÁCZ Alex: A bukott államok problémájának aktuális kérdései. In: Jog, állam, politika, 7. évf. 4. sz. 2015. 23–37. o.

⁶ Lásd bővebben: MAGYAR Sándor – SIMON László: A terrorizmus és indirekt hadviselés az EU kibertérben. In: Szakmai Szemle 15. évf. 4. sz. 2017. 57-68. o.; SIMON László – MAGYAR Sándor: A terrorizmus és indirekt hatása a kibertérben. In: Nemzetbiztonsági Szemle 5. évf. 3. sz. 2017. 89-101. o.; SIMON László: A fokozódó terrorizmus Európában és annak hatása a katonai tömegrendezvények biztosítására. In: Szakmai Szemle 13. évf. 2. sz. 2015. 145-162. o.; TÓTH Zoltán Balázs: Az Iszlám Állam online térhódítása. In: Nemzetbiztonsági Szemle 4. évf. 4. sz. 2016. 26-42. o.; KELEMEN Roland – NÉMETH Richárd: A kibertér fogalmának és jellemzőinek multidiszciplináris megközelítése. In: FARKAS Ádám (szerk.): Védelmi alkotmányosság az új típusú biztonsági kihívások erőterében. Budapest, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, 2018. 147-170.; KELEMEN Roland: Cyber Attacks and Cyber Intelligence in the System of Cyber Warfare. In: SZABÓ Miklós: Doktoranduszok Fóruma: Állam- és Jogtudományi Kar szekciókiadványa. Miskolc, Miskolci Egyetem, 2017. 117-122. o.

tevékenyek, az iszlám szellemiség mögé bújtatott terrorizmustól való retteget az egész világra rázúdították.

Párizs a Charlie Hebdo szerkesztőségének tragédiáját követően 2015 novemberében újabb, 130 emberéletet követelő terrortámadás áldozatává vált, 2016 júliusában pedig Nizza utcái váltak az ISIS harcterévé. Az Iszlám Állam tagjai ártatlanok életét vették el többek között Törökországban, Tunéziában, Belgiumban, Kanadában, Németországban és az Egyesült Államokban, valamint egy orosz utas szállító repülő felrobbantásával. Kijelenthető, hogy a jelen tanulmány írásakor az Iszlám Államhoz szorosán köthető vagy az általa elkövetett terrortámadások száma – a világ minden kontinensét érintve – meghaladta a 140-et, a közel 30 országot sújtó tragédiák pedig már több mint 2000 ember életét követelték. A sebesültek száma többeszes tömeget tesz ki, Irak és Szíria területén pedig mindennapossá váltak a radikális iszlamista terroron alapuló kormányzás szörnyűségei.⁷

Látható azonban, hogy a terrorizmus és a radikalizálódás jelentette fokozódó fenyegetettség az egyes nemzetállamokat, azok tömörüléseit, sőt a nemzetközi közösség egészét fellépésre készíti úgy a határokon belül, mint azokon kívül. A helyzet megoldása pedig – ahogyan azt 9/11 után is láthattuk – a vélt ésszerűség és jog nem teljesen egybevágó síkjain kényszeredetten mozog.

Mindezeket követően feltehető a kérdés, hogy az Iszlám Állam milyen fenyegetést jelent a nemzetközi jogra? Miként befolyásolják a nem állami szereplők, mint modernkori kihívás az Egyesült Nemzetek Szervezetének szellemisége által kimunkált kereteket? Hogyan állja meg a helyét az erőszak tilalma és a jogos

---

⁷ LISTER, Tim; SANCHEZ, Ray; BIXLER, Mark; O'KEY, Sean; HOGENMILLER, Michael; TAWFEEQ, Mohammed: ISIS goes global: 143 attacks in 29 countries have killed 2,043. CNN. 2018. február 12. Online: <https://edition.cnn.com/2015/12/17/world/mapping-isis-attacks-around-the-world/index.html> (2018. november 5.).

önvédelem a nemzetközi viszonyok dinamikus transzformációjában?

Kutatásom e kérdésekre a fennálló problémák konklúzív megvilágításával törekszik választ találni. A terrorizmus jelentette modernkori kihívások a jog-, az állam-, a rendészet- és a hadtudomány területén is széles körben követelnek belátható időn belüli megoldásokat, írásom azonban – rövid kiutalásoktól eltekintve – nem kíván túlterjeszkedni a háborúindítás jogának keretein. Az irányválasztás jogi megközelítésből egyfajta kronologikus szándékként is értelmezhető. Meggyőződésem, hogy a hadviselő felekre irányadó szabályok vizsgálata csakis a nemzetközi jogi értelemben vett erőszak alkalmazás jogszerűségének tisztázása után kerülhet egy átfogó kutatás látóterébe.

Írásom a normatív keretek, a nemzetközi szokásjog és gyakorlat, a Nemzetközi Bíróság esetjoga, valamint a jogtudósi álláspontok kavalkádjában kíván útmutatásul szolgálni. Téve ezt nem csupán az említettek ismertetésével és következetes ütköztetésével, de tekintettel az ENSZ Alapokmány keletkezésének körülményeire, motivációjára és a modernkori kihívások jellegére a jelen környezet alkalmazhatóságának elemenként történő értékelésével, nem utolsó sorban pedig a kirajzolódó jogértelmezés és állami gyakorlat prognosztizáló jellemzésével.⁸

---

⁸ A szerző a terrorizmus elleni küzdelem és az önvédelem kapcsolatáról korábban a Honvédségi Szemle 146. évfolyamának (2018) 2. és 3. számaiban „Az önvédelem és a terrorizmus ütközete: hajlik vagy törik a nemzetközi jog?”, valamint „Az Iszlám Állam elleni önvédelem lehetőségei” címmel jelentetett meg műveket. Jelen munkája ezen alkotások összefogó, átdolgozott, tovább kutatott változata.

II. A JUS AD BELLUMTÓL AZ ERŐSZAK TILALMÁIG

Az emberiség történelmében évezredes múltra tekint vissza a háborúindítás jelensége. Az államok érdekérvényesítési és vitarendezési célzatú fegyveres konfliktusai az ókortól napjainkig fellelhetőek, így e világtörténelmi mozzanatok némi túlzással természetesnek tekintjük.⁹

A jog, különösen a nemzetközi jog legfőbb motorját a fegyveres erőszak alkalmazásának kérdései hajtották leginkább. Mi sem bizonyítja jobban e kapcsolatot, mint a nemzetközi jog atyja, Hugo Grotius *A háború és a béke jogáról* című műve, ahol a jog és a háború kérdésköre elválaszthatatlanul fonódik össze. A 20. század legnagyobb jogtudósai, Kelsen, Lauterpacht és Jessup az erőszak visszaszorításában szintén a jogág központi szerepét vallották. A nemzetközi jog ezen érintettsége az évszázadok alatt sem veszített jelentőségéből, fontosságát az ENSZ Alapokmány hatályba lépése végérvényesen megerősítette.¹⁰

A nemzetközi szokásjogot tükröző *jus ad bellum*, azaz a háborúindítás joga hosszantartó folyamat eredményeként szűkült a XX. században a fegyveres erőszak általános tilalmáig: sokáig vitatott maradt, hogy mennyire korlátozható egy háború a jog eszközeivel. A háború jogonkívüliségének felfogása ellentétként mutatkozott Grotius a XVII. században közétett gondolataival.

Rudolph von Jehring az első világháború hajnalán értekezésében azt az álláspontot képviselte, miszerint a jog pusztán létezése is – mint az elméleti síknál tovább terjeszkedő élő erő – a

---

⁹ Lásd például: SÜLYÖK Gábor: II. Ramses és III. Hattusiliš szerződése az örök békéről és testvériségről. In: Jog, állam, politika 6. évf. 2. sz. 2014. 3-21. o.

¹⁰ KAJTÁR Gábor: A nem állami szereplők elleni önvédelem a nemzetközi jogban. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2015. 23. o. [Továbbiakban: KAJTÁR, 2015].

világ viszállyai által indokolt. A jog eredetét a rend fenntartásának kényszeréhez kötötte úgy, hogy annak egy az ellenszegülők akaratával szemben is kellő erőt képviselni képes eszköznek kell lennie. Elméletéhez szorosan kapcsolódik az az aspektus, amelyben a jogot a társadalom eredetét jelentő erőszak ellenerejeként látatja.¹¹

Nussbaum még a második világháború évei alatt is úgy gondolta, hogy „*a háború »kitörése« egy metajogi probléma, a jog hatókörén és ellenőrzésén kívüli esemény*”.¹² E tézis alapján a jog legfeljebb a háború lefolyásának kereteit határozhatja meg, de annak kitörésére nem bír befolyásoló erővel.

A "nácizmus koronajogásza" bélyegével elhíresült, ám mégis megkerülhetetlen Carl Schmitt – a kelsen jogpozitivizmussal mintegy szembehelyezkedő álláspontként – a jog vonatkozásában megerősítette az erőszak fundamentális természetét és rögzítette, hogy a jog a politika által meghozott szuverén döntéseknek ad keretet. E szuverenitás elsődleges indikátora pedig nem más, mint a kivételes állapotról való döntés¹³ joga.¹⁴ Mindezekkel azonban szembehelyezkedik az a meglátás, mely szerint a háborúra nem tekinthetünk egy *vis maior* eseményként, aminek csupán konzekvenciáira lehetséges reagálni. Dinstein nézete alapján annak kiobbantása és a lefolyása során tanúsított erőszakos cselekmények

---

¹¹ VON JHERING, Rudolph: The Struggle for law. Callaghan and Company, Chichago, 1915. 1-2. o.

¹² NUSSBAUM, Arthur: Just War – A Legal Concept. Michigan LR, 42. 1943-1944 453. o., 477. o.

¹³ Lásd ezt bővebben: SZIGETI Péter: A decizionizmus két terepe Carl Schmittnél: a szuverenitás makro- és a bírói ítélet mikroszintjén. In: CS. KISS Lajos (szerk.): Carl Schmitt jogtudománya: Tanulmányok Carl Schmitttről. Budapest, Gondolat Kiadó, 2004. 338-357. o.; KELEMEN Roland: Előszó helyett – Kísérlet a hatalmi/legitimációs kivételes állapot és hatalom fogalmának vázlatos meghatározására. In: KELEMEN Roland (szerk.): Sajtójogi források a kivételes hatalom árnyékában: A magyar sajtójog a hatalmi/legitimációs kivételes állaptok időszakában (1918-1922). Budapest, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, 2018. 9-15. o.

¹⁴ SCHMITT, Carl: Politikai teológia. ELTE ÁJK, Budapest 1992 1. o.

mind emberi magatartáshoz fűződnek, így nem zárhatóak ki a jogi szabályozás hatálya alól.¹⁵

Az igazságos háború (*bellum iustum*) elméletét a középkori gondolkodók jogon túli érvekkel határozták meg. A teológiai, filozófiai és nemzetközi jogi munkák éles határvonalat húztak a háború és a béke joga között, a dominánssá váló szemlélet a háborút a nemzetközi kötelezettségeket megszüntető, jogon kívüli állapotként definiálta. A nemzetközi jogot uraló *bellum iustum* elmélet természetesen e jogon kívüliséget már a háború megindításának kezdőpillanatától elfogadta, a háborúskodó fél a béke jogához köthető (utolsó) követelményeknek a jogszerű hadüzenet vagy ultimátum megtételével már eleget tett.¹⁶

A háborúindítás jogi korlátozására először a 19. században mutatkozott példa. Honduras és Nicaragua 1878-ban kötött megállapodást, amelyben megegyeztek, hogy a jövőben nem háborúznak egymással, az esetlegesen felmerülő vitákat pedig egy baráti állam közvetítésével kívánják majd megoldani.¹⁷ A korlátozásra irányuló törekvések multilaterális egyezményi szintre az 1899-es hágai békekonferencián emelkedtek, ahol a szerződő államok a nemzetközi viták békés rendezéséről szóló egyezményt fogadtak el. Az I. hágai egyezmény elvi síkon a fent említett bilaterális egyezményhez hasonlóan operál. A szerződő felek kötelezettséget vállaltak, hogy komolyabb konfliktusaik esetében elsődlegesen békés vitarendezéshez folyamodnak. A békés vitarendezés keretében vagy jószolgálatot, vagy közvetítést vesznek

---

¹⁵ DINSTEIN, Yoram: War, Agression and Self-Defence. CUP, 2005. 74. o. [Továbbiakban: DINSTEIN, 2005.]

¹⁶ SZALAI Anikó: „Hová lett a háború és béke jogának dichotómiája?” In: CSAPÓ Zsuzsanna (szerk.): Emlékkötet Herczegh Géza születésének 85. évfordulójára: A ius in bello fejlődése és mai problémái, Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2013. 253–268. o.; Lásd még: SÜLYOK Gábor: A humanitárius intervenció elmélete és gyakorlata, Budapest, Gondolat, 2004. [Továbbiakban: SÜLYOK, 2004.]

¹⁷ Tegucigalpa Treaty of Friendship, Commerce and Extradition between Honduras and Nicaragua, 1878. 2.cikk.

igénybe azelőtt, hogy fegyveres erőszakhoz szükségszerűen folyamodnának.¹⁸ Természetesen ekkor még megalapozatlan lenne a viták békés rendezésének elvére megszilárdult intézményként tekinteni, azonban azt kijelenthetjük, hogy a *jus ad bellum* fokozatos szűkítésének első nagy lépéseire ekkor került sor.

Az 1907-es Drago-Porter egyezmény célja már egyfajta relatív tilalomként értelmezhető.¹⁹ Az egyezmény előzménye egy a britek által foganatosított tengeri blokádnak volt, amely alá a fizetésképtelen adósát, Venezuelát helyezte a Brit Birodalom. A végül békésen rendezett vita zárásaként a felek vállalták, hogy nem alkalmaznak erőszakot tartozásbehajtás okán. Kivételként került meghatározásra azon eset, amikor az adós nem hajlandó sem választott bíróság elé vinni a vitát, sem elfogadni a lehetséges megállapodást, vagy a döntést követően azt végrehajtani.²⁰

Szintén 1907-ben került sor a III. hágai egyezmény aláírására, amelynek 1. cikkében a felek vállalták, hogy háború indítás esetén a másik félnek indokokat tartalmazó hadüzenetet, vagy a feltételeket tartalmazó ultimátumot küldenek a harci cselekmény megkezdése előtt. E kötelezettségvállalás szokásjogi gyökerekből táplálkozik.²¹ A III. hágai egyezmény említett rendelkezése világosan mutatta meg, hogy a XX. század elejére kialakult területszerzési igények, nemzeti törekvések és pattanásig feszülő nemzetközi ellentétek elkerülhetetlenné tették a világháborút.

Az emberek millióinak életét követelő és a világgazdaság alapjait megingató első világháborút követően 1920-ban működésbe lépő Nemzetek Szövetsége létrehozott egy kollektív biztonsági rendszert, amely bár jelentősen korlátozta a háborúindítás jogát,

---

¹⁸ Convention for the Pacific Settlement of International Disputes (1899), az I. hágai egyezmény 1899.

¹⁹ KAJTÁR, 2015. 39. o.

²⁰ Convention respecting the limitation of the employment of force for the recovery of contract debts, II. hágai egyezmény 1907.

²¹ Convention relating to the Opening of Hostilities, II. hágai egyezmény 1907.

számos hiányosságot mutatott. A rendszer gyengesége volt, hogy a Nemzetek Szövetségének Egyezségokmánya csak a háborút tiltotta, a háborúnak nem minősülő államközi erőszakos cselekményekre már nem tért ki.²² E szabályozási „űr” lényegében szabadon hagyta a két háború közötti periódust szinte teljesen kitöltő államközi erőszakos cselekményeket. A Nemzetek Szövetségének hatékony működését tovább gyengítette az angol passzivitás, a szankciórendszer következetlen alkalmazása, valamint a nagyhatalmak együttes jelenlétének hiánya. Az Egyesült Államok nem lett a szervezet tagja, Németország mellett Japán és Olaszország is kilépett, a csupán 1934-ben csatlakozó Szovjetuniót pedig a Finnországban elkövetett agressziós cselekményei miatt 1939-ben kizárták.

A *jus ad bellum*ot tovább szűkítő lépcsőként tekinthetünk az 1928-ban 59 állam által ratifikált „*Általános szerződés a háború igénybevételéről történő lemondásról*”, más néven Briand-Kellog paktumra. A multilaterális megállapodás 1. cikkében a felek kijelentik: „*a háború nemzetközi viszályok elintézése céljából való igénybevételét elítélik, és egymáshoz való viszonyukban erről, mint a nemzeti politika eszközéről lemondanak*”. A szerződést többek között az Egyesült Államok, Németország, Olaszország, Japán, Belgium, Franciaország, Lengyelország és Magyarország is aláírta. Valójában csupán néhány latin-amerikai állam nem csatlakozott, akik azonban 1933-ban írták alá a tartalmilag szinte azonos Saavedra Lamas Egyezményt. A Briand-Kellog paktum az emberiség történelmében elsőként tette alapvetően jogellenessé a háborúindítást, kivételként megjelölve az önvédelem jogát. A megállapodás azonban elkövette a Nemzetek Szövetségének hibáját: nem tiltotta a háborúnak nem minősülő fegyveres konfliktusokat. A Briand-Kellog paktumot némileg a névleges megállapodás

---

²² KAJTÁR, 2015. 41. o.

státuszába taszítja fő fogyatékosága, a tilalom megszegésére vonatkozó szankciórendszer létrehozásának elmaradása.²³

A háborúindítás jogának korlátozására tett kísérletek a XX. század elején lényeges haladást mutattak, azonban sem a Nemzetek Szövetsége, sem a Briand-Kellog paktum nem volt képes a nemzetközi helyzet átfogó, hatékony és kikényszeríthető szabályozására, ami a második világháború kitöréséhez, újra embermilliók halálához, gazdasági és világrendi átrendeződéshez vezetett. A győztes és a vesztes államok egyaránt kimerültek a részben a technikai fejlődésnek betudható, végtelenségig táuló háborúban, Hiroshima és Nagasaki esete pedig végérvényesen tárgyalásztalhoz ültette az atomháborútól rettegő hatalmakat. 1945-ben az Egyesült Nemzetek Szervezetének megalakulásával, Alapokmányának elfogadásával jött létre először az emberiség történelmében a fegyveres erőszak általános tilalmát kijelentő jogi norma, amelyhez szorosan kapcsolódik az ENSZ BT keretei között létrejövő erőszakmonopólium alapvetése is.

Az általános és átfogó erőszaktilalomnak, mint keretrendszernek a történelmi szemszögből való vizsgálata szükséges, ugyanis nem hagyható figyelmen kívül az a tény, hogy az ENSZ Alapokmányát és annak szellemiségét a jaltai „történelmi pillanat” hatása járja át, és sok szempontból a hidegháborús berendezkedés elmozdíthatatlannak tűnő lenyomatait hordozza magában. A bipoláris világrend ugyan véget ért, azonban az ezt követő, jelenkori éra tekintetében a teóriák olykor egymás szöges ellentéteit képzik. Megtalálhatók közöttük az amerikai unipoláris rendet képviselő nézetek, de erőteljesen jelen vannak a multipoláris – és ebben az értelemben posztamerikai – világrendet vázoló tézisek, valamint a civilizációk összecsapásáról szóló teóriák is.²⁴ Farkas

---

²³ KAJTÁR, 2015. 42. o.

²⁴ A bipoláris világrend utáni elméleteknek messzemenően széles szakirodalma áll rendelkezésre, azonban annak részletezése – tekintettel a kutatási témámhoz mért közvetett relevancia mértékére – szétfeszítené munkám kereteit.

Ádám álláspontja szerint, noha mindegyik nézőpont egy új berendezkedés képét festi fel, a jaltai bipoláris világrendnek a történelem hatalmi korszakváltásaihoz mérten újszerű és egyedi jellegéből (kiemelten a valódi globalitásból és a lényegében ellenállásba nem ütköző két hatalmi tömbből) kiindulva sokkalta inkább állapítható meg egyfajta visszarendeződés. E tekintetben pedig *„egyszerre kell számolni a nagyhatalmi multipolaritás, a regionális, valamint a helyi szint kihívásaival, méghozzá a globális kapitalizmus sajátos függőségi rendszereit és különösen a transzatlanti jóléti civilizáció törékenységét, illetve a többi civilizációval szembeni – történelmileg determinált – feszültségeit számba véve”*.²⁵

Egyértelmű kérdésként merül fel, hogy a jelen nemzetközi struktúra miképpen tud alkalmas eszközként működni a multipoláris világrendszer és az új kihívások kereteket szétfeszítő hatásai alatt. Az ENSZ szellemisége a bipoláris világrendet követően még inkább megerősödött a nemzetek együvé tartozásának (olykor eufórikus) szándékában, amely – számtalan előnye mellett – jelentékenyen képes reakcióképességet bénítani az új idők azon (az 1945 után kialakított szisztémát kikezdő) folyamataival szemben,

---

A bipoláris világrend utáni korszakkal kapcsolatban példaként lásd: FUKUYAMA, Francis: A történelem vége és az utolsó ember. Budapest, Európa Könyvkiadó, 2014.; BRZEZINSKI, Zbigniew: A nagy sakktabla. Amerika világelsősége és geopolitikai feladatai. Budapest, Antall József Tudásközpont, 2017.; KAGAN, Robert: Édenkert és hatalom. Amerika és Európa az új világrendben. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2007.; KAGAN, Robert: Made in America. Budapest, Antall József Tudásközpont, 2015.; HUNTINGTON, Samuel P.: A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása. Budapest, Európa Kiadó, 2015.; TODD, Emmanuel: A birodalom után. Budapest, Allprint Kiadó, 2003.; ZAKAIRA, Fareed: A posztamerikai világ. Budapest, Gondolat Kiadó, 2009.; BRZEZINSKI, Zbigniew: Stratégiai vízió. Budapest, Antall József Tudásközpont, 2013.; GALLÓ Béla: Az újkapitalizmus régi világa – Biztonság, geopolitika, nemzeti mozgáster a globalizáció korában. Budapest, Napvilág Kiadó Kft., 2010.; KISSINGER, Henry: Világrend. Budapest, Antall József Tudásközpont, 2015.; FARKAS Ádám: Világrend vagy amit akartok? Gondolatok a világrend alapkérdéseiről. In: Nemzet és biztonság: biztonságpolitikai szemle, 8. évf. 6. sz. 2015. 120-135. o.

²⁵ FARKAS, 2018. 7. o

amelyek a napjainkban élénkülő hatalmi versengésekhez, illetve a nem állami szereplőkhöz kötődő fenyegetések által lényegesen felgyorsultak. Ezen aspektus határozottan láttatja, hogy a terrorizmus elleni harc egy komplex kihívás rendszer specialiter jelensége, a vonatkozásában felmerülő kérdések a felszínen túlmutató megoldások konzekvens megtételét sürgetik.

III. AZ ENSZ ALAPOKMÁNY 2. CIKK (4) BEKEZDÉSE – AZ ERŐSZAK TILALMA

„A Szervezet összes tagjainak nemzetközi érintkezéseik során más Állam területi épsége, vagy politikai függetlensége ellen irányuló vagy az Egyesült Nemzetek céljaival össze nem férő bármely más módon nyilvánuló erőszakkal való fenyegetéstől vagy erőszak alkalmazásától tartózkodniok kell.”²⁶

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének 1945. június 26-án San Fransiscóban aláírt Alapokmánya céljainak és elveinek meghatározásakor a részes felek hangsúlyt fektettek a Nemzetek Szövetsége erőszaktilalmat felállító törekvéseinek és a Birand-Kellog paktum hiányosságainak kiküszöbölésére. Az államok teljes és átfogó államközi erőszaktilalmat kívántak elérni, így szándékosan nem háborúra és háborúindításra vonatkozó korlátokat állítottak fel, hanem az erőszakkal való fenyegetésnek és annak alkalmazásának abszolút tilalmában látták a nemzetközi béke és biztonság fenntartásának garanciáját. Ennek biztosítására az ENSZ a BT által működtethető szankciómechanizmust dolgozott ki, amelyet az Alapokmány VII. fejezete tárgyal részletesen.

Habár az általános és átfogó erőszak tilalmát az Alapokmány 2. cikk (4) bekezdése határozza meg, e célú törekvéseinek körülhatárolásakor nem tekinthetünk el sem annak preambulumától (*„megmentjük a jövő nemzedékét a háború borzalmaitól”*) sem pedig az 1. cikk (1) bekezdésének tartalmától, amely lényegében az ENSZ működésének magva:²⁷

---

²⁶ „All Members shall refrain in their international relations from the threat or use of force against the territorial integrity or political independence of any state, or in any other manner inconsistent with the Purposes of the United Nations.” Charter of the United Nations Chapter I. Article 2. Paragraph 4. 1945. A fordítás forrása: 1956. évi I. törvény.

²⁷ KAJTÁR, 2015. 50. o.

„Az Egyesült Nemzetek célja, hogy fenntartsa a nemzetközi békét és biztonságot és evégből hathatós együttes intézkedéseket tegyen a békét fenyegető bűncselekmények megelőzésére és megszüntetésére, a támadó cselekményeknek vagy a béke más módon történő megbontásának elnyomására, valamint békés eszközökkel, az igazságosság és a nemzetközi jog elveinek megfelelő módon rendezze vagy megoldja azokat a nemzetközi viszályokat és helyzeteket, amelyek a béke megbontására vezethetnek;”²⁸

A szerződő államok akaratát mindezek alapján nem értelmezhetjük másként, mint az erőszak tilalmának általános és átfogó jellegű elvként való felállítását, amely jelentőségénél fogva a világszervezet más célkitűzéseivel szemben is megkérdőjelezhetetlenül privilegizált pozíciót élvez. Ebből adódóan a 2. cikk (4) bekezdését kétség kívül titulálhatjuk a nemzetközi béke és biztonság számottevő garanciájának. Ez a garanciális rendelkezés egy olyan történelmi helyzetben született, ahol a klasszikus államközi jellegű nemzetközi jogi szemlélet dominált és a biztonság felfogását még a katonai kihívások, különösen a háborús cselekmények súlyozása határozta meg. Ezek a körülmények azonban – ahogy ezt már az előzőekben is érintettük – az elmúlt évtizedekben gyökeresen megváltoztak, míg az Alapokmány revíziója nem valósult meg. Erre figyelemmel – a komplex biztonság és a nem állami szereplők békét és biztonságot fenyegető képességének növekedése miatt – a 2. cikk (4) bekezdését ma már

---

²⁸ „The Purposes of the United Nations are (1) To maintain international peace and security, and to that end: to take effective collective measures for the prevention and removal of threats to the peace, and for the suppression of acts of aggression or other breaches of the peace, and to bring about by peaceful means, and in conformity with the principles of justice and international law, adjustment or settlement of international disputes or situations which might lead to a breach of the peace;” Charter of the United Nations Chapter I. Article 1. Paragraph 1. 1945. A fordítás forrása: 1956. évi I. törvény.

célszerű kritikai élel is megvizsgálni, akár csak az ENSZ BT-t magát.²⁹

A tilalom megfogalmazásából egyértelműen megállapítható, hogy annak címzettjei kizárólag államok lehetnek. Nem terjed ki tehát sem személyekre, sem egyéb nem állami szereplőkre, szervezetekre. Így az erőszak tilalma nem érintheti egy adott állam területére, annak akár szárazföldi, tengeri területére vagy légtérébe behatoló olyan csoportok tevékenységét sem, amelyeknek magatartása nem egyértelműen tudható be valamely másik államnak, ugyanis ez a nemzetközi jelleg legfontosabb tulajdonsága. Így például a hibrid hadviselés megítélése és az azzal szembeni fellépés is nemzetközi jogi kérdések keresttüzébe helyezendő. Az említett értékelés ugyanakkor meg is fordítható. Az államok nemzetközi érintkezésének feltételként szabása kizárja az államok „jogtalan” belső erőszak alkalmazása terén a 2. cikk (4) bekezdésére hivatkozó szankcionálását³⁰, ami napjainkban a védelmi felelősség korántsem problémamentes elvével elbizonytalaníthatja az erőszak tilalmát is. A nemzetközi béke és biztonság alapja tehát mára egy jelentékeny gyenge pontot mutat, hiszen a nem állami szereplőkkel szemben kifejtett vagy az általuk elkövetett erőszakos cselekmények vonatkozásában tehetetlenséget feltételez, beleértve ebbe a nemzetközi terrorizmus és a nemzetközi szervezettbűnözés eszközként használását épp úgy, mint a hibrid hadviselés „kis zöld embereinek” problémakörét. Egyúttal kijelenthetjük: az Alapokmány e téren már nem konform a globalizálódó világ új problémáival.

A tilalom államközi jellegéből adódik ellenben az is, hogy a „nemzetközi érintkezés” kritériuma nem csak egy adott állam fegyveres ereje által egy másik állam területén elkövetett fegyveres fellépésre, hanem egy államnak a saját területén egy másik állam

---

²⁹ Lásd: SÜLYÖK, 2008. 6-15. o.

³⁰ SIMMA, Bruno: The Charter of the United Nations – A Commentary. 121-123. o. [Továbbiakban: SIMMA].

fegyveres erőivel szemben elkövetett jogtalan erőszak alkalmazására is kiterjed.

Felmerül továbbá a kérdés: mely államokat illeti meg a védelem és mely államokat terheli a megsértés következménye? A védelem esetében tág értelmezést kell használnunk, az ENSZ tagság és az elismerés sem szükségszerű feltétel. Így akár *de facto* rezsimeket és még el nem ismert államokat is óv a tilalom. A megsértés következményei esetében ugyanezen feltételek érvényesülnek. Mi biztosítja mindezek jogi alapját? Az Egyesült Nemzetek Szervezetének Közgyűlése (az ENSZ objektív jogalanyiságát megerősítve) 3314. számú határozatában, az agresszió megfogalmazásánál az 1. cikk a) pontjában emelte azt el az elismerés és az ENSZ tagság tényétől.³¹

Noha az alapító államok 1945-ben közösen és határozottan foglaltak állást az erőszak tilalma mellett, a gyakorlatban hamarosan felmerültek az azzal kapcsolatos értelmezésbeli eltérések. A fogalom átfogó és általános jellege miatt az államok sokszor nem értettek egyet a területi épség és a politikai függetlenség megsértésének körvonaláival. A 2. cikk (4) bekezdésének (legfőképpen az államok saját, politikai célú érdekei okán) szűk és tág értelmezése rövid időn belül jogvitákat generált.

A tilalom szűk értelmezése mellett leginkább az erősebb államok érveltek más állam területén történő beavatkozásuk esetében. Az irányvonallal szemben a Nemzetközi Bíróság már a kezdetektől következetesen lépett fel, valamint azt az államok többsége is elutasította. Az erőszak-politika olyan önkényes megnyilvánulásaként tekintettek rá, amely erőfölényt felhasználva a legsúlyosabb visszaélések táptalaja. Az 1949-es Korfu-szoros

---

³¹ „*In this Definition the term »State«: (a) Is used without prejudice to questions of recognition or to whether a State is a member of the United Nations*” A/RES/29/3314 Article 1.a).

ügyben (1947-1949)³² a britek érveltek az erőszak fogalmának szűk értelmezésével, miszerint erőszakos beavatkozásuk célja nem veszélyeztette Albánia területi épségét vagy politikai függetlenségét, csupán bizonyítékszerzés céljából eszközöltek külső beavatkozást. A 2. cikk (4) bekezdésének szűk értelmezését választotta többek között Izrael az 1976-os entebbei³³, valamint az Egyesült Államok az 1983-as grenadai³⁴ beavatkozáskor.

E magatartások kapcsán csatolhatóak az igazságos háború³⁵ (*bellum iustum*) újjáélesztésére tett kísérletek, melynek képviselői a „magasztos célok, mindenek felett álló értékek” fegyveres úton

---

³² Az ügyről röviden: két brit hadihajó a Kofu-szoros albán felségvizein 1946. október 22-én aknára futott, aminek következtében 44 tengerészük meghalt. A britek ezt követően úgy aknamentesítették a szorost, hogy azzal kapcsolatban semmilyen tárgyalást nem folytattak le, ugyanakkor az albán kormánytól kártérítést követeltek. A Nemzetközi Bíróság ítéletében jogsértőnek találta az aknák önhatalmú felszedését, ugyanakkor egy külön eljárás Albánia kártérítési kötelezettségét is megállapította. Bővebben: Corfu Channel case, Judgment of April 9th, 1949: I.C.J. Reports 1949. 4. o.

³³ Izraeli különleges egységek 1976. július 4-én egy nem szokványos katonai akcióval szabadítottak ki 101, az entebbei nemzetközi repülőtéren palesztin és német terroristák által fogva tartott túszt. A mentőakcióban a terroristákon kívül 3 túszt eltévedt golyók áldozata lett, valamint az izraeli egységek „útjába kerülő” ugandai katonák is életüket veszítették. Izrael a cselekményt önvédelmi reakcióként értékelte, függetlenül attól, hogy a szuverén területén kívül kerültek életveszélybe állampolgárai, ignorálva annak az eshetőségét, hogy Uganda a palesztin és német elkövetőkkel szemben lépéseket tegyen. Habár történtek erős visszhangot váltottak ki, a kérdés nem került a Nemzetközi Bíróság elé.

³⁴ Az Egyesült Államok 1983-ban csapatokat küldött a Grenada területére arra hivatkozva, hogy sürgős és halaszthatatlan a szigeten tanuló amerikai orvostanhallgatók kimentése. Az invázió csupán napokig tartott, a karibi apró szigetország három nap alatt megadta magát. A hidegháborús berendezkedés ellenére az USA akciója nem csak a másik pólus, de a nyugati demokratikus államok elítélését is kiváltotta. Az ENSZ BT. mindössze az Egyesült Államok vétőjára miatt nem tudott határozatot hozni, a Közgyűlés 38/7. számú határozatában a nemzetközi jog felhárító megszegésének nyilvánította a történeteket, amelyek súlyosan megsértették Grenada függetlenségét, szuverenitását és területi integritását. Érdekes tény, hogy a határozat meghozatalára habár elsőprő többség szavazott igennel, maga Grenada nem így tett. Így az sem meglepő, hogy az ügy nem került a Nemzetközi Bíróság elé.

³⁵ A téma hazai viszonylatban is különféle megközelítésekben vissza-visszatér, legújabbán lásd: GÖCZE István (szerk.): Az igazságos háború elvétől az igazságos békéig. Budapest, Dialóg-Campus kiadó, 2017.

történő érvényre juttatását a területi épség és a politikai függetlenség tiszteletben tartásával és az ENSZ céljaival is összhangban állónak tekintik.³⁶ Reisman álláspontja például nem más, mint hogy a 2. cikk (4) bekezdése nem tiltja, hanem egyenesen elősegíti a népek önrendelkezési jogának kiteljesedését.³⁷

Az igazságos háborút renoválni kívánó fegyveres erőszak-alkalmazási formák közül kiemelkedik a humanitárius intervenció doktrínája, melyre az államok egy része önálló jogcímként, az általános erőszaktilalom alóli kivételként tekint.³⁸ Az Egyesült Államok többek között 1989-es panamai inváziója során hivatkozott e jogcímre, állampolgárai életének védelme és a panamai demokrácia helyreállításának szükségességére, illetve a csatorna védelmére és Noriega tábornok bíróság elé állításának igényére.³⁹ Egy állam által egy másik állam területén, annak hozzájárulása nélkül, azonban annak állampolgárai védelme érdekében történő

---

³⁶ KAJTÁR, 2015. 47. o.

³⁷ REISMAN, Michael: Criteria for the Use of Force in International Law. Yale JIL, 10. (1984-1985) 279-285. o

³⁸ A humanitárius intervenció kapcsán lásd: SÜLYÖK, 2004.; REINOLD Theresa: State Weakness, Irregular Warfare, and the Right to Self-Defense Post-9/11. In: American Journal of International Law, Vol. 105. No. 2. 2011. 249-251. o. [Továbbiakban: REINOLD, 2012.]

³⁹ A Panamában 1983-ban vezérkari főnökké előlépő – egyébként már az 1950-es évek óta CIA ügynökként tevékenykedő – Manuel Noriega tábornokot 1989-ben ruházta fel a törvényhozó testület főhatalommal. A korábban pénzmosási és kábítószerügyekbe keveredett tábornok vélhetően a választási eredményeket is manipulálta, amivel komoly bizonytalanságot generált. A teljhatalmúvá vált Noriega hadiállapotot deklarált az Egyesült Államokkal, amelynek első következménye napokon belül bekövetkezett: a Panamai Véderő lelőtt egy civil ruhás, fegyvertelen amerikai haditengerésztisztet. Válaszul George H. W. Bush elnök elrendelte az „Igaz ügy” hadművelet megindítását. A térségben már eddig is közel 10 000 amerikai katona tartózkodott, akik a hadművelet keretében mintegy 13 000 katonával kiegészülve szállták meg Panamát. Komoly ellenállásba a lakóövezetben található főparancsnokság offenzívájakor ütköztek, aminek következtében a bombatámadások által több civil is életét veszítette. A beavatkozás eredményeként az elnöki pozícióba beiktatták a manipulált választások valódi győztesét, Guillermo Endara-t, a magát megadó Noriega-t pedig kábítószerügyei miatt az Egyesült Államokba szállították. Az eseményektekintetében az ENSZ Közgyűlése A/RES/44/240. sz. határozatában elítélte az USA cselekményét.

fegyveres beavatkozás vélhetően aligha tesz eleget a területi épség és a politikai függetlenség tiszteletben tartásának, amelynek egy ún. magasztos célért történő áttörése nem mutathat túl az erőszak alkalmazáson és a BT erőszakmonopóliumának figyelmen kívül hagyásán. A humanitárius intervenció ebből adódóan az ENSZ Alapokmányának szellemiségével nem egyezik, amit az is bizonyít, hogy az államok elenyésző kisebbsége hivatkozott a doktrínára, igaz újabban a már említett védelmi felelősség elve új dimenziókba helyezheti ezt a kérdéskört is.

Kiemelendő, hogy a 2. cikk (4) bekezdése nem kifejezetten fegyveres erőszakról ír, ami az erőszak tilalmát tágan értelmezők legfőbb kiindulási pontja. Ebből adódik a kérdés tehát, hogy kiterjed-e a tilalom a gazdasági, szociális, kulturális vagy politikai nyomásgyakorlásra is? A nyugati nemzetközi jogászok az erőszak fogalmának gazdasági tevékenységekre való kiterjesztését az 1973-as olajválság során az arab államok által tanúsított politika következtében látták indokoltnak.

Az ENSZ Alapokmány 41. és 42. cikkére, valamint a preambulumban megfogalmazott célkitűzésekre figyelemmel azonban az erőszak alkalmazás fegyveres formáin aligha mutat túl a tilalom. Ettől függetlenül viszont a 2. cikk (4) bekezdésének tág értelmezése az irányadó, amelybe minden a nemzetközi határokat megsértő erőszak alkalmazása bele kell, hogy tartozzon.⁴⁰ A Nemzetközi Bíróság a Nicaragua ügyben⁴¹ szerzett nyomatékot a tág

---

⁴⁰ KAJTÁR, 2015. 46. 52. o.

⁴¹ Az ügyről röviden: Somoza nicaraguai elnököt a Sandinista Nemzeti Felszabadítási Front 1979-ben buktatta meg. Az Egyesült Államok kezdetben jó viszonyt ápolt az új, sadinista kormánnyal, azonban hamarosan leállította Nicaragua segélyezését és támogatni kezdte a kormányellenes erőket. Ennek következtében a két ország viszonya drasztikusan megromlott. Az Egyesült Államok lépéseit azzal indokolta, hogy Nicaragua El Salvadorban gerillákat támogat. 1984-re a viszony végérvényesen elmérgesedett: a kormányerők és az ellenzék között fegyveres összecsapások törtek ki, az Egyesült Államok pedig előzetes figyelmeztetés nélkül aláaknázza Nicaragua kikötőit. Nicaragua 1984 áprilisában nyújtott be keresetet az Egyesült Államok ellen a Nemzetközi Bíróság

értelmezés szupremáciájának. Az ítélet során a bíróság a Közgyűlés 2625. számú határozatára tett hivatkozást, amelynek értelmében:

„Minden állam köteles tartózkodni olyan irreguláris erők vagy fegyveres bandák szervezésétől vagy szervezésének bátorításától, beleértve a zsoldosokat is, amelynek célja egy másik állam területére való behatolás. Minden állam köteles tartózkodni egy másik államban végbemenő polgárháborús cselekmények vagy terrorcselekmények szervezésétől, ösztönzésétől, segítésétől, abban való részvételtől vagy saját területen ilyen cselekmények elkövetésére irányuló szervező tevékenység eltűrésétől, ha... erőszak alkalmazásával vagy azzal való fenyegetéssel járnak.”

Az erőszak általános és átfogó tilalmának értelmezése során tehát nem lehet vita tárgya, hogy a tilalomba ütközés már az erőszak alkalmazás vagy az azzal való fenyegetés vonatkozásában felmerülő legcsekélyebb közreműködéstől megállapítható és kiterjed az államok közötti fegyveres erőszak minden fajtájára és formájára, ha az egyértelműen betudható az adott államnak.

---

előtt. A Nemzetközi Bíróság ítéletében megállapította, hogy a katonai vagy katonai jellegű akciók ösztönzésével és segítségével Nicaragua ellen illetve annak területén az Egyesült Államok megsértette a beavatkozás tilalmának elvét, az erőszak alkalmazásának tilalmát, Nicaragua szuverenitását, valamint az 1956-os barátsági, kereskedelmi és hajózási szerződést, valamint megszegte a nemzetközi humanitárius jog szabályait. Egyesült Államok köteles tartózkodni minden, a fentiekhez hasonló cselekedettől, és köteles jóvátételt nyújtani. Habár Nicaragua a Nemzetközi Bírósághoz fordulásakor kártérítési igénnyel fordult, attól egy későbbi eljárásban 1991-ben elállt.

IV. AZ ÖNVÉDELEM JOGÁNAK JELENE ÉS JÖVŐJE

---

1. ENSZ ALAPOKMÁNY 51. CIKK – AZ ÖNVÉDELMI KLAUZULA

Az általános és átfogó erőszaktilalom alól a nemzetközi jog két jogszerű kivételt ismer, amelyek egyike az ENSZ Alapokmányának 51. cikke, az úgynevezett önvédelmi klauzula.⁴² A cikk értelmében minden állam természetes joga az ellene intézett fegyveres támadással szemben egyéni vagy kollektív önvédelmet gyakorolni mindaddig, amíg a nemzetközi béke és biztonság védelme érdekében a BT a szükséges határozatokat meg nem hozza. Ezen önvédelmi tevékenységről az azt foganatosító államnak tájékoztatási kötelezettsége áll fenn a BT irányában.⁴³ Ezen kereteken túlmenően továbbra sincs egyetlen államnak sem jogosultsága erőszakot alkalmazni.

A cikkből nem csupán a két fennálló kivétel felsorolása olvasható ki, hanem egyértelműen tisztázott kettejük viszonya is. Az önvédelem természetes joga – mint kivétel – ideiglenes, kiegészítő szerepet tölt be a kollektív biztonság mechanizmusával szemben.⁴⁴ Mindamellet azonban az önvédelem joga részletes, nem elhanyagolható mértékben szokásjogból táplálkozó, ám mégis normatív keretekkel rendelkezik. Egy állam az ellene intézett fegyveres támadás ellen szükségszerűen, mértékét tekintve arányosan, az időbeliség vonatkozásában pedig azonnal léphet fel.

---

⁴² A másik kivétel az Alapokmány 42. cikk szerinti, a BT által foganatosítható fegyveres szankciók köre. Ilyen típusú felhatalmazásra összesen két alkalommal került sor: az 1950-es koreai és az 1991-es öbölháború során.

⁴³ Charter of the United Nations Chapter VII. Article 51. 1945. A fordítás forrása: 1956. évi I. törvény.

⁴⁴ SÚLYOK Gábor: 6. cikk (1) bekezdés. In: JAKAB András (szerk.): Az Alkotmány kommentárja. I-II. Századvég, 2009. [Továbbiakban: SÚLYOK, 2009.]

Miként értelmezhetőek ezek a feltételek a nemzetközi jog és az államok gyakorlatának tükrében?

A Nemzetközi Bíróság az USA Nicaragua elleni katonai akciók ügyében *expressis verbis* kimondta, hogy az önvédelmi jog gyakorlásának kötelező feltétele a fegyveres támadás.⁴⁵ A bíróság állásfoglalásából egyértelművé válik, hogy a fegyveres támadásnak nem minősülő, ám adott esetben az Alapokmány 2. cikk (4) bekezdését sértő, kisebb súlyú támadások nem biztosíthatnak alapot a megtámadott állam általi önvédelem gyakorlására. A fegyveres támadásnak, mint megkötésnek a szükségszerűsége nemzetközi jogi vita alapját képezi. A tág értelmezés képviselőinek szkepticizmusával szemben az 51. cikket szűken, szigorúan nyelvtanilag, logikailag és rendszertanilag értelmező gondolkodók többségi álláspontja áll.⁴⁶ Az 51. cikket e tekintetben szűken értelmezők meggyőződését a Nemzetközi Bíróság Nicaragua ügyben hozott ítélete újfent alátámasztja. A bíróság azt a megállapítást tette, hogy az államoknak – függetlenül a szokásjogi vagy a nemzetközi jogi keretektől – nincs joga olyan esetben fegyveres reakciót tanúsítani, amely fegyveres támadást meg nem valósító cselekményekkel szembeni választ jelentene.⁴⁷ Így a fegyveres erőszaknál lényegesen szűkebb kritériumrendszerben elhelyezkedő fegyveres támadásnak, mint az önvédelem jogos gyakorlásának esszenciális feltételének a meghatározása nélkülözhetetlen.

---

⁴⁵ Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America). ICJ Reports 1986.14. [Továbbiakban: Nicaragua-ügy] 195., 237. bekezdés.

⁴⁶ Lásd: KELSEN, Hans: „... *this Article applies only in case of an armed attack. The right of self-defence must not be exercised in case of any other violation of the legally protected interests of a Member*” The Law of United Nations. 268. o.

⁴⁷ Nicaragua-ügy, 211. bekezdés.

2. FEGYVERES TÁMADÁS

2.1. A mennyiségi feltétel

A fegyveres támadás vizsgálatakor a térbeli és időbeli tényezőkön túl a mennyiségi és minőségi kérdésekre, mint két konjunktív feltételre is választ kell adnunk. A mennyiségi, úgynevezett kvantitatív tényező értelmében az Alapokmány 2. cikk (4) bekezdésébe ütköző cselekmény egy bizonyos mértéket meghaladva tekinthető fegyveres támadásnak. Ez az Alapokmány szellemiségéből, az államok gyakorlatából és a Nemzetközi Bíróság esetjogából is következik.⁴⁸

A bíróság a már többször említett Nicaragua-ügyben a fegyveres támadást az erőszak tilalmába ütköző legsúlyosabb cselekvési formájának minősítette.⁴⁹ Az Etiópia és Eritrea fegyveres konfliktusa ügyében eljáró ügydöntő bíróság szögezte le továbbá, hogy a fegyveres erők közötti összecsapások az 51. cikk értelmében még abban az esetben sem minősülnek szükségszerűen fegyveres támadásnak, ha emberélet kioltásával járnak.⁵⁰ A fegyveres erőszak

---

⁴⁸ KAJTÁR, 2015. 73. o.

⁴⁹ „It will be necessary to distinguish the most grave forms of the use of force (those constituting an armed attack) from other less grave forms.” Nicaragua-ügy, 191. bekezdés

⁵⁰ Az ügyről röviden: Eritrea 1993-ban népszavazással és békés különválással vívta ki Etiópiától való függetlenségét, azonban a két ország továbbra is vitában állt kereskedelmi és határügyi kérdésekben. Habár a két ország bizottságot állított fel a határ pontos megállapítására, de a Badme körüli területek továbbra is vitatottak maradtak. 1998. május 6-án eritreai katonák behatoltak a vitatott területre és összecsaptak az etióp erőkkel, kirobbantva ezáltal a már éleződő konfliktust. Az etiópok rövid időn belül mozgósították fegyveres erőiket és egyidejűleg az ENSZ BT-hoz fordultak. A hosszú és rengeteg áldozatot követelő harcok 2000 májusában etióp katonai győzelemmel végződtek. Az eritreaiak ekkor több vitatott területről visszavonultak és bejelentették béketárgyalási szándékukat. A béketárgyalások eredményeképp 2000. június 18-án kötötték meg az algíri egyezményt, melyet a két kormány képviselői 2000. december 12-én írtak alá. Ennek értelmében a hágai Nemzetközi Bírósággal együttműködve létrehozták az Eritrea-Etiópia Határbizottságot. A hágai Nemzetközi Bíróság 2005. december 21-ei döntése értelmében 1998-ban Eritrea szegte meg az ENSZ Alapokmány 2. cikk 4. bekezdését, azaz az erőszak tilalmának szabályrendszerét azzal, hogy –

és a fegyveres támadás következetes elhatárolása túlmutat a dogmatikai árnyalatokon. Amennyiben a fegyveres támadás, mint a fegyveres erőszak legsúlyosabb formája nem állna fent szűk feltételként, azaz az önvédelmet már maga a fegyveres erőszak is megalapozná, az a kisebb volumenű fegyveres erőszak alkalmazás felduzzadásával a nemzetközi béke és biztonság veszélyeztetését eredményezné. Szintén problémát eredményezne a fegyveres erőszak elemeinek szűkítése is. A fegyveres erőszak tág értelmezése mind nyelvtanilag, mind logikailag összhangban van a 2. cikk (4) bekezdésével. Amennyiben megemelésre kerülne a fegyveres erőszak szintje, számos kisebb intenzitású fegyveres erőszak kerülne ki az erőszaktilalom kereteiből, ami ez utóbbinak a hatástalanságához, végeredményként pedig a nemzetközi béke és biztonság garanciájának veszélyeztetéséhez vezetne.

A két fogalom megkülönböztetése tehát biztosítja a fegyveres erőszak megfelelő mederben tartását azzal, hogy csak annak legsúlyosabb eseteire biztosítja az önvédelem jogos gyakorlását, fenntartva az egyéb esetekre a békés úton történő vitarendezés elengedhetetlenségét.⁵¹ A fegyveres támadás mennyiségi feltételének tárgyalásakor annak az agresszió fogalmától való elkülönítése is szükséges. Ennek indokoltsága abban rejlik, hogy az agresszió – csakúgy, mint a fegyveres támadás – az erőszak részhalmozát képezi. Tekintve a Nemzetközi Bíróság álláspontját, miszerint a fegyveres támadás az erőszak legsúlyosabb formája, valamint támaszkodva a nemzetközi jogászok többségének véleményére: az agresszió legsúlyosabb formái érik csak el a fegyveres támadás szintjét.⁵² Kitűnően bizonyítja ezt a nyelvtani értelmezés is, hiszen az Alapokmány 39. cikkében használt

---

erőszakot alkalmazva – csapatokat küldött a vitatott területre, majd etióp igazgatás alatt álló területekre is. Bővebben: Ethiopia-Eritrea Claims Commission, Partial Award (Jus ad Bellum). 45 ILM 430, 10-12. bekezdés.

⁵¹ SIMMA, 790. o.

⁵² Lásd: Uo. 795-796. o.

„bármilyen támadó cselekmény” az angol nyelvű szövegben⁵³ „agression”, a francia nyelvűben⁵⁴ „acte d’agression” kifejezésként szerepel, az 51. cikkben található „fegyveres támadás” pedig teljes egészében az angol „armed attack” fordítása, azonban annak az agressziótól való határozott elválaszthatóságát legjobban a francia fordításban szereplő „agression armée” szóhasználat szemlélteti. A fegyveres támadásnak az agresszió részhalmozaként való felfogását erősíti a tény, hogy az ENSZ Közgyűlésének 3314. számú határozatában meghatározott esetek köre tartalmaz egyértelműen nem fegyveres támadással megvalósítható agressziós cselekményeket. Példaként hozható a határozat 3. cikkének f) pontja: egy állam területének rendelkezése bocsátása harmadik állam elleni agresszió elkövetése céljából.

Összességében tehát megállapítható: az agresszió és a fegyveres támadás, mint az erőszak jogellenes alkalmazásának eltérő intenzitású helyzetei egymással rész-egész viszonyban állnak úgy, hogy utóbbi annak legsúlyosabb eseteit foglalja magában. Minden fegyveres támadás agresszióként értékelhető, de nem minden agressziós cselekmény éri el a fegyveres támadás mértékét.⁵⁵ Az erőszak alkalmazásának mértékén, súlyosságán túlmenően az elhatárolás nem elhanyagolható szempontja az agresszió fogalmának erős politikai tartalma is, hiszen annak megállapítása minden esetben a BT hatásköre, ellenben az erőszak és a fegyveres támadás terminusai sokkalta inkább helyezkednek el a tisztán jogi fogalmak koncepciójába.

---

⁵³ Lásd: Charter of United Nations. <http://www.un.org/en/sections/un-charter/un-charter-full-text/> (2016. november 29.).

⁵⁴ Lásd: La Charte des Nations Unies. <http://www.un.org/fr/sections/un-charter/chapter-vii/index.html> (2016. november 29.).

⁵⁵ SÜLYÖK, 2009.

2.2. A minőségi feltétel

A fegyveres támadás mennyiségi feltétele mellett vizsgálni kell a kvalitatív feltételek körét is. Ezen obszerváció célja az állami elkövetés, illetőleg az államnak való betudhatóság kritériuma. A minőségi feltétel tehát a fegyveres támadást tökéletesen illeszti az erőszak tilalmának, valamint az agresszióknak államközi jelleget viselő szabályozási keretébe, a tagállamok korai joggyakorlatában kizárva abból a nem állami szereplők tevékenységeit. A nemzetközi szokásjog a fegyveres támadás bekövetkezésének térbeli követelményeinek értékelésében is útmutatást ad. Egy állam által intézett fegyveres támadás alapvetően egy másik állam szuverén területén következhet be, azonban egy államnak a szuverenitása alá tartozó egyéb területein is végrehajtható.⁵⁶ Érdeemes említést tenni a nemzetközi jogászok többségi álláspontjára, miszerint a fegyveres támadás megvalósíthatósága nem terjed ki külföldön tartózkodó nagykövetei vagy állampolgárai elleni támadások esetére. Noha az állami gyakorlat számos alkalommal bizonyította be, hogy az államok jó része képes egy állam által az állampolgárai védelmében történő beavatkozását legitimként elfogadni,⁵⁷ azonban az önvédelmi jog ilyen szinten történő kiterjesztése az Alapokmány erőszaktilalmának szellemiségébe ütközik, és széleskörű állami és jogtudói elutasításra is talál. Ezt alátámasztja az is, hogy a Közgyűlés 3314. számú határozata⁵⁸ sem tekintette megfelelőnek a

---

⁵⁶ HIGGINS, Rosalyn: Problems and Process. International Law and How We Use It. OUP. 1994. 243. o

⁵⁷ Példaként lásd a korábban részletezett, 1976-os izraeli katonai akciót Entebbében.

⁵⁸ Az 1974-ben elfogadott határozat értelmében az agresszió a nemzetközi jogban fegyveres erő alkalmazása egy egy állam által más állam szuverenitása, területi integritása vagy politikai függetlensége ellen, illetve az Egyesült Nemzetek Alapokmányával össze nem férő bármely más módon. A határozat melléklete taxatív felsorolást ad az e körbe tartozó cselekményekről:

- Ha egy állam fegyveres erői támadást, vagy inváziót hajtanak végre egy más állam területe ellen, vagy bármilyen katonai megszállás, akár

már precedenssel bíró esetet az agresszió tényállásaként nevesíteni, ezáltal az ilyen fegyveres mentőakcióknak jogalapot nyújtani.⁵⁹

3. SZÜKSÉGESSÉG, IDŐBELISÉG, ARÁNYOSSÁG

A jogszerű önvédelem alkalmazásának kitételei között tisztázásra szorul a szükségesség kérdése. Az Alapokmány Preambuluma, a viták békés rendezésének alapelve, valamint a tény, hogy egy fegyveres támadás bekövetkeztéhez kötött az önvédelemnek, mint jogos erőszak alkalmazásnak a gyakorlása, alátámasztja azt, hogy a szükségesség követelménye alapvető jelentőségű vizsgálódásunk szempontjából. Ezt úgy kell értelmezni, mint az önvédelem jogszerű gyakorlásának kizárólagosan a fegyveres támadás elhárítására és visszaverésére szorított funkcionalitását.⁶⁰ Ezen szükségszerűség

---

ideiglenes is, mely ilyen támadás, vagy invázió következménye, vagy más állam területének erő alkalmazásával kivitelezett annexiója.

- Ha egy állam fegyveres erői bombázzák egy más állam területét, vagy bármely egyéb fegyvert használnak területe ellen.
- Ha egy állam kikötőit vagy partvidékét más állam fegyveres erői blokád alá veszik.
- Ha egy állam fegyveres erői megtámadják más állam szárazföldi, tengeri vagy légi erőit, tengeri és légiflottáját.
- Ha egy állam fegyveres erőit, melyek más állam területén az adott állammal kötött megállapodás alapján, az egyezményben foglaltak megsértésével használja fel, vagy ha az egyezmény lejártá után tovább tartózkodnak a fogadó állam területén.
- Ha egy állam megengedi, hogy területét, melyet egy másik állam rendelkezésére bocsátott, a harmadik állammal szemben agresszió elkövetésére használja
- Ha egy állam fegyveres bandákat, csoportokat, önkénteseket vagy zsoldosokat küld, vagy nevében küldenek egy másik állam ellen fegyveres cselekmények végrehajtására, melyek olyan súlyosak, hogy kimerítik a fentebb felsoroltakat, illetve ha komoly része van ebben.

Kiemelt figyelmet érdemes mindazonáltal szentelni a határozat 4. cikkének, amelynek értelmében a Biztonsági Tanács diszkrecionális jogköre egy cselekményt agresszióként minősíteni. Lásd: A/RES/3314(XXIX)

⁵⁹ KAJTÁR 2015. 102-103. o.

⁶⁰ „... *specific rule whereby self-defence would warrant only measures which are proportional to the armed attack and necessary to respond to it, a rule well established in customary international law.*” Nicaragua-ügy, 176. bekezdés

húzza meg a dogmatikai határvonalat a jogos önvédelem és a jogellenes önségély⁶¹, valamint a szintén nemzetközi jogi tilalom alá eső fegyveres represszália között.⁶²

Egy adott államnak egy ellene intézett fegyveres támadás ellen alapvetően azonnal fel kell lépnie, ha életszerűen akar önvédelmet gyakorolni, ezért tárgyalandó tehát az időtényező is. Az azonnalítás – csakúgy, mint a szükségszerűség és az arányosság – a Caroline-ügyhöz⁶³ kapcsolódó és jogi kiindulási pontként

---

⁶¹ A jogellenesség alóli kimentés eszközeként ismeri a nemzetközi jog az ellenintézkedések körét. E tekintetben releváns az ENSZ Alapokmány által már nem használt, ám korábban még bizonyos értelemben a nemzetközi közösség szervezett szankciójának is tekinthető önségély fogalma, melynek elvi lehetősége a jogellenes magatartásnak kitett és a nemzetközi jog által védtelenül hagyott szereplő részére nyílik meg. A nem jogsértő természetű, ugyanakkor az érintettet hátrányosan érintő lépés retorzióként válik az önségély egyik kategóriájává, míg represszália – mint másik kategória – esetén a jogsértésre adott válasz formálisan szintén jogsértő. Tekintettel az ENSZ Alapokmány fogalmi és szankciós rendszerére, valamint a szükségesség ismertetett jellegére egy az állam által alkalmazott válaszlépésnek okvetlenül kell a szükségesség kritériuma mentén formálódnia, hiszen ezt nem csak az önvédelmen belül, de az egész jogrendszer keretében – így valójában a fegyveres támadás mennyiségi és minőségi feltételeinek meg nem valósulása esetén is – zsinórmértékként lenne képes működni. Kérdésként merül fel az önségély által betölthető szerep jövője arra a tényre támaszkodva, hogy az ENSZ Alapokmány nem nyújt átfogó szabályozást a tagállamok ellen nem fegyveresen elkövetett cselekményekre. Mindazonáltal a Közgyűlés 2625. számú határozata a fegyveres represszáliát jogellenesnek ítélte. A téma kapcsán bővebben lásd: KOVÁCS Péter: *Nemzetközi közjog*. II. kiadás, Budapest, Osiris Kiadó, 2011. 462-482. o. [Továbbiakban: KOVÁCS, 2011.]; KECSKÉS Gábor: *Az államfelelősség és a szankciók nemzetközi jogi kérdéskörének megjelenése a magyar jogirodalomban*. *Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica*, (77). 2014. 289-301. o

⁶² KAJTÁR, 2015. 97. o.

⁶³ Az ügyről röviden: a Caroline-incidens alapvető kiindulópontja az önvédelmi jognak, különös tekintettel a szükségszerűség követelményének. A Caroline gőzhajó a Niagara folyón szállított a Nagy-Britanniához tartozó Kanadában harcoló felkelők számára utánpótlást az Egyesült Államok területéről. Ennek megakadályozása céljából egy brit egység 1837-ben behatolt az USA területére és ott felgyújtotta az utasokat is szállító Caroline-t. Az ügyben Fox brit nagykövet az alábbi fogalmazta meg: „A Caroline gőzös kalózzeljele, valamint az önvédelem és az önfenntartás szükségessége, amely miatt Ófelsége alattvalói cselekedtek elsüllyesztve a hajót, kellően megalapozottnak látszik.” Az ügy az önvédelmi jog kritériumait állította fel az időbeliség, a szükségszerűség és az arányosság

értékelhető Webster-formula⁶⁴ eleme, aminek a tartalma nem feleltethető meg sem az ENSZ Alapokmányának önvédelmi koncepciójával, sem az állami gyakorlattal. Ez természetesen nem jelenti az időbeli korlát teljes hiányát, hiszen az – ahogyan azt többek között Oscar Schachter is vallja⁶⁵ – az általános erőszaktilalom teljes kiüresedéséhez vezetne, egy szankcióvá torzult önvédelem-felfogás eszköze által. Az önvédelemnek, mint egyfajta reaktív fellépésnek klasszikus értelemben mindenképpen egy bekövetkezett fegyveres támadásra kell válaszul szolgálnia. Azonban e kitétel árnyalása a fegyverkezés technikai szintje miatt – akár csak a nukleáris hadviselés, vagy a nem állami szereplők problematikáját tekintve – minden túlzás nélkül elkerülhetetlen. Értelemszerű ugyanis, hogy a nemzetközi jognak meg kell próbálnia kezelni a valóság különféle önvédelmi forgatókönyveit. Emiatt beszélhetünk az önvédelem tipizálásáról, vagy alábontásáról a következőkben.

A nemzetközi jog alesetként tekint a feltartóztató önvédelem (*interceptive self-defence*) intézményére, ami legitimálja az éppen bekövetkező fegyveres támadás elleni fellépést is. Ennek megállapításához elengedhetetlen egy már megindult, de az államhatáron át nem lépő támadás meglétének a bizonyítása. Egy

---

megkötésével. Bővebben lásd: JENNINGS, R. Y.: The Caroline and McLeod Cases. 32. AJIL. 1938. 82-91. o

⁶⁴ WEBSTER, Daniel: Letter to Henry Stephen Fox. In: K.E. Shewmaker (szerk.): The Papers of Daniel Webster. Diplomatic Papers, Vol. 1. 1841-1843. 1983. Webster az 1837-es Caroline-ügy kapcsán az önvédelmet a következőképpen határozta meg: „*az önvédelem olyan azonnali, mindent elsöprő szükségszerűség, amely más eszközök igénybevételére nem hagy lehetőséget, és annak megfontolására sincs idő*” Kajtár Gábor véleménye szerint a Webster-formula 1945 után történő alkalmazását részben az Alapokmány átfogó háborúindítási tilalma miatt nem alkalmazható, másfelől a formula lényegében inkább szükséghelyzetre adott meghatározást. Azt viszont leszögezi, hogy az abban kimunkált követelmények a nemzetközi szokásjog részévé váltak. Lásd: KAJTÁR 2015, 96. o.

⁶⁵ „*It would completely swallow up the basic rule against use of force.*” (Teljes mértékben elnyelné az erőszak alkalmazással szembeni alapvető szabályokat) SCHACHTER, Oscar: The Lawful Resort to Unilateral Use of Force. 10 Yale J. Int'l L. 1985. 292. o.

időbeli síkon ilyen módon kifejtett önvédelem esetében különös figyelmet kell szentelni a kritériumok egészére, hiszen a fegyveres támadás ténye és az amiatti önvédelem szükségszerűsége is kellő minőségű és mennyiségű evidencián kell, hogy nyugodjon.⁶⁶

A joggyakorlat azonban ennél is tovább megy: elismeri a megelőző önvédelmet (*anticipatory self-defence*), mint a még be nem következett fegyveres támadás elleni reakciót. Ezen önvédelmi aktusok esetében azonban fontos elhatárolni a küszöbön álló (*preemptív*)⁶⁷ és a fegyveres támadás vélhető bekövetkezése elleni (*preventív*)⁶⁸ önvédelmi aktusokat, mint a eseteket. Ahogy az már említésre került, a megváltozott hadviselési dimenziók megléte nagyban formálja az önvédelem időbeliségének kritériumát is. Kitűnően igazolja ezt az, hogy amíg preemptív önvédelemmel szemben a nemzetközi jog sokkalta elfogadóbb, a preventív önvédelmet abszolút tilalom alá helyezte.⁶⁹

Úgy gondolom, ennek indokoltsága megkérdőjelezhetetlen. A preventív célú, önvédelemre hivatkozó fellépés a végletekig gyengítené az erőszak tilalmának korlátait és felszínre hozhatná a *jus ad bellum* önkényes alkalmazásának veszélyét. A preemptív és preventív védelem elhatárolásának alapkérdése – túl a jogszerűség meglétén vagy hiányán – véleményem szerint a fegyveres támadás küszöbön állásának a megkérdőjelezhetetlen bizonyítása.⁷⁰ A

---

⁶⁶ WALDOCK, C. Humphrey: *The Regulation of the Use of Force by States* In *International Law*. RCADI, 81. 1952. 498. o.

⁶⁷ A témában lásd: PIERSON, Charles: *Preemptive Self-Defense in an Age of Weapons of Mass Destruction: Operation Iraqi Freedom*. *Denver Journal of International Law and Policy*. University of Denver. 2004.; CLAVIER, Sophie: *Contrasting Perspectives and Preemptive Strike: The United States, France, and The War on Terror*, 58 *Me. L. Rev.* 2006, 565. o.

⁶⁸ A témában lásd: NICHOLS, Thomas: *The Coming Age of Preventive War*. University of Pennsylvania Press. 2008.

⁶⁹ Lásd: *Report of the Secretary-General's High-level Panel on Threats, Challenges and Change: A More Secure World – Our Shared Responsibility*, 2004. december 2. UN Doc. A/59/565, 189-192. pont.

⁷⁰ „in international law there are no rules. other than such rules as may be accepted by the State concerned, by treaty or otherwise. whereby the level of

realitás talajáról vizsgálva mindamellét nehezen elképzelhető egy minden kétséget kizáróan bizonyítható fegyveres támadás küszöbön állása, hiszen pontosan a fegyverkezés szintje és az információs fejlettség (különösen attasék, hírszerzők, figyelőszolgálatok, műholdas megfigyelések) ad okot a szkepticizmusra, egyúttal a megelőző védelem és az Alapokmány összhangjának megkérdőjelezésére.⁷¹

A szükségesség és időbeliség kritériuma mellé szorosan társul az arányosság kitétele. Egy állam az őt ért fegyveres támadással szemben arányosan élhet az önvédelmi jogával.⁷² Amennyiben a reakció mértéke túlmutat a fegyveres támadásén, akkor a jogszerű önvédelem helyett a fent említett jogellenes önségély és fegyveres represszália halmazába sodródik a „védekező” állam.

Judith Gardam szerint az önvédelem úgy arányos, ha az elérendő célt szolgálja oly módon, hogy a célállam területi integritását, infrastruktúráját és veszteségeit is szem előtt tartja. Ezek betartása megelőzi a támadó hadereje ellen bevetett védekező erő méretének és fegyverzetének arányosságát. Gardam véleménye szerint habár e feltételek a tudományos életben háttérbe szorultak, az államok gyakorlatában a szokásjog révén mindenképpen jelen vannak.⁷³

Elengedhetetlen az arányosság vizsgálatakor a *jus ad bellum* és a *jus in bello* arányossági elvárásait élesen szembeállítani. Amíg a *jus in bello* esetében a tervezett katonai akció eredményeit kell a

---

armaments of a sovereign State can be limited, and this principle is valid for all State without exception” A bíróság a Nicaragua-ügyben kimondta, hogy önmagában az ország militarizálódásának ténye nem biztosít jogalapot az önvédelemre. Nicaragua-ügy, 269. bekezdés.

⁷¹ Simma szerint egyetlen olyan eset képzelhető el, amikor a megelőző védelem biztosan megáll. Ez pedig az a fiktív eset, amikor a fegyveres támadást fogantató fél előre bejelenti a szándékát. Lásd: SIMMA, 803. o.

⁷² Lásd: Nicaragua-ügy, 176. bekezdés.

⁷³ GARDAM, Judith G.: A Role for Proportionality in the War on Terror. In: Nordic Journal of International Law Vol. 74. Issue 1. 2005. 5. o.

bekövetkező kárral szembeállítani, addig a *jus ad bellum* esetében a fegyveres támadásra való reakció e téren való jogszerűségét kell mérlegelni.⁷⁴

4. ÚJ KIHÍVÁSOK AZ EZREDFORDULÓN: A KRITÉRIUMOK TÁGULÁSA

Ahogy a fegyveres védelem legtöbb kérdését és az ezzel kapcsolatos jogi és igazgatási vonatkozások zömét⁷⁵, úgy a nemzetközi jogi értelemben vett önvédelmet is meg kell vizsgálnunk az új típusú kihívásokhoz viszonyulás terén. Ennek egyik kulcskérdése, hogy miként értékelhetjük a fegyveres támadás feltételeit a nem állami szereplők magatartásának tükrében? Sor kerülhet-e egy szükséges, arányos és időbeliségében is jogszerű egyéni vagy kollektív önvédelem gyakorlására az ENSZ Alapokmány 51. cikkében biztosított normatív korlátok között akkor, ha a támadást nem állami szereplők hajtják végre?

A nem állami szereplők elleni önvédelem lehetősége korunk egyik legkomolyabb jogi vitájának táptalaja úgy a belső jog, mint a nemzetközi jog szempontjából. A 2001. szeptember 11-i eseményeket követően alapvetően változott meg a nemzetközi jogi vélekedés. Míg a XX. század végéig a nem állami szereplőkkel szembeni önvédelemnek az Alapokmány államközi felfogása miatt nem volt relevanciája,⁷⁶ addig a kétezres évek elejére komoly erőt képviselő terrorszervezetek rendszeres, célzott, a nemzetközi közösséget megrázóan kegyetlen és a jövőre tekintve elhatározott

---

⁷⁴ REINOLD, 2012. 248. o.

⁷⁵ FARKAS, 2018. 114-141. o.

⁷⁶ Példaként lásd a BT 268. (1969) számú határozatát, ami Portugália és Zambia fegyveres konfliktusában nem fogadta el a portugálok önvédelemre hivatkozó támadását a zambiai fegyveres csoportok ellen, hanem megállapította Zambia területi integritásának sérelmét és felszólította Portugáliát a támadások beszüntetésére. Izrael 1981-ben szintén eredménytelenül hivatkozott terroristák elleni önvédelemre a Libanont célzó támadásaival kapcsolatban, aminek a beszüntetésére a BT. 490. (1981) számú határozata szólította fel.

támadásai teljes fordulatot eredményeztek a nemzetközi jogászok jelentős hányadának gondolkodásában.

Abraham Sofaer meglátása szerint a nemzetközi jog kénytelen lehetőséget biztosítani a nem állami szereplők elleni önvédelmi helyzet legitimitására, ugyanis ennek hiányában a terroristák „bevetésével” történő, akár államközi hadviselés is komoly visszaélésként mutatkozhat a jövőre nézve.⁷⁷ Sofaer elgondolása nem egyedülálló, az ENSZ Alapokmány államok közötti relációjában való megrekedést a szakirodalom széles szelete utasítja el.⁷⁸

A terrorizmustól való félelem értelemszerűen előmozdította az ENSZ erőszakot korlátozó rendszerében foglaltak újragondolásának igényét is. A nemzetközi jogászok érvelése általában kettős alapon nyugszik: egyfelől a Caroline-ügyre való támaszkodással, másfelől a szükséghelyzetre, mint az Alapokmány 2. cikk (4) bekezdésének megsértéséből eredő jogellenesség kizáró okra való hivatkozással igyekeztek az önvédelmi jog kitágítása mellett állást foglalni.

---

⁷⁷ SOFAER, Abraham D.: Terrorism as War. In: Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law), Vol. 96. 2002. március 13–16. 256. o.

⁷⁸ Példaként lásd: BUERGENTHAL, Thomas; MURPHY, Sean D.: Public International Law in a Nutshell (Nutshells). West Academic Publishing. 4. kiadás. 2007. 336. o.; GROSS, Emanuel: Thwarting Terrorist Acts by Attacking the Perpetrators or Their Commanders as an Act of Self-Defense: Human Rights Versus the State's Duty to Protect Its Citizens, 15 TEMP. INT'L & COMP. L.J. 2001. 195, 211, 213-217. o.; GUIORA, Amos: Targeted Killing as Active Self-Defense, 36 CASE W. RES. J. INT'L L. 2004. 319, 323-26; 330. o.; HENKIN, Louis: War and Terrorism: Law or Metaphor, 45 SANTA CLARA L. REV. 2005. 817, 821. o.; JINKS, Derek: Remarks, Self-Defense in an Age of Terrorism, 97 AM. SOC'Y INT'L L. PROC. 2003. 144, 146. o.; KEARLEY, Timothy: Raising the Caroline, 17 WIS. INT'L L.J. 1999. 325, 325.; Harold Hongju Koh: The Spirit of the Laws, 43 HARV. INT'L L.J. 2002. 23, 24-25, 27-28. o.; LOBEL, Jules: The Use of Force to Respond to Terrorist Attacks: The Bombing of Sudan and Afghanistan, 24 YALE J. INT'L L. 1999. 537, 540, 547. o.; PAUST, Jordan J.: Post9/11 Overreaction and Fallacies Regarding War and Defense, Guantanamo, the Status of Persons, Treatment, Judicial Review of Detention, and Due Process in Military Commissions, 79 NOTRE DAME L. REV. 2004. 1335, 1343-1345. o.

A 2001. szeptember 11-i támadásokra az ENSZ BT először 1368. (2001) számú határozatában reagált.⁷⁹ A határozat terrortámadásnak minősítette az eseményeket, és az elkövetőkkel szemben, még ha nem is nyíltan kimondva, megnyitotta a sértett fél előtt a válaszlépések önvédelemként történő legitimálásának lehetőségét.⁸⁰ Emellett a határozat szövegében a válaszlépésekre vonatkozóan szerepel az „*all necessary measures*” kifejezés, amely tág értelmű jogalapként is felfogható, adott esetben a háborús beavatkozást is magában foglalva. Fontosabb azonban leszögezni: a BT erősen tartózkodott attól, hogy az események tekintetében megállapítsa a fegyveres támadás meglétét, ebből adódóan az önvédelmi helyzetet sem jelentette ki egyértelműen, míg az „*all necessary measures*” szóhasználat valós felhatalmazásként való értelmezését nagyban csorbítja annak a BT fegyveres konfliktust érintő határozataiban történő gyakori előfordulása.⁸¹

---

⁷⁹ A határozatot a BT alig egy nappal hozta meg a 2001. szeptember 11-i terrortámadásokat követően. A dokumentumban a tagok elítélték a terrortámadásnak tekintett eseményeket, megerősítve a terrorizmus elleni globális elköteleződésüket. A határozat elismerte az államok egyéni vagy kollektív önvédelmi jogát, egyúttal a tagállamokat a minden szükséges eszközzel való fellépésre szólította fel a terrorizmussal szemben. Az Egyesült Államok a határozat szövegéből, valamint az ENSZ Alapokmány 51. cikkéből kiindulva, nem utolsó sorban a minden szükséges eszközzel való fellépésre hagyatkozva indította meg háborúját Afganisztán ellen. Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy nem egy felhatalmazó határozatról beszélünk, az Afganisztánt egyetlen alkalommal sem köti össze közvetlenül a terrortámadással. Bővebben lásd: S/RES/1368.

⁸⁰ Lád még: VALKI László: A szeptember 11-i terrortámadás és a nemzetközi jog. In: Válaszok a terrorizmusra, avagy van-e út az afganisztáni „vadászattól” a fenntartható globalizációig. Budapest, SVKH-CHARTAPRESS, 2002. 116. o.

⁸¹ Az ENSZ BT fennállása óta több, mint 1200 alkalommal hozott olyan határozatot, ami az említett fordulatot (többé-kevésbé szó szerint) tartalmazza. Az minden szükséges intézkedésre felhívást a 4. határozata tartalmazza, az 1946-ban a spanyolországi történések kapcsán. A közelmúltból, a teljesség igénye nélkül példaként lásd: Afganisztán kapcsán S/RES/1510 (2003), S/RES/1776 (2007), S/RES/1563 (2004), S/RES/1589 (2005), S/RES/1746 (2007); Irak kapcsán S/RES/1546 (2004), S/RES/1957 (2010), S/RES/2107 (2013); Szomália tekintetében S/RES/1772 (2007), S/RES/2442 (2018), S/RES/1407 (2002); Szudán tekintetében S/RES/2445 (2018), S/RES/2438 (2018), S/RES/2205 (2015), a líbiai eseményekre válaszul S/RES/2441 (2018), S/RES/2434 (2018),

Az 1368. számú határozatra későbbi esetek elbírálásánál két bíró, Pieter Kooijmans és Bruno Simma is tett hivatkozást, amelyek jelentősége korántsem elhanyagolható. A Kongói Demokratikus Köztársaság és Uganda ügyében⁸² megfogalmazott különvéleményében Simma kijelenti, hogy maga a tény, hogy elkövetőnek tekintünk egy nem állami szereplőt, nem zárja ki a tevékenység fegyveres támadásként történő minősítését, valamint az így velük szemben alkalmazható önvédelmi aktust sem. Az önvédelem jogszerűségének a megtagadása ezen a címen ésszerűtlen lenne és az Alapokmány szellemiségét sem tükrözné.⁸³ Az

---

S/RES/2214 (2015); Mali kapcsán S/RES/2227 (2015), S/RES/2226 (2015), S/RES/2056 (2012); Kongói Demokratikus Köztársaság tekintetében S/RES/2439 (2018), S/RES/2211 (2015), S/RES/1553 (2004).

⁸² Az ügyről röviden: Az egyesek szerint Afrika világháborújának tekinthető második kongói háború a térségben már korábban is konfliktusokat (az 1994-es ruandai népirtás és az 1996-tól 1998-ig tartó első kongói háború) eredményező etnikai (huti-tuszu) szembenállások eredményeként következett be 1999-ben. A konfliktus alapját az a tény jelentette, hogy a térségbe még az első kongói háború során behívott ruandai és ugandai tuszi milíciák nem voltak hajlandók a térséget elhagyni, majd 1998-ban magukhoz ragadták a katonai kezdeményezést és majdnem a teljes kongói hadsereg felett győzelmet arattak. Habár angolai és zimbabwei segítséggel sikerült az előre nyomulást megállítani, Kongó 2002-ig három részre szakadt és elnöke, Laurent-Désiré Kabila is merénylet áldozata lett. Végül a ruandai és ugandai erők összetűzésbe kerültek egymással is, aminek következtében először Ruanda, majd Uganda is kivonult a térségből. Habár a milíciák nagy részét az ENSZ csapatok segítségével 2007-re leszerelték és az ország tartós egysége is reményt kapott, 2008-ban a harcok újra kiújultak. Kongó a Nemzetközi Bíróságtól annak megállapítását kérte, hogy a két támadó állam súlyosan megsértette a kongói szuverenitást, a beavatkozás tilalmát, az erőszak tilalmát, a humanitárius jog szabályait és az emberi jogokat azáltal, hogy fegyveres agressziót tanúsítottak a térségben. A Nemzetközi Büntetőbíróság az esetet annak teljes folyamatában, előzményeivel vizsgálva ítéletében Kongót és Ugandát is a fegyveres konfliktus azonnali beszüntetésére szólította fel a nemzetközi béke és biztonság fenyegettségének feloldásáért.

⁸³ „*He (Simma) believes that if armed attacks are carried out by irregular bands against a neighbouring State, these activities are still armed attacks even if they cannot be attributed to the territorial State, and they give rise to the right of self-defence within the same limits as in a State-to-State case.*” ((Simma) Úgy véli, hogy amennyiben egy fegyveres támadás irreguláris erők által egy szomszédos állam ellen kerül kifejtésre, úgy ezek a cselekmények akkor is fegyveres támadásként értékelendők, ha azok nem köthetők a területi államhoz és ekképpen az államok közötti szabályok szerinti önvédelem lehetőségét nyitják meg.)

Alapokmány szellemiségét tehát a nemzetközi béke és biztonság fenntartásának elsődlegességében látja, a 2. cikk (4) bekezdésének államköziségét pedig azzal magyarázza, hogy az okirat keletkezésekor a nem állami szereplőkkel szembeni fegyveres konfliktusok nem bírtak relevanciával. A meglátásban ott rejlik a gondolat, miszerint az Alapokmányt Simma mintegy szokásjogi úton látja kiegészíthetőnek, mint a megújulás útja a kontraktuális revíziópolitika átvihetlenségével szemben. Kooijmans ugyanezen ügyszámhoz tartozó különvéleményével alapvetően helyt adott Uganda önvédelmi jogának, javarészt Dinstein gondolataira⁸⁴ alapozva jelentette ki, hogy nem lehet jogszerűtlen a nem állami szereplők elleni önvédelem joga, függetlenül attól, hogy megnevezésében önvédelem, szükséghelyzet vagy extraterritoriális jogérvényesítés szerepel.⁸⁵

Rosalyn Higgins az izraeli biztonsági fallal⁸⁶ kapcsolatos tanácsadó véleményében azon értelmezésének adott hangot,

---

Lásd: *Armed Activities on the Territory of the Congo (Dem. Rep. Congo v. Uganda)*, 2005 ICJ Rep. Separate opinion of judge Simma 334. o.

⁸⁴ „Just as Utopia is entitled to exercise self-defence against an armed attack by Arcadia, it is equally empowered to defend itself against armed bands or terrorists operating from within the Arcadian territory.” (Csupán utópia kizárólag Arcadia fegyveres támadásaival szemben önvédelmet gyakorolni, ugyanúgy felhatalmazott magát megvédeni az Arcadia területéről tevékenykedő (irreguláris) fegyveres csapatokkal és a terroristákkal szemben is.) DINSTEIN, 2005. 216.o

⁸⁵ U.o. Separate opinion of judge Kooijmans. 306.

⁸⁶ Az ügyszámról röviden: Izrael 2002-ben emelt falat, illetőleg műszaki zárrendszert abból a célból, hogy körbevegyék a palesztin területeket, megvéde országukat a terroristák beszivárgásától. Az izraeli kormány ezt úgy kommunikálta, mint a hosszabb távon önállóvá váló palesztin állam megeremtésére is vezető békefolyamat egyik lépcsője. Habár a közvélemény lényegében „Berlini fal” típusú betonvonalhoz hasonlította a jelenséget, valójában bizonyos szakaszokon betonépítmények helyett kamerákkal és elektronikus érzékelőkkel kiegészített szögesdrót-akadályok kerültek kialakításra. Izrael és a betonfalat szintén támogató államok a palesztin hatóságok ellenőrzésre képtelenségét és a hajlandóság hiányát emelték ki. Mindez természetesen nem enyhített a cselekmények jellegén. Habár a BT több határozattal is (S/RES/1544, S/RES/1515) próbált befolyást gyakorolni, előtérbe a terrorizmus elleni nemzetközi harcot helyezte, a helyi békefolyamatok hanyatlását másodlagosnak ítélte. Végül az ENSZ Közgyűlés szavazta meg az arab államok által előterjesztett határozat javaslatot, miszerint a testület kérjen

miszerint az 51. cikk lényegében nem követeli meg az államiság feltételét a támadó oldaláról.⁸⁷ Szintén ezen ügyben fogalmazta meg különvéleményét Thomas Buergenthal, aki többek között Thomas Franck gondolataira⁸⁸ alapozva látta az 51. cikk szerint jogszerűnek Izrael önvédelem jogra való hivatkozását.⁸⁹

A fenti eseteket és álláspontokat nézve megállapíthatjuk, hogy nemcsak maga a nem állami szereplőkkel szembeni önvédelem, mint egész áll a viták keresztüztében, de az Alapokmány nyelvtani értelmezése és a bírói, jogtudói álláspontok a nélkülözhetetlen feltételként megszabott fegyveres támadás tekintetében is ütköznek.

A fegyveres támadás mennyiségi feltételét érintően fel kell tennünk a kérdést: helytálló-e egy terrorszervezet terrortámadásai, illetőleg az ellenőrzése alatt tartott területen végzett cselekményei által létrejövő állami sérelmek vonatkozásában olyan szintű erőszak alkalmazást megállapítani, ami a fegyveres támadás mennyiségi kitételének eleget tesz?

Az már a Nicaragua-ügy kapcsán leszögeződött, hogy még maga az emberi élet kioltásának ténye sem elegendő egy fegyveres

---

tanácsadó véleményt a Nemzetközi Bíróságtól annak a kérdésében, hogy milyen jogkövetkezményei lehetnek a fal építésének, miként helyezhető az el a nemzetközi jogelvek és a genfi jog relációjában. A Bíróság tanácsadó véleményében kijelentette, hogy Izrael köteles eleget tenni a palesztin nép önrendelkezési jogának, figyelembe véve a humanitárius nemzetközi jog szabályait és az emberi jogokat. Izrael egyúttal köteles a szabad eljutást biztosítani azokon a területeken, amelyek az 1967. évi háborúban kerültek a fennhatósága alá. A Bíróság tanácsadó véleménye értelmében a falat Izrael jogszerűtlenül építette, ezért felszólította a jogsértés megszüntetésére, a lehetőségekhez mérten az in integrum restitutio helyreállításra, valamint annak lehetetlensége esetére a kártérítése. A testület hangsúlyozta az önrendelkezési jog és a humanitárius nemzetközi jog *erga omnes* jellegét, egyúttal felszólítva minden tagállamot arra, hogy az izraeli fal építésével bekövetkezett jogellenes helyzetet ne ismerjék el.

⁸⁷ Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, 2004 ICJ Rep, Separate opinion of judge Higgins 207. o.

⁸⁸ FRANCK, Thomas: Terrorism and the Right of Self-Defense, American Journal of International Law, Vol. 95, 2001. 839-840. o. [Továbbiakban: FRANCK, 2001.].

⁸⁹ U.o. Declaration of judge Buergenthal 240. o.

konfliktus fegyveres támadásként való értékeléséhez. Egy-egy terrortámadás – habár jelentős emberáldozattal járhat – nem kétséget kizáróan éri el a szükséges mértéket. Említést kell tennem a sorozatos, ám a fegyveres támadás súlyosságát el nem érő erőszakos akciók elleni fellépésre válaszul szolgáló „események felhalmozódásának” (*accumulation of event*)⁹⁰ doktrínájáról, amely több kisebb támadás összegzésével váltja ki az önvédelmi helyzethez szükséges fegyveres támadást. Ily módon a terrorizmus elleni önvédelmi fellépésben egy akadály elhárulhat, azonban fontos a doktrína kritikájára is hangsúlyt fektetni.

Az események felhalmozódása által az önvédelem időbeli kritériuma jelentősen háttérbe szorul, ugyanis az önvédelmi reakciót a fegyveres támadás mértékéhez szükséges utolsó, kisebb volumenű támadás után következhetne be, amiből adódóan az azt megelőzőekkel szemben nem azonnal lépne fel a sérelmet szenvedő fél. Mindez pedig felveti az önvédelem ezen esetének jogszerűtlenségét.

A fegyveres támadás elkövetését tekintő térbeli megkötés szintén lazulni látszik a terrorizmus fenyegetettsége miatt. 2001. szeptember 11. előtt szilárd volt a meggyőződés afelől, hogy sem külföldön tartózkodó nagyköveteiért, sem állampolgáraiért vagy akár a nem szolgálatban álló katonáiért nem kelhet védelemre egy állam a nem állami szereplőkkel szemben, fegyveres támadásra adott önvédelemre hivatkozva.⁹¹ A BT 1368. és 1373. számú határozata, valamint a nemzetközi közösségek hallgatóságos támogatása

---

⁹⁰ Lásd: *Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America)*, Judgment, ICJ. Reports 2003. 161. o.

⁹¹ Példaként említhető meg Izrael londoni nagykövete ellen 1982. június 3-án elkövetett merénylet esete. A nagykövetet ellen palesztin terroristák kíséreltek meg támadást, akik nem jártak sikerrel. Az elkövetőket elfogták és súlyos börtönbüntetésre ítélték. Izrael ekkor önvédelemre hivatkozva június 6-án megtámadta Libanont, mélyen behatolva annak területére, lebombázva Bejrút városát is. A fellépést a BT „izraeli invázióként” értékelte és a nemzetközi jogot súlyosan sértő magatartásnak. Bővebben lásd: a BT 517. (1982) számú határozatát.

részben elfogadottá tette a terrorizmusnak, mint internacionális és nem katonai jellegű hadviselésnek fegyveres támadásként való értékelésének lehetőségét.

Ezen a helyzeten sokat erősített az Iszlám Állam fellépése/megjelenése és megerősödése, majd államosodási törekvése, mivel az ISIS által elkövetett terrortámadások esetében számos nemzet állampolgára vesztette már életét, amiből adódóan több állam érintettsége is felmerült. Elegendő a 2015. november 13-i párizsi terrortámadás sorozatra gondolni, ahol a géppisztollyal és robbanó szerkezetekkel felszerelt terroristák többek között a Bataclan színházban és a rue Bichat-on közel 130 emberrel végeztek, akik közül sokan külföldiek voltak.⁹² Azonban az elhunytak állampolgársága szerinti államot ez az önvédelem nemzetközi szinten való jogszerű gyakorlására nem hatalmazta és nem is hatalmazhatja fel, sokkal inkább a nemzetközi béke és biztonság súlyos megsértésére adhat alapot és a kollektív önvédelem is csak ezen aspektus vonatkozásában releváns. Fontos azonban e két fogalom éles elválasztása. A kollektív önvédelmet államok csoportja gyakorolja, a nemzetközi békének és biztonságnak pedig a BT a kizárólagos letéteményese.

A fentiek mellett a fegyveres támadás minőségi kritériumához, azaz a betudhatósághoz való viszonyulás is a változás útjára lépett 2001. szeptember 11-én. Az al-Kaida támadását követően a BT a korábban említett 1373. határozatában felszólítja az ENSZ tagjait, hogy *(1) azonnal szüntessék be a terroristák pénzügyi támogatását; (2) fagyasszák be a terrorszervezetekhez köthető összes pénzügyi forrást; (3) hagyjanak fel a menedéknyújtással, illetve (3) működjenek együtt a terroristák kézre kerítésében és az igazságszolgáltatás elé állításukban.*⁹³

---

⁹² „Paris shootings: Casualties in city centre and explosion at the Stade de France”, Reuters, 2015. november 13. <http://www.reuters.com/article/us-france-shooting-idUSKCN0T22IU20151114> (2016. november 23.).

⁹³ S/RES/1373 (2001).

Ezt a határozatot gyakran ultimátumként szokták emlegetni, arra utalva, hogy ha Afganisztán átadta volna Oszama bin Ladent és minden egyéb téren is együttműködött volna, talán elkerülhette volna a háborút. Afganisztán tálib vezetése nem csak hogy azt a feltételezést nem tudta eloszlatni, miszerint az al-Kaida számára finansziális és fegyveres támogatást, valamint menedéket nyújtott, de nem is volt hajlandó Oszama bin Laden szervezetének tagjait a nemzetközi közösségnek kiadni. Így az ultimátum folyományaként az Egyesült Államok hallgatólagosan elismert önvédelmének célterületévé vált Afganisztán.

Az önvédelem gyakorlásának – függetlenül a különböző, kitérő szabályok meglététől – elengedhetetlen eleme maradt a betudhatóság a nem állami szereplőkkel szemben, ugyanis a nemzetközi jog továbbra is csak az államok közötti önvédelmi jog legitimitását ismeri el. A fegyveres támadás tehát közvetlenül, vagy – ahogyan azt Afganisztán és az al-Kaida viszonyában tett intézkedések esetében megállapíthatjuk – közvetve egy állam cselekménye kell, hogy legyen. A betudás fontosságát, központi szerepét még a nem állami szereplők elleni közvetlen önvédelmet támogató jogtudósok sem kérdőjelezik meg, hiszen az önvédelem szinte minden esetben (hacsak azt nem valamely állam szuverén területén alkalmazzák⁹⁴) egy adott idegen állam területén, annak közigazgatási és katonai infrastruktúrája elleni támadásban manifesztálódik.⁹⁵

Felmerül a kérdés: milyen jogilag alátámasztott fellépési lehetőség adott, ha egy állam a területén vonakodik, vagy nem képes a terroristákat az ellenőrzése alatt tartani?

Michael Reisman egy 1999-es írása szerint az adott állam elleni erőszak alkalmazására még abban az esetben sem nyílnak lehetőségek, ha az nem tett eleget a nemzetközi jogi kötelezettségeinek

---

⁹⁴ Ez alapvetően nem tekinthető többnek egyszerű fikciónál, hiszen ehhez az Antarktisz vagy a világűr szolgálhatna hadszíntérül.

⁹⁵ KAJTÁR, 2015. 341. o.

a terrorizmus elleni fellépés tekintetében. Arra a következtetésre jut, hogy ilyen formában a nemzetközi döntéshozatal védelmi lehetőséget nyújt a terroristákat finanszírozó államoknak, így a nemzetközi jog inkább támogatja, semmint szankcionálná vagy időben elfojtaná a terrorizmust. Habár a nemzetközi jogi normákhoz meghatározott teljesítési módozatok tapadnak és a jelen esetben sokkal bizonytalanabb az elvárt magatartás, mindenképpen túl kell lépni a *non facere* kötelezettségek horizontján, azaz kellő gondossággal (*due diligence*) eljárva kell a szükséges intézkedéseket meghozni.⁹⁶

Az ún. *due diligence* elmélet 9/11. utáni természetét tekintve azt az állami gyakorlat és a nemzetközi érdek is támogatta, azonban fontos annak a betudhatóság tekintetében való alkalmazásának aggályaira hangsúlyt fektetni. Ugyanis különbség van aközött, hogy egy nem állami szereplő tevékenysége az állam magatartásának *in concreto* betudható, vagy ezen állam a kellő gondosság elmulasztásával a nemzetközi jogi kötelezettségnek nem tesz eleget. Előbbi esetben út nyílhat a fegyveres támadás minőségi követelményeinek a teljesülésére, utóbbi esetben – ami a *due diligence* sokkalta inkább valós tartalma – az emberi jogok, a humanitárius jogi jellegéből adódóan keletkezhet államfelelősségi betudás, ami azonban már messze rugaszkodik az Alapokmány 2. cikk (4) bekezdésnek a megsértésétől.⁹⁷ Zegveld megállapítást tesz továbbá arra, hogy az államfelelősség a terület megfelelő ellenőrzésének és a kormányzat hiányában nem állapítható meg.⁹⁸ Ennek kimutatása, tehát az államok gyenge vagy bukott státusza végképp bezárja a *due diligence* elvére támaszkodó önvédelmi reakció lehetőségének kapuját.

---

⁹⁶ REISMAN Michael: International Legal Responses to Terrorism. Faculty Scholarship Series. Paper 1999. 1016. 3-60. o.

⁹⁷ ZEGVELD, Liesbeth: Accountability of Armed Opposition Groups in International Law, CUP, 2002. 9-58. o.

⁹⁸ Uo. 207-210. o.

A BT 1373. számú határozatához és annak következményeihez a betudhatóság tágításának drasztikus mértékét támogató koncepciók is sorakoztak, az ún. *harboring* elmélet keretében, ami már magát az állami passzivitást is a betudhatóság szintjére emeli. Frederic Kirgis véleménye szerint az Egyesült Államok Afganisztán elleni, önvédelemre hivatkozó erőszak alkalmazása és annak a nemzetközi közösség általi hallgatólagos elismerése folytán az önvédelem joga szokásjogi alapon kitágult, a fegyveres fellépés jogszerűségét biztosítva a terroristáknak menedéket nyújtó államok ellen.⁹⁹ Az elmélet támogatói szerint az Afganisztán elleni fellépés államok általi egyhangú elfogadása a BT 1368. számú határozatából adódik, amely bár nem a tálib kormányra irányítva, de kijelentette a terrorizmust támogató vagy annak menedéket nyújtók felelősségét. Az al-Kaida és a tálib rezsim e viszonya pedig nem kérdőjelezhető meg.¹⁰⁰

A *harboring* elméletnek – csakúgy, mint a BT határozatainak – a fő gyengesége a kellő precízió és definiáltság hiánya, ugyanis a menedéknyújtás nem mutat objektív mértéket. Ugyanis a kérdésre, hogy elegendő-e az ilyen entitások megtűrése és tudomásul vétele, vagy szükséges-e a nyilvánvaló akaratból következő befogadás, nem rendelkezik objektív válasszal. Ez nemcsak a már a *due diligence* elvénél említett erőszak tilalmától és az 51. cikktől való elrugaszkodással veszélyeztet, de könnyen támaszthatja az államok elé a mindenhatóság ésszerűtlen követelményét.

E körben megfontolandó, hogy mennyire lehet egy ésszerűtlen követelményre adott válasz ésszerűségéről beszélni? Vitathatatlan továbbá, hogy mind a *due diligence*, mind pedig a *harboring* elmélet közvetlen irányjelzőként képes szolgálni a

---

⁹⁹ KIRGIS, Frederic L.: Israel's Intensified Military Campaign Against Terrorism. In ASIL Insights, 2001. december. <https://www.asil.org/insights/volume/6/issue/19/israels-intensified-military-campaign-against-terrorism> (2016. november 23.).

¹⁰⁰ FRANCK, 2001. 841. o.

modernkori humanitárius intervenció támogatói számára, illetve ehhez kapcsolódóan még inkább az állami védelem felelőssége (*Responsibility to Protect, R2P*) elméletének térnyeréséhez.¹⁰¹

Az Afganisztánnal szembeni fellépés tekintetében mindazonáltal Michael Byers azt az egyébként általam is támogatott megállapítást teszi, hogy a 2001. szeptember 11-i események vonatkozásában az önvédelem szokásjogában nem kellett változásnak beállnia, ugyanis a tálibok és az al-Kaida közötti kapcsolat kellőképpen erős és bizonyítható volt ahhoz, hogy a betudhatóság már meglévő követelményeit elérje.¹⁰² Az Egyesült Államok, így George W. Bush által a terrortámadások kezdetétől használta a menedéknújtás fogalmát, azonban a fellépés valós jogi alapjához nem volt szükség a *harboring* elmélet féle kiterjesztésre.

Mindettől függetlenül nem tekinthetünk el a 9/11 betudhatóság tágító hatásától. Ezt erősíti a BT 1701. számú határozata, amit az izraeli-libanoni konfliktus során fogadott el. A határozat jelentőségét a nemzetközi jogászok egy része ugyanis a nem állami szereplők elleni önvédelem jogának kiterjesztésében látják. Ebben a Biztonsági Tanács aggodalmát fejezte ki a Hezbollah Izrael elleni támadásaival szemben, amit a nemzetközi béke és biztonságot veszélyeztetéseként ítélt meg. A rendelkező részben egyúttal felszólította Libanont arra, hogy terjessze ki ellenőrzését az ország területének egészére és tegyen intézkedést a nem államhoz köthető fegyveres csoportok lefegyverzésére.¹⁰³

Giuliana Ziccardi Capaldo szerint a határozat komoly jelentőséggel bír, ugyanis olyan általános normatív elemeket sorol fel, amelyek alapján lehetségesnek látszik a betudás szabályainak általános jellegű megállapítása. A határozat lényegében választás elé

---

¹⁰¹ Az állam védelmi felelősségének releváns mértékű ismertetését lásd: A „vonakodik vagy képtelen” koncepció c. alfejezet Az állami védelem felelősségének relációja c. pont.

¹⁰² BYERS, Michael: Terrorism, the Use of Force and International Law After 11 September In 51 International and Comparative Law Quarterly (2002) 401-414. o.

¹⁰³ S/RES/1701 (2006)

állította Libanont:¹⁰⁴ a terrorizmus mellett vagy ellen kíván állást foglalni. Libanon ezutáni cselekményei lényegében külpolitikájaként értékelhetőek, ugyanis tisztában kell lennie nemzetközi jogi kötelezettségeivel és felelősségével. A BT „kvázi jogalkotóként” rögzít egyfajta új felelősségi szabálykeretet, új betudhatósági mechanizmust alkotva ezzel. Capaldo minden esetre nem tekint a határozatra úgy, mint a *jus contra bellum* alternatív mechanizmusára, azt az erőszak tilalmán és az önvédelmen kívül helyezi el.¹⁰⁵

A gondolatmenettel azonosulva hozzá kell tenni, hogy a BT feltehető szabályozási szándéka minden bizonnyal a 2001. szeptember 11-i események hatására is alakult, annak szellemiségét kívánta úgy továbbfűzni, hogy a nem állami szereplők nemzetközi békére és biztonságra veszélyes cselekményei ellen hatékonyan felléphessen, a nemzetközi jog kereteinek állami gyakorlaton keresztül történő szétfeszítése nélkül.

Az al-Kaida New York és Washington ellen intézett támadása nem csak a fegyveres támadás kritériumainak tágítását eredményezte, hanem az önvédelem Webster formulából eredő azonnaliság-szükségyszerűség-arányosság feltétel hármának újragondolását is. Az azonnaliság, azaz időbeliség tekintetében a nemzetközi jogászok egy része határozottan foglal állást a kritérium teljes mértékű elhanyagolhatósága mellett. John Yoo véleménye szerint (habár ennek alátámasztására részletesen nem törekedett) az időbeliség figyelmen kívül hagyásával az önvédelem rendszere teljesen megfelelő lehetne az államok hatékony és jogszerű fellépésének.¹⁰⁶ E nézetet William Taft is támogatja.

---

¹⁰⁴ Csakúgy, mint ahogy Afganisztánt az 1373. számú BT határozat.

¹⁰⁵ CAPALDO, Giuliana Ziccardi: Providing a Right of Self-Defense Against Large-Scale Attacks by Irregular Forces: The Israeli-Hezbollah Conflict In Harvard ILJ Online vol. 48. 2007. június 5. 101-112. o.

¹⁰⁶ YOO, John: International Law and the War in Iraq. In: The American Journal of International Law, Vol. 97, No. 3. 2003. 563–576. o.

Taft e felfogást a terrortámadások jellegéből, azaz azok kiszámíthatatlanságából és hirtelenségéből adódóan tartja ésszerűnek, ami véleményem szerint is helytálló érvelés.¹⁰⁷ A szerző a nukleáris fegyverek terjedésével kívánja még erősebben szemléltetni az időbeliség tarthatatlanságát, ami habár az Iszlám Állam vonatkozásában egyelőre nem tűnik többnek fikciónál, a piszkos bombák, mint kis intenzitású nukleáris fegyverek lehetősége Taft álláspontját aggasztóan racionálissá teszi. Vitathatatlan azonban – ahogyan az a kritériumok tekintetében általában megállapítható –, hogy az időbeliség túlzott kiterjesztése a 2. cikk (4) bekezdésében felállított keret szétfeszítésével járhat és összemoshatja a fegyveres represszália, továbbá az önvédelem határait. Ez pedig végső soron az 51. cikk teljes jelentéktelenségéhez vezetne.

Frederik Naert az időbeliség felszámolásában szintén a fegyveres represszáliától való elhatárolhatatlanság veszélyét látja. Ennek kiindulási alapja – csakúgy, mint Taft értekezésében – a terrortámadások természete, hirtelensége és rövid lefolyása. A szinte pár órán belül lezajló támadás ellen majdhogynem lehetetlen önvédelmet gyakorolni, így a foganatosított ellenintézkedések véleménye szerint minden esetben megtorló és elrettentő jellegűek.¹⁰⁸ Rada Mátyás az időbeliség tágítását szintén kártékonynak tartja a *jus ad bellumra*. A terrortámadások kiszámíthatatlansága és hirtelenségének problematikáját nem az azokat követő önvédelem gyakorlása felől közelíti meg, hanem az okot adó fegyveres támadás bekövetkezése előtti fellépéssel kapcsolatban fejezi ki aggályát.¹⁰⁹

---

¹⁰⁷ TAFT, William H.: Preemptive Action in Self-defense. In Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law 2004. 331–333. o.

¹⁰⁸ NAERT, Frederik: The Impact of the Fight Against International Terrorism on the Ius ad Bellum After '11 September'. In 43 Mil. L. & L. War Rev. 55 2004. 62–63. o.

¹⁰⁹ RADA Mátyás: A terrorizmus elleni állami önvédelem – kiállja-e a betudhatóság az idő próbáját? In Jogi tanulmányok, 2012/2. kötet, 212. o.

A terrortámadásokkal szembeni megelőző védelem e tekintetben valóban azt a helyzetet eredményezheti, hogy e védelmi helyzetnek lényegében soha nincs vége, az államok folyamatosan önvédelmi helyzetben tarthatják magukat egy olyan veszélyre alapozva, aminek a bizonyíthatósága nem áll szilárd lábakon. Az Egyesült Államokat ért támadást követően Bush elnök szavai ezt a felfogást indították útjára a Bush doktrína formájában, amikor a terrorizmus elleni önvédelmi harcban való folyamatos állami elköteleződést deklarálta.¹¹⁰

E vonalon tovább haladva Theresa Reinold a megváltozott körülmények között kizárólag az arányosság és a szükségesség feltételeinek megéléte mellett érvel. Szerinte az állami fegyveres erő alkalmazását keretek között tartaná a szükségesség és arányosság, megakadályozva az államok felelőtlen önvédelmi reakcióit a nem állami szereplőkkel szemben. E keretben a fegyveres erőhöz az államok csak akkor folyamodhatnak, ha minden egyéb lehetőség sikertelennek mutatkozik. Amennyiben egy államot más állam területéről éri a nem állami szereplő fegyveres támadása – és e másik államnak a betudhatósága teljesen kizárt –, elsőként a másik állam számára kell lehetőséget biztosítani a területén levő nem állami szereplő lefegyverzésére. Ennek sikertelensége esetén lehetséges az arányos fellépés, ami – ahogy az már korábban tisztázásra került – kizárólag a nem állami szereplők bázisait célozhatja, a lehetőségekhez mérten kerülve az államterület többi infrastruktúráját.¹¹¹

Az önvédelem kritériumaival kapcsolatos ezen állásfoglalással szinte teljesen szembeállítható Dinstein elgondolása, aki szerint az állam és nem állami szereplő közötti önvédelmi

---

¹¹⁰ A Bush doktrínáról lásd még: BALOGH István: A Bush-doktrína és a „fekete hattyúk átka”. In: Nemzet és Biztonság, 2011. szeptember. 5-10. o. Online: http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/balogh_istvan-a_bush_doktrina_es_a_fekete_hattyuk_atka_.pdf (2016. november 24.).

¹¹¹ REINOLD, 2012. 285. o.

helyzet, mivel az egy harmadik állam szuverén területén történik, lényegében egy önvédelmi háborúvá transzformálódik. Egy ilyen háború beállta nem csak a már tárgyalt időbeliséget teszi teljesen mellőzötté,¹¹² de annak a nem állami szereplő teljes megsemmisítésére irányuló célja miatt az arányosság és a szükségszerűség követelményei sem bírnak jelentőséggel. Dinstein a fegyveres támadás mércéjét is alacsony szintre szállítja, területiségét tekintve akár a nagykövetségekre is kiterjeszti.¹¹³ Dinstein elgondolása egy akár évtizedekig eltartó, a magasabb cél érdekében az arányosság és szükségesség mércéjét is félredobó önvédelmi háború koncepciója, ami véleményem szerint semmiképpen sem illeszkedik az Alapokmány szellemiségébe és a szóban forgó új kihívás geostratégiai szempontból is ésszerű kezelésének lehetőségeibe. Ez az elgondolás számomra azt a benyomást keltette, hogy az erőszaktilalom és az önvédelem szabályainak határozott és következetes átlépése olyan mértékű és olyan alapokra helyezkedik, ami már messze túlmutat azok tágulási maximumán és hajlik át nyilvánvalóan a *bellum justum* felélesztésének támogatásába.

Reinold véleményét (egyben e tekintetben álláspontomat is) erősítik Sulyok Gábor gondolatai, mely szerint az önvédelmi jog nem lépheti túl a status quo helyreállításának a szintjét. Ennek értelmében önvédelmi alapon egy állam nem szállhatja meg a megtámadója területét és nem gyakorolhat befolyást annak állami berendezkedésén.¹¹⁴

Az azonban a fent leírt nézőpontok alapján egyértelmű, hogy mind az erőszak tilalma és vele a nemzetközi béke és biztonság fenntartása, mind pedig a nemzetközi értelemben vett önvédelmi jog

---

¹¹² Dinstein szerint az 1990-ben kirobbant öbölháború lényegében nem ért véget sem a BT határozataival, sem a fegyverszünettel. Így 2003-ban az Egyesült Államoknak nem volt szüksége új jogalapra Irakkal szemben, hiszen továbbra is fennállt az önvédelmi helyzete.

¹¹³ DINSTEIN, 2005. 235-277. o.

¹¹⁴ SULYOK, 2009.

komoly teoretikus viták előtt áll 2011. szeptember 11-e óta, amit az ISIS működése és annak sejthető utóhatásai új lendülettel erősítettek fel a hibrid háború jelentette kihívással párhuzamosan. Így tehát az ISIS kérdésével még az annak felszámolására hivatott hadműveletek sikeresnek kikiáltott volta ellenére is érdemes a következőkben foglalkozni, hiszen *horribile dictu* az Iszlám Állam akár modell is lehet az elkövetkező terrorszervezeteknek, vagy épp azon hatalmi törekvéseknek, amelyek nem állami szereplők – hibrid eszköze – útján kívánják destabilizálni az egyes térségeket.

V. AZ ISZLÁM ÁLLAM ELLENI ÖNVÉDELEM LEHETŐSÉGEI

---

1. ISIS: ÁLLAM VAGY TERRORSZERVEZET?

Az erőszak általános és átfogó tilalmának eredendő államközisége indokolttá teszi az Iszlám Állam nemzetközi jogi alanyiségének áttekintését. Államként tekinthetünk-e az Iszlám Államra? Több-e az ISIS egy precízen működtetett terrorszervezetnél? Bukása után tekinthető-e az ISIS egy új típusú modellnek, aminek a megújulására készülni kell a válságövezetekben, vagy akár a hibrid hadviselés lehetséges narratíváiban is?

Az Iszlám Állam¹¹⁵ eredeti formáját tekintve különböző szunnita felkelő csoportokból állt, melynek elődszervezeteként 2003 és 2006 között az Iraki Al-Kaida, 2006-ban a Mudzsáhid Súra Tanács, majd 2006 és 2014 között az Iraki Iszlám Állam tekinthető.

---

¹¹⁵ Az Iszlám Államról nem jogi megközelítésből bővebben lásd: SALTMAN, Erin Marie; WINTER, Charlie: Islamic State: The Changing Face of Modern Jihadism. Quilliam Foundation. 2014. Online: <https://web.archive.org/web/20150226115714/http://www.quilliamfoundation.org/wp/wp-content/uploads/publications/free/islamic-state-the-changing-face-of-modern-jihadism.pdf>; Mapping Militant Organizations: "The Islamic State". Stanford University. 2015. Online: <http://web.stanford.edu/group/mappingmilitants/cgi-bin/groups/view/1#note89> (2018. november 27.); „What is 'Islamic State'?” BBC News. 2015. december 2. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-29052144> (2018. november 27.); JONES, Seth G.: Expanding the Caliphate. The Rand Blog. 2015. június 12. <https://www.rand.org/blog/2015/06/expanding-the-caliphate.html> (2018. november 27.); GANDER, Kashmira: Isis flag: What do the words mean and what are its origins? The monochrome flag has become a symbol of Isis. Independent. 2015. július 6. <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/isis-flag-what-do-the-words-mean-and-what-are-its-origins-10369601.html> (2018. november 27.); MERRIMAN, Helena: Is so-called Islamic State finished? BBC News. 2016. október 5. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-37550300> (2018. november 27.); JONES, Seth G.: Islamic State's Global Expansion. The Rand Blog. 2015. június 4. <https://www.rand.org/blog/2015/06/islamic-states-global-expansion.html> (2018. november 27.).

Az iraki vezetés, a síita Núri al-Málíki adminisztráció politikai válsága, valamint a szunnita kisebbség elnyomásából következő társadalmi feszültség és radikalizálódás lényegében önmaga tapos-ta ki a 2010-től Abu Bakr al-Baghdadi vezette szervezet előretörésének útját. A terrorista csapatokat jelentősen megerősítette a szunnita iraki törzsek támogatása és a javarészt a Szaddám Huszein érában jelentős katonai rendfokozatban lévő tisztii állomány csatlakozása. Az ekkor még Iraki Iszlám Állam fő célja egy Irak szunnita többségű területein történő kalifátus megteremtése volt, amelynek a szélesebb kiterjesztését a szíriai polgárháború tette lehetővé. Bashar al-Assad kormánya és a felkelőket képviselő Szír Nemzeti Tanács közötti harc kellőképpen meggyengítette Szíriát ahhoz, hogy az Iraki Iszlám Állam könnyedén vonuljon be a területre, egyúttal kiterjesztve igényét az ottani szunnita többségű területekre, felvéve az Iraki és Levantei Iszlám Állam nevet. Ezzel az Iszlám Állam egyben egy zavaros nagyhatalmi erőteret is kihasznált, így válva az új típusú biztonsági kihívások egyik mintájává a hibrid hadviselés mellett.

2014. június 29-én al-Baghdadi Moszulban kikiáltotta az Iszlám Állam kalifátusát. Kalifaként új nevet felvéve Ibrahimként szólította fel a világ muszlimjait, hogy vándoroljanak be a kalifátusba. A kalifátus kifejezés komoly történelmi és vallási szimbólumként is szolgál: al-Baghdadi a nagy arab hódítók és a török szultánok sorába azok örökösöként kívánt beállni¹¹⁶, ezzel pedig egy történelmi-vallási kohéziós erővel próbált fellépni a Közel-Kelet korábbi birodalmi, majd érdekszférakon és mesterséges államokon nyugvó fragmentáltságával szemben.

Az egyoldalú proklamáción túlmenően az ISIS számos állami törekvést tudhatott magáénak. Egy közel 200 000 fős, jelentős részben külföldiekből álló fegyveres erővel rendelkezett, valamint számos jelentős erőfeszítést tett alapvető állami feladatok ellátására.

---

¹¹⁶ BARRETT, Richard: The Islamic State. In The Soufan Group, 2014. november. 8-17. o <http://soufangroup.com/wp-content/uploads/2014/10/TSG-The-Islamic-State-Nov14.pdf> (2016. november 13.).

Olyan szolgáltatásokat nyújtott az ellenőrzése alatt álló területeken, mint pl. az egészségügy biztosítása, az oktatás, elektromos szolgáltatás.¹¹⁷

Az Iszlám Állam államiságának tekintetében felmerülő kételyek a montevideói egyezmény segítségével hívásával és egy szélesebb államelméleti kitekintéssel¹¹⁸ oszthatók el. Az 1933-ban aláírt egyezmény az állam fogalmának meghatározásakor négy alapvető, konjunktív kritériumot állított fel: állandó népesség, meghatározott terület, kormány, illetőleg a más államokkal való kapcsolatfelvétel képessége. Miként értékelhető az Iszlám Állam léte e feltételrendszer keretében?

Habár vitathatóan, de az állandó népesség kritériumának az Iszlám Állam sokáig eleget tett. Egyfelől beszélhetünk az ellenőrzése alatt tartott területeken az esetek többségében szabad akaratukban korlátozottan élő iraki és szír lakosságról, akiknek a jelenléte az állandó népességként való értékelés szempontjából vita tárgyát képezheti. Fontos azonban kiemelni, hogy al-Baghdadi 2014. június 29-i beszéde óta számos nemzetből közel 25000 ember költözött Szíria és Irak ISIS által ellenőrzött területére a csatlakozás feltehető szándékával.¹¹⁹ E személyek identitástudata és közös célkitűzése alátámasztja az állandó népesség kritériumának való

---

¹¹⁷ Bővebben lásd: CARIS, Charles C.; REYNOLDS, Samuel: Middle East Report 22. – ISIS Governance in Syria, Institute for the Study of War, 2014. július. 14-23. o. http://www.understandingwar.org/sites/default/files/ISIS_Governance.pdf (2016. november 13.).

¹¹⁸ A témakörben lásd: TAKÁCS Péter: Az „Iszlám Állam” államiságának problémái. Államnak tekinthető-e az ISIS, bármilyen értelemben is? In: Jog, állam, politika, 7. évf. 4. sz. 2015. 47-77. o.; PONGRÁCZ Alex: Szuverenitás és alkotmányosság a globális erőterben. In: Pro publico bono – Magyar közigazgatás: a Nemzeti Közszolgálati Egyetem közigazgatás-tudományi szakmai folyóirata, 2016. 1. sz. 108-118. o.; PONGRÁCZ Alex: A globalizált világ aktuális kérdései: államelhatalás vagy államépítés? In: MTA Law Working Papers, 1. évf. 18. sz. 2014. 1-19. o.

¹¹⁹Lásd: BURKE, Jason: Islamist fighters drawn from half the world's countries, says UN. The Guardian, 2015. május 26.: <https://www.theguardian.com/world/2015/may/26/islamist-fighters-drawn-from-half-the-worlds-countries-says-un> (2016. november 13.).

megfelelést, ahhoz ugyanis nincs szükség azonos állampolgárság meglétére.¹²⁰

A meghatározott terület vonatkozásában – ha csak az Iszlám Állam uralma alá tartozó országrészeket tekintjük – nem merülhetett fel kérdés a kritérium teljesítésével kapcsolatban, azonban e ponton elengedhetetlen említést tenni az 1932-es Stimson-doktrínáról, melynek értelmében az erővel végrehajtott nemzetközi területmódosítások nem nyerhetnek elismerést,¹²¹ emellett a harcok miatti területhatár-mozgások is vitathatóvá tették az állandó terület meghatározhatóságát.

A kormány és a más államokkal való kapcsolattartás kritériumai szintén nem álltak fent, hiszen egy vallási-katonai jellegű terrorszervezetről beszélhettünk, amely vélhetően nem rendelkezett önálló, modern értelemben vett jogrendszerre épülő hatalomgyakorlással,¹²² ami mellett az elismerés lehetetlensége miatt ez a kritérium aligha értelmezhető. Az Iszlám Állam nemzetközi jogi megítélésében messzemenően támaszkodhatunk a tényre: az Egyesült Nemzetek Szervezete a muszlim vezetők véleménye mellé állva titulálta az ISIS tevékenységét iszlámellenesnek, emellett határozottan elutasította a terrorszervezet államként való elismerését.¹²³

---

¹²⁰ BELANGER-MCMURDO, Adele: A Fight for Statehood? ISIS and Its Quest for Political Domination. In E-International Relations Students, 2015. október 5. <http://www.e-ir.info/2015/10/05/a-fight-for-statehood-isis-and-its-quest-for-political-domination/> (2016. november 30.).

¹²¹ KOVÁCS, 2011. 177. o.

¹²² Az Iszlám Államtól visszafoglalt területeken előkerült dokumentumok alapján al-Baghdadi kalifa alatt egy három fős katonai kabinet és egy hét fős kormány működik, külön képviselője van Iraknak és Szíriának, egy-egy terület irányításával pedig helyi vezetők vannak megbízva. Lásd: „How ISIS Works” The New York Times. 2014. szeptember 16. <http://www.nytimes.com/interactive/2014/09/16/world/middleeast/how-isis-works.html> (2016. november 13.). Mindazonáltal a feltételezhető rendszer nem minősülhet önálló jogrendszerre épülő hatalomgyakorlásnak.

¹²³ Ban Ki-Moon: „As Muslim leaders around the world have said, groups like ISIL – or Da’ish – have nothing to do with Islam, and they certainly do not represent a state. They should more fittingly be called the ‘Un-Islamic Non-State’.”

Megállapítható tehát, hogy az ISIS önmagának vindikált államisága nem elegendő ahhoz, hogy az államközi erőszak tilalma és az ahhoz kapcsolódó szankciómechanizmus rá, mint nem állami szereplőre az Alapokmány jelenlegi formájában kiterjedhessen.

2. A BUKOTT ÁLLAMISÁG KÉRDÉSKÖRE

Az előző fejezet egyértelműen tisztázta az Iszlám Állam nevén túlmutató államiság kérdését, így a továbbiakban nem tekinthetünk rá másként, mint terrorszervezetre.

Ahogy a 2001. szeptember 11-i események új irányvonalat nyitottak az önvédelmi jogról való állásfoglalásokban, ugyanúgy tud az al-Kaida analógiaként szolgálni az ISIS megítélésében. A két terrorszervezet nem csak jellegében, de személyi állományában is sokban egyezik. Az ISIS szervezettsége, korszerű technika-kezelése, kegyetlensége és hatékonysága azonban a legtöbb korábbi terrorszervezetnél magasabb szintet ért el.

Az al-Kaida által a World Trade Center és a Pentagon ellen intézett támadások esetében hallgatólagosan elismert önvédelmi helyzetnél a terroristák bázisának helyet adó Afganisztán vonatkozásában a betudhatóság kétségkívül bizonyítást nyert. Az al-Kaida – ISIS analógiát fenntartva felmerül a kérdés: betudható-e Iraknak vagy Szíriának a területükön effektíven szerveződő Iszlám Állam tevékenysége? Alkalmazhatnak-e velük szemben erőszakot az önvédelmi jog alapján az ISIS fegyveres támadásait elszenvedő államok? A probléma kezeléséhez ugyanis a két állam területén párhuzamosan zajló csapásmérésre volt szükség, vagyis önmagában

---

(Ahogy azt már a muszlim vezetők világszerte kijelentették, az olyan csoportosulásoknak, mint az ISIL vagy Da'ish semmilyen valós köze nincs az iszlámhoz, és természetesen nem testesítenek meg államot sem. Megfelelőbb lenne őket „Uniszlám Nem-Államnak” nevezni.) „Secretary-General's remarks to Security Council High-Level Summit on Foreign Terrorist Fighters.” 2014. <https://www.un.org/sg/en/content/sg/statement/2014-09-24/secretary-generals-remarks-security-council-high-level-summit> (2016. november 13.).

nem volt elégséges az, hogy Irak kérte egy ISIS ellenes koalíció katonai támogatását.

A betudhatóság kapcsán látni kell, hogy a terroristák tevékenységeinek helyet adó államok magatartása alapvetően négy esetkötőre bontható, amelyek lényegében a betudhatóság mértékének árnyalatait rajzolják ki: az adott állam (1) *irányíthatja*, (2) *támogathatja*, vagy (3) *tolerálhatja* a terrorszervezet helyi működését és annak helyi, illetve a határon túlmenő akcióit, valamint előfordul, hogy (4) *képtelen azok ellen fellépni*.¹²⁴

Míg az állami irányítás és támogatás kétségkívül betudhatóvá teszi az adott nem állami szereplő tetteit, addig a fellépni nem tudás vagy nem akarás esetében nem áll fent ahhoz a kellő kapcsolat a terrorszervezet és az állam között. A bukott államiság lényege az, hogy a legitim kormány megfelelő eszköz hiányában nem tud vagy nem akar fellépni valamely nem állami szereplő ellen. Így az az állam szuverén területén lényegében jelentősebb akadályok nélkül végezheti tevékenységét, ami sok esetben – ahogyan az al-Kaidánál és az Iszlám Államnál is egyértelműen látszik – túlmutat a közvetlen környezetén és valós nemzetközi fenyegetést jelent, nem beszélve annak globális hatásairól, esetleg támadás-kihelyező, -szervező tevékenységéről.¹²⁵ Mindazonáltal egy ilyen területi államnak a klasszikus nemzetközi jogi gondolkodás szerint a nem állami szereplő ténykedése a maga teljességében nem tudható be.

A bukott államiság jelen formájában nem rendelkezik normatív kritériumokkal, azt nagyban az állami gyakorlat formálja. A bukott államiság fennállta merült fel Libanon esetében, amelynek területén egy az izraeli megszállás ellen létrejövő, síita félkatonai szervezet, a Hezbollah nyert hatalmas befolyást a kétezres évek

---

¹²⁴ REINOLD, 2012. 249. o.

¹²⁵ Az új típusú kihívások globalitásában rejlő problémáiról bővebben lásd: FARKAS Ádám: A totalitás kora? A 21. századi biztonsági környezetének és kihívásainak totalitása és a totális védelem gondolat kísérlete. Budapest, Magyar Katonai és Hadijogi Társaság, 2018.

elején. A befolyásuk mértékét mi sem mutatja jobban, mint az, hogy mára a libanoni katonai erőknél lényegesen nagyobb számú és felszereltebb erőkkel rendelkezik, amivel kivívta a képviselő és a vétőjog kiváltságait is a libanoni kormányban és a parlamentben.¹²⁶ A helyzet egyértelműen mutatja, hogy Libanon nem képes a Hezbollah ellen fellépni, ami kvázi paralel államot képez az országban. A terrorszervezet 2006-ban intézett támadásokat Izrael ellen, aki ezért Libanont tette felelőssé. Válaszul az izraeli légierő csapást mért Libanonra, többek között a Hezbollah-val kapcsolatba nem hozható infrastruktúrára is.

Kofi Annan ENSZ főtitkár megítélése szerint ugyanakkor Izrael fellépése kontraproduktív volt, ami tovább gyengítette a libanoni kormányt, ami éppen a nemzetközi közösségek támogatását kellene, hogy élvezze. Véleménye szerint nem szabad és nem is lehet a demokratikus eszméket magáévá tevő libanoni kormány és a tálib rezsim között párhuzamot húzni, illetve e téves párhuzamra Libanonnal szemben önvédelmi jogot megállapítani.¹²⁷ A BT-ban az izraeli képviselő így érvelt: „... minden állam első és legfontosabb kötelezettsége, hogy megvédje polgárait bármely fennálló veszélytől. Szintén fontos kötelezettsége biztosítani, hogy civilek elleni szándékos támadások ne indulhassanak saját szuverén területéről.”¹²⁸ A BT 1701. számú határozata¹²⁹ – amellett, hogy aggodalmát fejezte ki – nem adott választ Izrael önvédelmi helyzetének meglétéről és Libanont sem tette felelőssé a Hezbollah tevékenységéért, ugyanakkor válaszut elé állította a terrorizmus elleni állásfoglalásban. Az államok Izrael fellépését tehát úgy is mondhatjuk, hogy hallgatólagosan fogadták el.

---

¹²⁶ Lásd bővebben: „Hizbullah – the 'Party of God'”. Ynetnews, 2006. július 31. <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3284023,00.html> (2016. november 29.).

¹²⁷ ENSZ BT S/PV. 5492 (2006).

¹²⁸ ENSZ BT S/PV. 5898 (Resumption 1) (2008).

¹²⁹ Ennek egyéb aspektusát lásd: Új kihívások az ezredfordulón: a kritériumok tágulása c. alfejezet.

Törökország 2008-as Nap-hadműveletében Irak területén lépett fel a Kurd Munkáspárt ellen, amely korábban számos esetben támadott meg török területeket, és amely ellen az iraki kormánynak nem álltak rendelkezésre a fellépéshez megfelelő eszközök. Törökország álláspontja az volt, hogy önvédelmi jogával élt akkor, amikor több ezer fős szárazföldi és légi csapatokkal hatolt be Irak területére. A törökök akcióját – amelyről nem értesítették a BT-t – az Egyesült Államok hallgatólagosan támogatta, ellenben az Európai Unió mélységesen elítélte. Oroszország is a békés vitarendezés fontosságára hívta fel a figyelmet, ugyanakkor kijelentette (és ez a vélemény szinte a nemzetközi közösség generális véleményét tükrözi), hogy egyetlen állam területén sem szabad hagyni, hogy azt terrorista tevékenységekre használják fel.¹³⁰

Ahogy a fenti konfliktusok mutatják, a nem állami szereplőkkel szemben fellépni nem tudó vagy nem akaró államok esetében a nemzetközi közösség részéről nem érkezik ellenvetés az annak szuverén területén másik állam által kifejtett önvédelemmel szemben és a BT sem ítéli el a feleket egyértelműen. Ugyanakkor

---

¹³⁰ REINOLD, 2012. 272. o.

Törökország és a Kurdisztáni Munkáspárt (PKK) viszonya tekintetében az ellentét napjainkban is fennáll, tekintettel a törökországi kurd kisebbség nagymértékű elnyomására és annak következtében rendszeressé váló terrortámadásokra. A PKK és a kurdok elleni erőszak alkalmazást tovább súlyosbítja az iraki kurdok 2017 szeptemberében tartott referenduma, aminek eredményeként az ott élő közösség 92%-a szavazott a függetlenedésre. Munkám megírásakor az iraki és a török kormány egységesen kíván hadműveletet indítani a PKK főhadiszállása ellen, Szíriában pedig Iszlám Állam 2017 végén történt legyőzése után a kurd hadsereg által felszabadított területek ellen indult török offenzíva. Lásd: „Elkezdődött a kurd-török háború” Index. 2018. január 16. https://index.hu/kulfold/2018/01/16/sziria_torokorszag_kurdok_afrin_erdogan/ (2018. november 27.); „Irakban is megtámadná a kurdokat Törökország.” Népszava. 2018. március 8. https://nepszava.hu/1154741_irakban-is-megtamadna-a-kurdokat-torokorszag (2018. november 27.); „Erdogan nem hátrál” Népszava. 2018. január 23. https://nepszava.hu/1150938_erdogan-nem-hatral (2018. november 27.); CHULOV, Martin: More than 92% of voters in Iraqi Kurdistan back independence. The Guradian. 2018. szeptember 28. <https://www.theguardian.com/world/2017/sep/27/over-92-of-iraqs-kurds-vote-for-independence> (2018. szeptember 27.).

fontos leszögezni: a fellépni nem tudás vagy nem akarás, mint bukott államiság ismérve nem azonos egy állam totális összeomlásának helyzetével, amikor az már semmilyen alapvető funkcióját nem képes ellátni.¹³¹

3. BUKOTT ÁLLAM-E IRAK VAGY SZÍRIA?

Az ISIS elleni fellépés vonatkozásában tehát meg kell vizsgálnunk: bukott állam-e Irak vagy Szíria? Mennyiben beszélhetünk a fellépésre való képesség, illetve annak akaratának hiányáról?

Irak – mind a kormányzatban, mind pedig a társadalomban felszínre törő síita-szunnita ellentétek miatt – 2014-ben az ország közel egyharmada felett veszítette el az uralmat, amikor az ISIS rövid harcokat követően, helyi szunnita támogatást élvezve könnyedén vonult be annak területére.

Az iraki kormány gyengesége és a területén való átfogó kontroll hiánya nem ekkor mutatkozott meg először. Elegendő ezt az imént említett török Nap-hadművelet példájával alátámasztani, ahol már a Kurd Munkáspárt megléte, de legfőképpen a több ezer fős török csapatok akadálytalan behatolása is igazolni látszik a rezsim gyengeségét. Mindazonáltal nem beszélhetünk teljes tehetetlenségről, ugyanis Irak további területein a kormány relatíve stabilan képes a hatalmát fenntartani, valamint rendszeresen tett kísérletet az Iszlám Állam bázisainak visszafoglalására.¹³²

Habár Irak fellépni önállóan nem képes, e szándékát nem kérdőjelezhetjük meg. Ezt vitathatatlanul igazolja az iraki külügyminiszter, Ibrahim al-Ushayqir al-Ja‘fari 2014. szeptember

---

¹³¹ Ez utóbbi meglehetősen ritka. Teljesen összeomlott államra Szomália jó példa, amelynek területe a központi kormányzat széthullását követően 1990-től különböző hadurak csatározásának a helyszínéül szolgált.

¹³² PROTHERO, Mitchell: Islamic State overwhelms Iraqi forces at Tikrit in major defeat. Miami Herald, 2014. július 18. <http://www.miamiherald.com/incoming/article1976074.html> (2016. november. 30.).

20-án a BT elnökéhez¹³³ intézett levele is, amelyben Irak az Egyesült Államok eddigi légi támogatásaiért mond köszönetet, illetőleg azokra az USA-t a továbbiakban is felkéri.¹³⁴

Írásom elkészítésekor Irak területe lassan egy éve felszabadult az Iszlám Állam csapatainak uralma alól: a Nemzetközi Koalíció jelentős légi támogatásának és az iraki kurd milíciák szerepvállalásának eredményeként az ISIS Ramadi, Fallujah, valamint a stratégiaileg és ideológiailag meghatározó – a kalifátus kikiáltásának helyszínéeként ismert – Moszul városát is elveszítve gyakorlatilag összeomlott és kiszorult az országból.¹³⁵

Összességében megállapítható: Irak a fellépni képtelenség ellenére sem tekinthető bukott államnak, hiszen legitim kormányzati ereje az ország jelentős részén hatékonyan igyekszik ellátni feladatait, fellépni akarása pedig nyíltan deklarált. Az Iszlám Állam iraki területi tevékenysége így semmi esetre sem tudható be az iraki kormánynak és önvédelmi fellépéssel sem kell számolni, hiszen Irak fenntartotta igényét az amerikai és koalíciós jelenlétre, támogatásra mind belföldi, mind pedig a Szíriából áthajló terrorcselekmények tekintetében.

Szíriában szintén a kormányerő meggyengülése nyitott kaput az ISIS terjeszkedésének. A Bassar al-Assad diktatórikus rendszere elleni tüntetések 2011-ben polgárháborúba sodorták az országot, amelyből adódóan a kormány szinte képtelen teljes egészében hatékony ellenőrzés alatt tartani az államterület egészét. Habár az

---

¹³³ A tisztséget 2014 szeptemberében Samantha Jane Power (Egyesült Államok) töltötte be.

¹³⁴ S/2014/691. (Letter dated 20 September 2014 from the Permanent Representative of Iraq to the United Nations addressed to the President of the Security Council).

¹³⁵ Megjegyzendő, hogy a sikerek ellenére sem vált az ország stabilá, ugyanis az iraki kormány és a függetlenedni kívánó kurdok között komoly feszültség áll fenn. Az Iszlám Állam térségből történő kiszorításáról, annak a 2014-től napjainkig tartó hatásairól részletesen lásd: „Islamic State and the crisis in Iraq and Syria in maps.” BBC News. 2018. március 28. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-27838034> (2018. november 27.).

ellenzéki erők és a kormány többször kötött kisebb fegyverszüneteket, amiért az Arab Liga¹³⁶ és az ENSZ¹³⁷ is küzdött, a parttalan harcok láthatatlan távolságba tolták az ország stabilizációjának lehetőségét.

A polgárháború pólusainak meghatározása meglehetősen nehézkes. Az egyébként nem egységes felkelői csoportokat összességében Szaúd-Arábia, Katar, az Öböl-menti államok, Törökország, az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság és Franciaország is támogatja, valamint iraki szunniták, csecsenek, afgánok, nyugat-európai dzsihádisták is a soraik között harcolnak.

Assad megdöntése – mint rövidtávú cél – tekintetében e csoportok álláspontja közös, azonban az azt követő helyzetrendezés nem mutat egységes irányokat, ugyanis a szunnita harcosok egy része az Iszlám Állammal is kapcsolatban állhat. Az Assad adminisztrációt Irán és a libanoni Hezbollah, valamint iraki síita milicisták is támogatják, azonban a legjelentősebb támogatás Oroszország 2015-től történő fellépése.

Habár számos vád érte Assad-ot az ISIS-el való együttműködéssel kapcsolatban (olajkereskedelem, valamint felhatalmazást adott a terroristáknak a felkelők elleni harcra), ezek sem egyértelmű bizonyítást nem nyertek, sem nem tükrözik a jelen kormányzati törekvéseket. Szíria esetében sem érvényesül a bukott államiság feltételrendszere, hiszen egyszerre működik (eltérő vonzasterületen) a damaszkuszi kormány és a Szír Nemzeti Tanács, amelyek összességében az ország érdemi hányadát tartják

---

¹³⁶ Bővebben lásd: SAMIR, Ayman; SOLOMON, Erika: Arab League suspends Syria mission as violence rages. Reuters. 2012. január 28. <http://www.reuters.com/article/us-syria-idUSTRE8041A820120128> (2016. november 30.).

¹³⁷ Bővebben lásd: „Annan quits as Syria peace envoy; says Assad will have to leave sooner or later.” Al Arabiya News. 2012. augusztus 2. <http://english.alarabiya.net/articles/2012/08/02/230034.html> (2016. november 30.).

ellenőrzésük alatt; előbbi orosz, utóbbi a Nemzetközi Koalíció támogatását élvezve.

A fellépésre való képesség és akarat kérdéskörében az iraki helyzethez hasonlóan foglalhatunk állást. Az Iszlám Állam ellen fellépni akarás – még a zavaros és átláthatatlan kapcsolati rendszer ellenére is – egyértelmű.

2017-re az ISIS – a Nemzetközi Koalícióhoz köthető, valamint az orosz, a török csapatok és a kurd milíciák nyomására – Szíria területéről is teljes mértékben kiszorult, dzsihádistá harcosai túlnyomó többségükben az iraki-szíriai határszakaszon található sivatagos vidékre húzódtak vissza. Rakka városának elvesztésével a forrásaitól és a korábbi befolyásától olyan mértékben fosztották meg, amelynek következtében jó ideig elképzelhetetlen lehet részéről egy újbóli állami törekvést akár csak elvi síkon is feltételezni.

A Rakkában zajló harcok mindazonáltal kidomborították a szíriai nemzetközi fellépés egyik legmarkánsabb problémáját, a térség stabilizálását nagyban megbénító orosz-amerikai szembenállást. A két nagyhatalom érdekszférája ugyanis Rakkában ütközött, ami a Nemzetközi Koalíció és Oroszország érdekellentétének manifesztálódását is jelentette.¹³⁸

Szíria – függetlenül a kormánnyal szembenálló csoportok bonyolult kapcsolatától, a Szír Nemzeti Tanács és az Assad rezsím szembenállásától, a nemzetközi közösség helyzetére kiható konfliktus maradéktalan megoldásának távoli perspektívájától és a nem állami szereplők elleni fellépési képességének Irakhoz viszonyított nagyfokú korlátozottságától – nem tekinthető bukott államnak. Az Iszlám Állam fegyveres erőszak alkalmazása nem válhat számára betudhatónak és így a jelen keretek szerint nem nyitja

---

¹³⁸ „Islamic State: Raqqa's loss seals rapid rise and fall.” BBC News. 2017. október 17. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-35695648> (2018. november 27.).

meg az államok számára a vele szemben történő önvédelmi jog gyakorlását sem.

A két állam bukott államiságával kapcsolatos kérdések tisztázásán túlmenően a nemzetközi közösségek kollektív önvédelmi jogának tekintetében fontos különbséget jelent az ISIS ellen való fellépni akarásuk mértéke is. Irak nyílt segítségkérése, a szíriai polgárháborúhoz viszonyított stabil kormányzata és az Iszlám Állammal való kapcsolatainak átláthatóbb jellege könnyebben nyithat utat az Alapokmány 51. cikkének alkalmazásához, az egyéni vagy kollektív önvédelem jogos gyakorlásához.

Szíria esetében habár az ott zajló események számos aspektusból nyújtanak lehetőséget a nemzetközi közösségeknek a fegyveres erő alkalmazására, annak az önvédelmi jog keretében történő elfogadhatóságáért a kritériumok tágulásához kell szükségszerűen folyamodnunk. E tágulás szinte az önvédelem teljes keretét érinti, ami – a bukott államiság és következményeinek tisztázásával is láthatóan – az eddig elengedhetetlennek tartott betudhatóság elhagyásának tendenciáját villantja fel. Maga a szíriai beavatkozás ténye, illetőleg annak az államok által önvédelmi jogra alapozása e „kritériumtágulás” megkérdőjelezhetetlenségét és nemzetközi jogi létjogosultságát igazolja.

4. A „VONAKODIK VAGY KÉPTELEN” KONCEPCIÓ

A bukott államiság vizsgálata során a megítélés alapját legnagyobb mértékében a fellépni tudás, illetve annak az akarata jelentette. A fellépni vonakodás vagy képtelenség, mint kvázi nemzetközi jogi terminus nem csupán egy állam státuszának a megítélésében használatos, hanem számos – ahhoz egyébként az esetek többségében részben vagy egészben kapcsolódó – elmülethez szorosan fűződik. A „vonakodik vagy képtelen” („*unwilling or unable*”) koncepció beszivárgott a XXI. század önvédelmi jogot tágító felfogásába is.

Az elmélet értelmében a területi állam nem hajlandó, vagy egyszerűen csak nem képes fellépni egy olyan fegyveres entitással szemben, amely a támadásait az ő területén, valamint területéről más államok területe ellen intézi.

Philip Alston az önvédelem jogának két vagylagos feltételét nevezi meg: a fegyveres támadást, illetőleg a területi állam vonakodását vagy képtelenségét a támadás megakadályozására.¹³⁹ Alston jelentése szerint e koncepcióra alapozott beavatkozás az Alapokmány erőszaktilalmának rendszerébe illeszkedik, mindamelllett nem támasztja ehhez feltételként a fegyveres támadás meglétének elengedhetetlenségét.

Ashley Deeks a semlegesség jogintézményéből eredezteti a „vonakodik vagy képtelen” koncepció alapjait, ugyanis a háborús helyzetben a semleges országnak mindent meg kell tennie annak elkerülése érdekében, hogy a hadban álló felek valamelyike a területét felhasználhassa a másikkal szemben. Deeks a koncepciót a Caroline-incidens oldaláról is megközelíti, az abból felálló kritériumokat a „vonakodik vagy képtelen” mérce első hullámaként értelmezi. A szerző a koncepcióra alapozott önvédelmi jog gyakorlatban történő alkalmazásának esetére nélkülözhetetlen feltételeket javasol. A beavatkozó államnak törekednie kell a területi állammal való konszenzusra, fel kell mérnie a nem állami szereplő általi fenyegetést, valamint érdemben fel kell mérnie a területi állam ellenőrzésének és fellépési képességének mértékét. Nem tekinthet el a területi állam által javasolt intézkedések megvizsgálásától, illetőleg a területi állammal a korábbiakban folytatott együttműködés minőségétől sem. Az ezt követő intézkedéseit át kell, hogy hassa ezen körülmények és nem utolsó sorban a megfelelő

---

¹³⁹ ALSTON, Philip: Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions, A/HRC/14/24/Add. 6, 34 és 35 bekezdés. Online: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/14session/A.HRC.14.24.Add6.pdf> (2016. december 1.).

türelmi idő biztosítása a területi állam általi intézkedések foganatosítására.¹⁴⁰

Kajtár Gábor számos ponton illeti kritikával Deeks írását és magát a „vonakodik vagy képtelen” koncepciót. Véleménye szerint a koncepció teljes egészében a semlegességi joghoz kötődik, aminek az 1945 utáni jogrendben nincs helye és nem támasztja alá semmilyen állami gyakorlat sem, valamint a szabály szokásjogilag való kimutatását is kérdésesnek tartja. Álláspontja, hogy Deeks az állami gyakorlatból erőltetett, kiragadott példákat használ és megállapításaihoz a szokásjogképződés másodlagos normáival ellentétes módon jut el, valamint negligálja a BT üléseinek és tanácskozásának jellegét.¹⁴¹

A Deeks által az állami gyakorlatból hozott példák felülbírálásához azonban alapvetően azok átfogó tanulmányozására és további példák keresésére, elemzésére lenne szükség. A jelen témához való relevanciát tekintve azonban – a magam részéről így állást foglalva – a „vonakodik vagy képtelen” koncepciónak az Iszlám Állam elleni nemzetközi fellépés állami gyakorlatának vonatkozásában mindenképpen helye van. Az ISIS elleni fellépés és Szíria tekintetében az Egyesült Államok, Kanada, Ausztrália és Törökország is levéllel fordult a BT-hez, melyekben mind a négy ország kijelentette: Szíria vonakodik, vagy képtelen megakadályozni a területéről kiinduló, ISIS általi támadásokat.¹⁴² David Cameron, az Egyesült Királyság miniszterelnöke az ország Szíria elleni légitámadásait szintén az Aszad rezsim fellépéssel kapcsolatos vonakodásával és képtelenségével indokolta.¹⁴³ Tehát mindezek

---

¹⁴⁰ DEEKS, Ashley S.: „Unwilling or Unable”: Toward a Normative Framework for Extraterritorial Self-Defense. *Virginia Journal of International Law*, 52. (2012) 483-550. o.

¹⁴¹ KAJTÁR, 2015. 379. o.

¹⁴² S/2014/695, S/2015/221, S/2015/693, S/2015/593.

¹⁴³ „*the Assad regime is unwilling and/or unable to take action necessary to prevent ISIL's continuing attack on Iraq – or indeed attacks on us*” Cameron ezzel részben megkérdőjelezte Assad fellépni akarását a terrorizmussal szemben.

alapján nemcsak Irak került önvédelmi helyzetbe a szomszédos szír területekről eredeztethető – olykor már-már *debellatio*¹⁴⁴ szándékával azonos – fegyveres támadásokkal szemben, hanem az ISIS által világszerte végrehajtott erőszak és az azzal való rendszeres fenyegetés kiváltja a nemzetközi közösség kollektív önvédelmi jogát.

A koncepcióra való támaszkodást igazolja még az Egyesült Államok Szíria területén 2014 szeptemberében véghezvitt bombázása. Samantha Power, amerikai ENSZ-nagykövet 2014. szeptember 23-án levelében arról tájékoztatta a BT-ot, hogy az Egyesült Államok és Irak a saját biztonsága és jövőbeli támadások megelőzése végett légi csapást mért az Iszlám Állam szíriai területen lévő bázisaira, amit az Alapokmány 51. cikkébe helyezkedőnek ítélt meg tekintettel arra, hogy Szíria vonakodott vagy képtelen volt a fegyveres entitások önálló felszámolására.

A helyzetben Ban Ki-moon állásfoglalása szerint „... a támadások habár nem a szír kormány felkérésére történtek, mindazonáltal arról előzetesen tájékoztatást kapott. Továbbá fontosnak tartom megjegyezni, hogy e légicsapások olyan területeken következtek be, amelyek már nem álltak a kormány hatékony ellenőrzése alatt. Úgy gondolom megkérdőjelezhetetlen – valamint teljekörű nemzetközi konszenzus alapját képezi –, hogy e szélsőséges csoportok közvetlen veszélyt jelentenek a nemzetközi

---

„David Cameron's full statement calling for UK involvement in Syria air strikes.”
The Telegraph. 2015. november 26.
<http://www.telegraph.co.uk/news/politics/david-cameron/12018841/David-Camerons-full-statement-calling-for-UK-involvement-in-Syria-air-strikes.html>
(2016. december 1.).

¹⁴⁴ Az erőszakkal való területszerzést az elszenvető államra tekintettel két csoportba sorolhatjuk. Amennyiben az elszenvető állam államisága akár csak egy megkisebbedett területen is megmarad, úgy az ilyen területszerzést a nemzetközi jog *annexio*-ként ismeri. Abban az esetben viszont, amikor a területszerzés egészen az elszenvető állam önálló állami létének a megsemmisítéséig tart, bekebelezésről, azaz *debellatio*-ról beszélhetünk.

békére és biztonságra.”¹⁴⁵ Ban Ki-moon ezzel a kijelentésével a területi kormány szuverenitását a támadásba való beleegyezés elégségességével és a hatékony ellenőrzés hiányának alapjával jelentősen új perspektívába helyezte.

A 2014 szeptemberi légitámadásokat az Egyesült Királyság humanitárius okokból támogatta, ellenben Szíria és Oroszország hevesen tiltakozott ellene, Franciaország pedig elhatárolódott a kérdés jogi megítélésétől. Irak, mint jelentősen érintett állam Törökország Nap-hadműveletének analógiájával tekintette a légitámadásokat jogszerűnek. A nemzetközi közösség ezen országok kivételével hallgatólagosan fogadta el a légitámadások e magyarázatát.

Fontos leszögezni, hogy a „vonakodik vagy képtelen” koncepció politikai elfogadása nem eredményezi annak legitimitását és nem tölti ki a dogmatikailag szükséges alapokat, annak szokásjogi úton való eldönthetőségét. A fellépéstől vonakodás vagy arra való képtelenség – túl e jellemzők objektív értékének hiányán – legfőbb kérdését az átengedésből adódó szuverenitási problémák jelentik, amit Ban Ki-moon kijelentése és az eddigi kisszámú állami gyakorlat sem oszthat el. Mindezekkel együtt – mint az államok kezében lévő fegyver – a koncepció már jelen van az önvédelmi jogban, a nemzetközi jogászok egy része szerint pedig kézzelfogható valósággá vált.¹⁴⁶

---

¹⁴⁵ „...today’s strikes were not carried out at the direct request of the Syrian Government, but I note that the Government was informed beforehand. I also note that the strikes took place in areas no longer under the effective control of that Government. I think it is undeniable – and the subject of broad international consensus – that these extremist groups pose an immediate threat to international peace and security.” FITZGERALD, Denis: US invokes Article 51: Does the UN Charter cover attacks by non-state actors? UN Tribune, 2014. szeptember 23. <http://untribune.com/us-invokes-article-51-un-charter-cover-attacks-non-state-actors/> (2016. december 1.).

¹⁴⁶ A koncepció létjogosultsága melletti állásfoglalást lásd még: OHLIN, Jens David: The Unwilling or Unable Doctrine Comes to Life. <http://opiniojuris.org/2014/09/23/unwilling-unable-doctrine-comes-life/> (2016. december 1.).

4.1. Az állami védelem felelősségének relációja

A fegyveres támadás minőségi feltételénél ismertetett, a kritériumot tágítani vállalkozó elméleteknél megállapítást nyert, hogy ezen elképzelések könnyedén viszik az államokat és a nemzetközi jogi gondolkodókat a humanitárius intervenciót – mint igazságos háborút – felélesztési szándékozó koncepciók irányába. Ezen elgondolások térnyerésében fő katalizátorként a konfliktusok és az emberi jogsértések elleni (kellőképpen hatékony) nemzetközi fellépés hiánya, a beavatkozás elégtelen mértéke, valamint a politikai konszenzus kialakításának lehetetlensége azonosítható.¹⁴⁷ A részben a Közel-keleti konfliktus hatására kialakult *Responsibility to Protect (R2P)*¹⁴⁸, mint a népirtás, a háborús bűncselekmények, az etnikai tisztogatás és az emberiség elleni bűncselekmények¹⁴⁹ elleni globális politikai elköteleződés szintén a fent tárgyaltakra, különösképpen „vonakodik vagy képtelen” koncepcióra támaszkodva lép fel számos állam helyett és annak érdekében.

Az állami védelem felelősség koncepciójának kiindulópontja lényegében egy kérdésben foglalható össze: miként hozhat helyes döntést egy állam akkor, ha egy adott konfliktusba beavatkozva megsértené a nemzetközi jogot, ugyanakkor ennek elmulasztásával maga is hozzájárulna a nemzetközi békét és biztonságot veszélyeztető helyzetek megoldatlanságához?

Már a kérdés is megmutatja, hogy a nézet támogatói az állami szuverenitást nem egyfajta jogként értelmezik, annak

---

¹⁴⁷ Lásd: MOHAMED, Saira: Taking Stock of the Responsibility to Protect. 48 Stan. J. Int'l L. 319 2012. 321-330. o.

¹⁴⁸ Az R2P kapcsán az ENSZ átfogó tájékoztatást tett online elérhetővé. Lásd: <http://www.un.org/en/preventgenocide/adviser/responsibility.shtml> (2018. november 27.).

¹⁴⁹ Lásd a témát bővebben: GELLÉR Balázs: Nemzetközi büntetőjog Magyarországon, adalékok egy vitához: egye jellemzők leírása és diagnózis kísérlet. Budapest, Tullius Kiadó, 2009.; KOVÁCS Péter: Nemzetközi büntetőbíráskodás. In: JAKAB András, FEKETE Balázs (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia. Budapest, PPKE JÁK, 2018.

természetességéből fakadóan látóterük sokkalta inkább helyeződik annak kötelezettségéként való értelmezésére. Ennek értelmében egy szuverén állam szükségszerűen kell, hogy biztosítsa területén az emberi jogok maradéktalan érvényesülését, erre való képtelensége esetén pedig a nemzetközi közösség kénytelen volna beavatkozni.¹⁵⁰

Az állami védelem felelősség fogalmi meghatározására a kanadai Nemzetközi Beavatkozási és Államszuverenitási Bizottság (International Commission on Intervention and State Sovereignty, ICSS) által került sor 2001-ben. Az ICSS Ottawa-ban a kollektív fellépés indokoltságára kettős kritériumrendszert állított fel: az emberi életek tekintetében komoly és helyrehozhatatlan kár vagy annak belátható veszélye, amely mögött előre megfontolt állami akció, a fellépésre képtelenség vagy az attól való vonakodás, valamint az bukott állami státusz áll.¹⁵¹

---

¹⁵⁰ CHANDLER, David: R2P or Not R2P? More Statebuilding, Less Responsibility. In: *Global Responsibility to Protect*, Volume 2. Issue 1. 2010. 161-166. o.; Lásd még: WELSH, Jennifer M.: Norm Contestation and the Responsibility to Protect. In *Global Responsibility to Protect*, Volume 5. Issue 4. 2013. 365-396. o.; THAKUR, Ramesh; WEISS, Thomas G.: R2P: From Idea to Norm—and Action? In: *Global Responsibility to Protect*, Volume 1. 2009. 22-53. o.; BELLAMY, Alex J.: „The Responsibility to Protect and the Problem of Military Intervention” In: *International Affairs*, Vol. 84. No. 4. 2008. 623. o.; BOISSON DE CHAZOURNES, Laurence; CONDORELLI, Luigi: „De la «responsabilité de protéger», ou d’une nouvelle parure pour une notion déjà établie”. In: *Revue Générale de Droit International Public*, Tome 110. No. 1. 2006. 13. o.; TOOPE, Stephen J.: „The Responsibility to Protect and the Use of Force: Building Legality?” In: *Global Responsibility to Protect*, Vol. 2. No. 3. 2010. 208. o.; TÖRŐ Csaba: „R2P Without UN Security Council Mandate – Subsidiary Action as the Possible Way Out of Institutional Deadlock?” In: *Responsibility to Protect in Theory and Practice* (szerk. Vasilka SANCIN – Maša Kovič DINE). Ljubljana: GV Založba, 2013. 242-243. o.; WINKELMANN, Ingo: „Responsibility to Protect” In: *Rüdiger WOLFRUM* (szerk.): *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*. Oxford, OUP, Vol. 8. 2010. 969-970. o.

¹⁵¹ International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS): *The Responsibility to Protect*. Ottawa: International Development Research Centre, 2001.

Az definícióba foglaltak támogathatóságáról pár éven belül az ENSZ több alkalommal állást foglalt¹⁵², majd 2005 szeptemberében a szervezet fennállásának hatvanadik évfordulója alkalmából tartott állam- és kormányfői csúcstalálkozó nyitott lehetőséget a hivatalos elismerésre. A találkozó közgyűlési határozatba foglalt záródokumentuma, a konszenzussal elfogadott „2005 World Summit Outcome” dokumentum, amelynek 138. és 139. bekezdése az állami védelem felelősségének leírása.¹⁵³

A nemzetközi élet szereplői körében mindezeket követően széles körben vált a koncepció hivatkozási alappá. Az ENSZ dokumentumban azonban számos szövegezési zavar található, valamint több félreérthetőségre okot adó passzus szerepel benne, amelyek nagyban csorbítják az eszmére támaszkodó fellépések megalapozottságát.

A záródokumentum megfogalmazása kérdéseket vet fel a védelmi felelősség alanyai és kedvezményezettjei, a kedvezményezettek megóvása érdekében elhárítandó veszélyek, a nemzetközi támogatás és képességépítés jellemzői, valamint az ENSZ által elvárt támogatás helyzete körében. Hiányosság mutatkozik a kollektív intézkedés alkalmazási küszöbe és annak normatív alapja tekintetében, továbbá nem tisztázott az intézkedések foganatosításához szükséges felhatalmazást vagy ajánlást kibocsátó szervek köre és szerepe sem.¹⁵⁴

Ban Ki-moon 2009-ben mindazonáltal támogatta az elméletet, meglátása szerint az megerősíti a tagállamok jogi

---

¹⁵² Az ENSZ főtitkár által felkért Magas-szintű Bizottság (High-level Panel) vonatkozásában lásd: „A More Secure World: Our Shared Responsibility. Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change, 2 December 2004”. UN Doc. A/59/565. para. 201–203.; Kofi Annan álláspontjáról lásd: „In Larger Freedom: Towards Development, Security and Human Rights for All. Report of the Secretary-General, 21 March 2005”. UN Doc. A/59/2005. para. 135.

¹⁵³ „2005 World Summit Outcome”. GA Res. 60/1, 60 UN GAOR Supp. No. 49. (A/60/49) (Vol. I). 3.

¹⁵⁴ SÜLYÖK Gábor: Szövegezési zavarok és értelmezési nehézségek a védelmi felelősség leírásában In: Külügyi Szemle. 13. évf. 3. sz. 2014. 127-142. o.

kötelezettségét abban, hogy tartózkodjanak minden olyan erőszak alkalmazástól, amely nem hozható összhangba az ENSZ Alapokmányával.¹⁵⁵

Az állam védelmi felelősségének alkalmazására, annak a gyakorlatban megmutatkozó nehézségeire ismert esetként hozható fel a BT 1973. számú határozata, amelynek célja olyan repüléstilalmi zónák létrehozása volt Líbia területén, amelyek a civil lakosság életének megóvása érdekében kerültek meghatározásra. A határozat emellett felhatalmazást adott arra, hogy a civilek védelme érdekében a külföldi megszállóerőt leszámítva bármilyen eszköz alkalmazásra kerüljön. Kiemelendő, hogy a határozatban csak Líbia vonatkozásában jelent meg az állami védelem felelőssége, így a nemzetközi közösség fellépése – kiváltképpen a légtérzáron túlmenő NATO hadművelet – nem tekinthető jogszerűnek.

Az Iszlám Állam elleni nemzetközi fellépésben egyetlen állam sem hivatkozott az állami védelem felelősségére, azonban az önvédelmi jogra, illetőleg a „vonakodik vagy képtelen” koncepcióra ellenben számos példa került bemutatásra. A „vonakodik vagy képtelen” koncepciónál leírtakat fenntartva az állami védelem felelősség koncepciója a meghatározott kritériumrendszerből fakadó hiányosságaira tekintettel nem mutat túl a politikai elfogadottság státuszán, a szükséges dogmatikai alapok és az alkalmazhatóságához szükségszerűen normatívan meghatározott szabályrendszer hiányában könnyen szolgálhat a politikai célok elérésének eszközeként, válhat a jogszerűtlen erőszak alkalmazásának mentsvárává. Továbbá, hogy a fogalmi körében meghatározott bűncselekmények veszélyének feltehetősege habár megkönnyítheti az elérni kívánt célt, egyúttal a jogszerűtlen erőszak alkalmazásának esélyét is nagyban növeli.

---

¹⁵⁵ „... reinforces the legal obligations of Member States to refrain from the use of force except in conformity with the Charter.” U.N. Secretary-General, Implementing the Responsibility to Protect, U.N. Doc. A/63/677.

Ehhez kapcsolódóan dilemmaként merülhet fel, hogy hol húzódik a határvonal az adott állam fellépni nem akarása vagy vonakodása, bukott státusza, az adott fenyegetés ENSZ BT előtti tárgyalhatósága és az állami védelem felelősségére szükségképpen hivatkozás között. Az állam védelmi felelősségének elmélete kérdéseket vet fel a BT szerepének államok általi értékelése szempontjából is: a koncepcióra hivatkozva erőszakot alkalmazókra a BT mechanizmusával és a jogszerű erőszak alkalmazásának Alapokmányban rögzített esetköreivel szemben támasztott bizalmatlanság gyanúja szállhat. Az adott körülmények kívánhatnak ésszerű és szükségszerű fellépési formákat, azonban ezek bizonyíthatósága a szubjektivitás terhét viseli.

5. A TERRORIZMUS ELLENI ÖNVÉDELEM LEHETSÉGES ALAPJA: AZ ÁLLAMISÁG FELTÉTELÉNEK LEBONTÁSA A BIZTONSÁGI TANÁCS SZANKCIÓRENDSZERÉBEN

A nemzetközi jogtudósok jelentős hányada szerint mind dogmatikai, mind pedig az államok gyakorlatában megjelenő, újabb és újabb kivételek teremtése komoly veszélyt jelent a nemzetközi jog rendszerére. Stahn szerint ezek az általános erőszaktilalom alapjait teszik lehetetlenné, ugyanakkor a 2. cikk (4) bekezdését e tekintetben erősen elhatárolja az 51. cikktől. Utóbbi szövegére és az államok gyakorlatára tekintettel jogszerűnek tartja az önvédelmi jog tágítását mindaddig, amíg az a rendszer jelenkori kihívásokkal szembeni alkalmasságát szolgálja.

E tágulási maximum korlátai pedig a szükségességen és az arányosságon túlmenően a BT felügyeleti jogában állnak meg. A BT két alapvető korlátozó szerepet tölt be, amelyek az önvédelmi jogot gyakorló államok jelentéstételi kötelezettségében, illetőleg azon jogában testesülnek meg, amelyek lehetőséget biztosítanak az önvédelmi jog gyakorlásának határozatokkal való befejeztetésére. Stahn nézetei szerint e korlátozó szerep két további elemmel

szükségszerűen bővítendő, amelyet az Alapokmány szövegezői habár nem láthattak előre, a jelen körülmények és az 51. cikk kollektív biztonság rendszerébe való ágyazódása miatt indokoltak.

51. (1/2) cikk elmélete a következőkből indul ki. Egyfelől a BT az Alapokmány VII. fejezete alapján felhatalmazást adhat az önvédelemre, ami által az önvédelmi kereten olykor erősen túllépő fegyveres fellépéseket jogszerűvé tehetné. Másfelől az ilyen kétes megítélésű akciók körüli vitát az önvédelem gyakorlásának *ex post* vagy *ex ante* jóváhagyásával oldhatja meg. Ez vonta maga után az 51. cikkre alapított akciókat, az önvédelmi jog ellenőrzött kitégítését, amely által a jogszerű önvédelmi fellépésre a fegyveres támadás feltételeinek hiányos megléte mellett is sor kerülhetett. Stahn egyfajta kollektív, a nemzetközi közösség egységes önvédelmének a lehetőségét kívánja mindezzel láttatni. Ez egyszerre ad lehetőséget a terrorizmus váratlan veszélyei elleni, de az 51. cikkhez illeszthető fellépésre és annak a BT általi hatékony ellenőrzésére és így az együttműködésre is.¹⁵⁶

Kajtár Gábor Stahn koncepciójával kapcsolatban fontos megállapításokat tesz. Alapokmány-ellenes és értelmetlen elméletként titulálja, ugyanis feleslegesnek tartja egy hatékonyan működő BT hatáskörének bővítését. Emellett az *ex post facto* BT általi jóváhagyás nem tehet jogszerűvé egy egyébként jogszerűtlen, önvédelmi jogra alapozott támadást, hiszen az a fegyveres támadás feltételét nem helyettesítheti alternatívaként, amiből adódóan a testület ilyen jellegű döntése *ultra vires* lenne. A BT valójában csak a fennálló önvédelmi helyzetet ismerheti el, de nem határozhat annak a feltételeiről, csak a nemzetközi béke és biztonság veszélyeztetettségét állapíthatja meg. Véleménye szerint Stahn

---

¹⁵⁶ STAHN, Carsten: Terrorist Acts as „Armed Attack”: The Right to Self-Defense, Article 51(1/2) of the UN-Charter and International Terrorism. In: Fletcher Forum on the WTC Attacks, Vol. 27. Issue 2. 2003. 35-51. o. Lásd még: STAHN, Carsten: Collective Security and Self-Defence after September 11 Attacks. Tilburg Foreign Law Review, Vol. 10. Issue 1. 2002. 10-42. o.

helytelenül kezeli a kollektív önvédelem és a kollektív biztonság viszonyát, ugyanis habár mindkettő az erőszak jogszerű alkalmazására adhat okot, azok egyidejű megléte nem lehetséges, egymást kizáró és nem konjunktív feltételek. Mindezt Kajtár az 51. cikk második fordulatával támasztja alá, ami szerint az önvédelmi jog megszűnik, ha a BT a helyzet rendezéséhez szükséges intézkedéseket meghozza; ezen intézkedések pedig gyakorta tartoznak a 42. cikk szerint történő erőszak alkalmazásának keretébe.¹⁵⁷

A BT VII. fejezetben foglalt szankciómechanizmusának vonásait felhasználva, az Alapokmány teleologikus értelmezésével a nem állami szereplők elleni önvédelem jogszerűségének igazolásához eljut Thomas M. Franck is. A szerző véleménye szerint az a tény, hogy a BT a 39. és 42. cikk alapján felléphet a nem állami szereplőkkel szemben, valamint hogy a terrorizmust a nemzetközi békére és biztonságra veszélyesnek minősítette, legitimitást ad az államok hasonló célú önvédelmi akcióinak. Ahogyan a terrorszervezetek – a világot behálózó, technológiailag egyre fejlettebb támadásaikkal – egyre nagyobb veszélyt jelentenek és lebontják a szankciók államcentrikusságát, úgy e tendencia értelemszerűen szivárog bele az Alapokmány egészébe annak alapvető céljának fenntartása érdekében. E cél pedig a nemzetközi béke és biztonság fenntartása.¹⁵⁸

5.1. Targeted sanctions és blacklisting

A BT az ezredfordulóra a Szankciós Bizottság több területen végzett felmérése után valóban belátta, hogy az átfogó, államokra irányított szankciók nem hatékonyak, ellenben az érintett állam lakosságára generálisan roppant kártékonyak, így a nem állami szereplők által

---

¹⁵⁷ KAJTÁR, 2015. 402. o.

¹⁵⁸ FRANCK, 2001. 839-843. o.

okozott fenyegetésekkel szembeni célzott fellépésnek („*targeted/smart sanctions*”) létjogosultságot nyertek.

1373. számú határozatában a BT átfogó, terrorizmusellenes intézkedéscsomagról döntött, tehát a felelősség megállapításakor és a szankciók alkalmazásakor már nem kizárólag a betudható államra koncentrált, hanem külön kezelte az annak területén tevékenykedő entitásokat. E döntés lényegi elemei a következőkben ragadhatók meg: a határozat felszólítja az ENSZ tagjait, hogy azonnal szüntessék be a terroristák pénzügyi támogatását; fagyasszák be a terrorszervezetekhez köthető összes pénzügyi forrást; hagyjanak fel a menedéknyújtással, illetve működjenek együtt a terroristák kézre kerítésében és az igazságszolgáltatás elé való állításukban.

A célzott szankciók hatékonyságának növeléseként értékelhető az ahhoz szorosan kapcsolódó „*blacklisting*”. A „fekete listás eljárás” felé tett első lépést a BT 1333. számú határozata jelentette. Ebben a testület az afganisztáni Szankciós Bizottságot kéri fel, hogy állítson fel és tartson frissen (egy akkor még 6 havonta frissülő) listát azokról az entitásokról, akiket különböző szankciókkal kell és lehet sújtani az érintett területen.¹⁵⁹ A BT 1390. számú határozata már kifejezetten Oszama Bin Ladent és a többi al-Kaida tagot célozta.¹⁶⁰ A testület 1483. (2003) számú határozata végleg megszilárdította az új koncepciót: Irakkal szemben hozott határozatában lefektette a listázási eljárásának szabályait, ami egyértelműen eloszlatta a célzott szankciók időtállóságának kételyeit.¹⁶¹

---

¹⁵⁹ S/RES/1333 (2000).

¹⁶⁰ S/RES/1390 (2002).

¹⁶¹ S/RES/1483 (2003). Bővebben lásd: GOWLLAND-Debbas, Vera: National Implementation of United Nations Sanctions - A Comparative Study In: The Graduate Institute Of International Studies. 2004. 14-18. o. Lásd még: MICHAELSEN, Christopher: The Security Council's Practice of Blacklisting Alleged Terrorists and Associates: Rule of law concerns and Prospects for Reform. NZJPIL 2010, 71-89. o.

A korábban már alkalmazott al-Kaida-ISIS analógia újabb ponton nyer alátámasztást: a BT 2253. számú határozata kiterjesztette ezen Al-Kaidára alkalmazott szankciós rezsimet az Iszlám Államra is.¹⁶² Ezen „fekete listás eljárás” címzettjei olyan magánszemélyek, akik kétséget kizáróan kapcsolatba hozhatóak valamilyen veszélyes nem állami szereplővel, de akár egy a nemzetközi békére és biztonságra veszélyt jelentő állammal is. Így nem csupán terroristák szerepelnek rajta, de többek között észak-koreai miniszterek is. A BT tagjaiból álló Szankciós Bizottság egy jelenleg közel 150 oldalas, bárki által elérhető és folyamatosan frissülő listát tart fent az érintett entitásokról.

Az Iszlám Állam tagjait tartalmazó lista a BT 2253. számú határozatában került elhelyezésre, az ENSZ tagállamok pedig bármikor javasolhatják arra személyek felvételét. A dokumentum az érintett személy neve és ismert álnevei mellett állampolgárságát, születési helyét, a rendelkezésre álló okirati információit tartalmazza, sok esetben említésre kerülnek az azonosítást megkönnyítő külső jellemvonások és egyéb információk is. Természetesen feltüntetésre kerülnek a listára való feljegyzésre okot adó cselekmények, valamint az érintett személy államokhoz vagy nem állami szereplőkhöz való kötődése is.¹⁶³

Az ebben a körben alkalmazható szankciók első sorban utazási tilalmak és pénzügyi szankciók, amelyek az Iszlám Állammal szemben kevésbé hatékonyak. Ugyanis egy világot behálózó terrorszervezetről beszélhetünk, amely pusztán az internetes propagandával és a közösségi oldalakkal képes radikalizálódó (muszlim) fiatalok tömegét elérni. E kérdésben

---

¹⁶² S/RES/2253 (2015). Lásd még: <http://www.un.org/press/en/2015/sc12168.doc.htm> (2016. december 2.).

¹⁶³ <https://scsanctions.un.org/fop/fop?xml=htdocs/resources/xml/en/consolidated.xml&xslt=htdocs/resources/xsl/en/al-qaida.xsl> (2016. december 2.).

komoly szükség lenne egy hatékonyabb és megfelelő keretek közé szorított szankciómechanizmus felállítására.¹⁶⁴

A listán szereplő személyek vonatkozásában komoly emberi jogi kérdések merülnek fel, mint például a személyi szabadság és tulajdonhoz való jog sérelme. Ennek kiküszöbölése a legnagyobb kihívás, valamint hogy az emberi jogok óhatatlanul a listázás és a szankciók árnyékában fognak maradni. A listáról való törlési eljárás jelen formájában nehézkes és hosszadalmas. Az érintett személy a törlési igényével az állampolgársága szerint illetékes kormányhoz fordulhat, majd annak kell meggyőződnie a törlés jogalapjáról. A jogorvoslati rendszer szintén nem kiforrott és egységes. Egyértelmű tehát, hogy magára van hagyva a listázott személy az állammal szemben.¹⁶⁵

Nem megalapozott a BT a terrorizmussal szembeni állásfoglalását és alkalmazott szankcióit a nem állami szereplőkkel szembeni jogos önvédelem alapjának tekinteni: a kollektív biztonság és az önvédelem véletlen vagy tudatos összemosása nem csak veszélyes az ENSZ által az Alapokmányban kimunkált keretekre, hanem egyúttal képtelenség is. A két intézmény számos ponton mutat szándékos eltérést. A VII. fejezet struktúrája és nyelvtani értelmezése egyértelműen mutatja a kollektív biztonság időbeli elsőbbségét, valamint annak sokkalta tágabb intervallumát, ami nincs kötve sem fegyveres támadáshoz, sem pedig kifejezetten államok közötti erőszakhoz.¹⁶⁶ A BT célzott szankciók felé való elmozdulása mindazonáltal elővetítheti a VII. fejezet egészének

---

¹⁶⁴ A fegyveres embargó alkalmazása a BT részéről deklarált szándék, azonban ahhoz e dolgozat megírásáig határozat nem társult. A témáról átfogóan lásd: <https://www.un.org/sc/suborg/en/sanctions/1267> (2016. december 2.).

¹⁶⁵ A blacklisting eljárás emberi jogi problémáiról lásd: CAMERON, Iain: European Union Anti-terrorist Blacklisting. In 3 Hum. Rts. L. Rev. 225. 2003. 248-256. o.

¹⁶⁶ E véleményt támogatja Greenwood is, aki egyébként az önvédelmi jog jelentős kiterjesztése mellett foglal állást. Lásd: GREENWOOD, Christopher: International Law and the Pre-emptive Use of Force: Afghanistan, Al-Qaida, and Iraq. In 4 San Diego Int'l L.J. 7 (2003) 19. o.

újrarendelését, aminek normatív vagy szokásjogi úton történő megszilárdulása még messzi távlatokban van.

VI. KÖVETKEZTETÉSEK

Vitathatatlan tény, hogy az Alapokmány 2. cikk (4) bekezdése 1945 után számtalan esetben került szembe előre nem látható kihívásokkal. E kihívások jellege kettős, hiszen nem csupán a fegyverkezés jellegében és fejlettségében bekövetkező változások, valamint a nemzetközi jogba beszivárgó nem állami szereplőkkel szembeni fellépés problematikája, hanem az erőszak tilalmát és az önvédelem jogát sokszor saját érdekeik szerint értelmező államok gyakorlata is kérdések elé állította a nemzetközi jogi rezsim egészét. Az Egyesült Nemzetek Szervezete – tekintettel az állami akaratból való létezésre és fennállásra – működésében és hatékonyságában szintén nem kerülhette el az állami érdekekből adódó nehézségek terhét.

E kihívások szinte a kezdetektől jelen voltak, azonban a 2001. szeptember 11-i támadások minden korábbinál intenzívebb fordulatot eredményeztek a nemzetközi jogászok és az államok elgondolásaiban. Habár alapvetően az Alapokmány szellemiségének szem előtt tartásával, de mindamelllett az erőszak tilalma és önvédelmi jog normatív kereteit olykor már-már kétségbe vonó, azt nem egyszer a fegyveres represszália szintjéig süllyesztő, az önszegély és a szükséghelyzet irányába tévesen elmozdító, valamint a kollektív biztonság tartalmát és funkcióját tévesen értelmező álláspontok sora parttalan vitákhoz vezetett. Az így kialakult helyzet számos nemzetközi jogász szerint egyenes utat kövezett ki az erőszak tilalmának, mint kógens normának a kudarcához.

Thomas Franck az általános erőszaktilalom és a nagyhatalmak érdekei közötti összhang végleges meg bomlását már

jóval az ezredforduló előtt vizionálta,¹⁶⁷ amit az Egyesült Államok 2003-as iraki offenzíváját követően úgy ítélte meg, mint a 2. cikk (4) bekezdésének a hidegháborút követő rövid feltámadást követő megölését.¹⁶⁸ Jean Combacau még Franck gondolatainál is tovább ment. Szerinte a nemzetközi közösség már nem képes az ENSZ rendszerének hatékony működésében hinni, ezért az államok *de facto* visszavették a jogukat értékeiknek a védelmére a saját módjukon. Ez pedig 1945 előtti állapotok közé taszította a nemzetközi jogot, ahol az önvédelem intézménye nem bír relevanciával.¹⁶⁹

Ezzel szemben egy rendszer előre nem látható hibái még abban az esetben sem tekinthetők teljes kudarcnak, ha e hibák kiküszöbölésére nem mutatkozik támadhatatlan konszenzus, hiszen ez nem jelentheti a meglevő keretek teljes alkalmatlanságát. A 9/11-re válaszul szolgáló Afganisztáni, majd Iraki fellépést valóban nem övezte teljes legitimitás, viszont az Obama-rezsim fontos objektívaként kezelte az Egyesült Államok katonai akciónak a 2. cikk (4) bekezdésének medrébe terelését. Az Iszlám Állam elleni fellépésben érintett államok fellépéseiket – ha nem is a szűken értelmezett normatív és szokásjogi feltételek mentén, de – minden esetben az Alapokmány tartalmának megfelelően indokokkal kívánták alátámasztani. Mindezek alapján túlzó az általános erőszaktilalom haláláról beszélni.

Azonban a jelen nemzetközi jogi helyzet vonatkozásában szomorúan konstatálható, hogy az erőszak tilalmával és a jogos önvédelemmel kapcsolatban nem tudunk olyan kijelentéseket tenni,

---

¹⁶⁷ FRANCK, Thomas M.: Who Killed Article 2 (4)? or: Changing Norms Governing the Use of Force by States In: The American Journal of International Law, Vol. 64, No. 5 1970. 809-837. o.

¹⁶⁸ FRANCK, Thomas M.: What Happens Now? The United Nations after Iraq. In: The American Journal of International Law, Vol. 97. No. 3 2003. 607-620. o.

¹⁶⁹ COMBACAU, Jean: The Exception of Self-Defence in UN Practice, in The Current Legal Regulation of the Use of Force (Antonio CASSESE ed. 1986). 29-32. o.

amelyek a jog talaján teljes stabilitással állnak. A fegyveres konfliktusok és fellépések óhatatlanul ki vannak szolgáltatva az államok politikai céljainak és a biztonsági kihívások drasztikus változásából eredő turbulenciának. Ezt kiválóan igazolja az, hogy már magának az agresszióknak a minősíthetősége is a BT szabad belátására van bízva. Hasonló szimbolikájú az önvédelmi jogra való hivatkozással indított fegyveres támadások következtelen elítélése vagy (leginkább hallgatólagos) elfogadása.

Az Iszlám Állam elleni nemzetközi fellépés jogos önvédelemként való értékelését megkérdőjelezi az a tény is, hogy arra csupán államok hivatkoztak. Maga a BT egyetlen alkalommal sem jelentette ki az önvédelmi helyzetet, határozataiból az 1368. számú határozat feltételezhető hallgatólagossága sem köszön vissza. A 2249. (2015) számú határozata – amely a párizsi, tunéziai, török és libanoni eseményekre, valamint az orosz utasszállító repülőgép felrobbantására reagált – a nemzetközi béke és biztonság jelentős sérelmét állapítja meg, amellyel kapcsolatban a testület aggodalmát fejezi ki és felkéri az államokat a fellépésre. E „felhívásban” a Biztonsági Tanács újfent használja az „*all necessary measures*” homályos terminusát. A nem egyértelmű felhatalmazás azonban nem elegendő az 51. cikkre való hivatkozáshoz, már maga a BT határozati fellépése megelőzi azt és nyitja meg a 42. cikket, elmozdítva az Iszlám Állam elleni fellépést a kollektív biztonság keretrendszerének megoldásai felé. A két cikk viszonya dolgozatomban kellőképpen tisztázásra került: egyértelmű a kollektív biztonság mechanizmusának elsőbbsége és az önvédelemhez viszonyított tágabb feltételrendszere, ami egyúttal bizonyítja annak a terrorizmus elleni intézkedések legitim alapként való értelmezhetőségét.

Miért hivatkoznak mégis az államok önvédelmi jogra úgy, hogy annak kereteit minden elemében nagymértékű tágulásnak teszik ki? Ennek válasza az államok és a BT közötti együttműködés szabályaiban keresendő. Az 51. cikk értelmében az államok

önvédelmi jogukkal az erőszak tilalma alóli kivételként élhetnek, ami a BT határozathozataláig terjedhet. Amíg tehát a kollektív biztonság mechanizmusa és az annak keretében hozott BT általi határozatok elsőbbséget élveznek az önvédelmi joggal szemben, ez utóbbinak a megindítása értelemszerűen megelőzi a BT-nak a már így teremtődött helyzetre való lépéseit. Az államok önvédelemre hivatkozása mögött tehát, az a vélt vagy valós szándék áll, hogy a BT Iszlám Állam elleni, a 42. cikk alapján történő fellépését megelőzhessék egy a saját igényeiknek megfelelő, az önvédelmi klauzulát kikapuként kihasználó fegyveres erőszakkal, amely jobban illeszkedik a nagyhatalmi versengés kiújulásába.

Ezáltal törpül a BT az elsőként intézkedőből – ami a kollektív biztonság rendszerében még a szigorú államköziséghez sem lenne kötve – utólagos jóváhagyóvá. Ennek a mibenléte egyfelől a terrortámadások tragikus és hirtelen csapásaiból következő megrendülés és preventív szándékokban, másfelől a BT hatékony működésének megkérdőjelezésében, a vétőjogtól sokszor megbénult testülettel való konszenzuskeresés szélmalomharcában rejlik. Az effektivitás hiánya pedig hiába fakad a szervezeten belüli kontraproduktivitásból, az önmaga is tovább erősíti a tagállamok meglévő elégedetlenségét. A BT határozathozatalának az önvédelmi joggal való megkerülése pedig az ENSZ számára a fellépés szükös szeletét osztja, instabilitása pedig irrelevánssá teszi annak a lehetőségét, hogy a terrorizmus elleni küzdelem a kollektív biztonság rendszerében találjon kellő konszenzust tükröződő megoldásra. E patthelyzet így szintén az „*unilaterális*” önvédelem pozícióját betonozza be.

Emellett azonban semmiképpen sem beszélhetünk a BT teljes tehetetlenségéről. Eddigi intézkedései a szankcionálás jellegéből és a politikai akarat hiányából következően nem voltak és nem is lehetnek hatékonyak, ellenben a célzott szankciók és a fekete listás eljárás új és figyelemre méltó dimenziókat nyit a nem állami szereplők erőszak tilalmába ütköző cselekményei elleni fellépésben.

Azon a fent taglalt államok általi „megkerülés” pedig a fellépés szűk szeletét osztja a BT: a megteremtett önvédelmi jog utólagos elfogadását vagy az arra való egyéb reakciót. Az egyéb reakciók potenciálja – a helyzet egészét tekintve – erősen megkérdőjelezhető, hiszen az a BT egységes és hatékony állásfoglalását kívánja, aminek a megléte vélhetően már elejét vette volna az 51. cikk alkalmazásának, azaz érvényt szerzett volna a kollektív biztonság mechanizmusának. E tények viszont, akárhonnán is közelítjük meg, a nem állami szereplőkkel szembeni önvédelmi jog létjogosultságát betonozzák be.

Jelen munkámban megfogalmazást nyert, hogy jelenleg az államok ezzel a megoldással leépítik a nemzetközi jog kereteit és rövid időn belül akarnak új szokásjogot teremteni. A *desuetudo* jelenléte megkérdőjelezhetetlen. Az önvédelem tekintetében a fegyveres támadás mértéke és betudhatósága egészében halványult el, az időbeliség kérdése pedig majdhogynem elveszik az állami gyakorlatban. A szükségesség és az arányosság kritériumaiba ellenben kivétel nélkül kapaszkodik bele minden állam és nemzetközi jogász az önvédelem alkalmazhatóságnak megtartása érdekében, ami a már említett összemosást eredményezi az egyes intézmények között. Míg ezen intézmények konzekvens elhatárolása kérdésében a nemzetközi jogtudósok évtizedeken át egységes állásponton voltak, időről-időre megmutatkozott az, hogy az állami gyakorlat ezt nem mindig tudta és nem is mindig volt hajlandó alátámasztani.

A gyakorlat, a precedens 9/11 után pontosan ezt a dogmatikai megalapozottságot akarja felszámolni, ezért belekapaszkodnak egy szövegbe, egy elvbe, egy momentumba a saját lehetőségeik bővítéséért. A jelen állami attitűd egy gondosan kimunkált nemzetközi jogi rendszer leépítését helyezheti kilátásba, amelynek kereteit egyébként maguk az államok építették fel. A saját érdekek prioritása és az államok gyakori, „unilaterális” gondolkodásának azonban

komoly ára van: könnyedén vezethet a nemzetközi jog pragmatikus gondolkodásának lebontásához.

Fel kell tennünk a kérdést: valóban a dogmatikai alapok állandó hatású eróziójáról beszélhetünk, vagy csupán ad hoc lerontásról, ami a helyzet ésszerű és szükséges megoldását követően megszűnve élni hagyja a jelen keretrendszert?

A nem állami szereplők, különösen a terrorista szervezetek elleni fellépés valós és intenzív kihívások elé több, mint 15 éve állítja a nemzetközi közösséget, ami lényegében kizárólag az al-Kaida és az ISIS elleni fellépésben manifesztálódott. Elegendő idő ez a szokásjog kikristályosodásához? Erre – tekintettel, hogy szokásjoggá válás mindig az adott tartalomtól és a helyzet körülményeitől függ – nem könnyű választ adnunk. Az Iszlám állam elleni, önvédelemre alapozott támadások esetén felmerült „vonakodik vagy képtelen” koncepcióra támaszkodó álláspontok vagy a védelmi felelősség elve ellen érdemi, nagy volumenű tiltakozás nem érkezett sem az államoktól, sem pedig a BT-től. Az egyoldalú kötelezettségvállalás jogforrásként értelmezéséhez jelen helyzetben elég lehet az államok tudomásul vétele és a tiltakozás hiánya? Az univerzális szokásjogi szabályoktól való kimaradáshoz mindenképpen szükséges a kifejezett tiltakozás és ennek igazolása az állam részéről, amiből adódóan ennek hiánya belenyugvást, beletörődést jelent. Mennyire tud mégis mindez kikényszeríthetővé válni a meglévő vagy jövőbeli dogmatikai rendszerben?

Mindezek a kérdések további elemzések és kutatások által nyerhetnek megválaszolást. Ezekhez kívántam a fenti elemzésekkel és gondolatokkal hozzájárulni, nem elfeledve, hogy a szóban forgó és a jövőben felmerülő kihívások a nemzetállamokat is rendkívüli feladatok elé állítják. A nemzetállami és nemzetközi szintén párhuzamosan és kölcsönhatásban felmerülő kérdések és teljesítendő feladatok azonban csak szisztematikus, jól kiérlelt elemzések és fejlesztési törekvések mentén oldhatók meg, hiszen a cél a biztonság hosszú távú és érdemi erősítése, nem pedig az ad hoc

megoldások gyors egymásutánjának elszabadítása a rövidtávú hasznok reményében.

* * *

Az erőszak tilalmának és az önvédelemnek a terrorizmus erősödésével és annak szervezeti mértékével kétségtelenül kihívásként kell szembenéznie. Nem csupán az Alapokmány által kizárólag államközi aktusokra szorított keret problematikája, hanem az események hatására azonnali és hatékony megoldást kereső állami gyakorlat és átalakult nemzetközi jogi gondolkodás révén történő összemosódás is nehézségként jelentkezik. A nemzetközi közösségek közös megoldása és az 1945 óta fennálló jogrend maradéktalan megóvása egyelőre nem mutatkozik. Az állami érdekek, ha sokszor téves értelmezés és alkalmazás, vagy egy-egy elvbe kapaszkodás útján is, de utat tör magának, amit a jogtudomány sokszor vagy elősegít, vagy annak utólagos legitimitását igyekszik igazolni.

A dogmatikai káosz kijelentése kevesebb túlzást tartalmaz, mint az elsöre tűnik. Habár egyfelől a BT szankcióival maga is hajlik a terrorizmus kérdésének megoldására; másfelől az államok önvédelmi jogának kinyilvánítása sem történt meg, mégis a gyakorlat messzemenően mást igazol. A kritériumok vég nélküli tágítása az önvédelmi jogot a politika szintjére sodorhatja, amely bár a jelen helyzet ésszerű megoldásait megszülneti, de e rövidtávú megfontolások hosszú távú következményei a jelen problémáknál sokkal súlyosabb hatást gyakorolhatnak a nemzetközi jog kereteire és célkitűzéseire. A leírt jelenségek mögött markánsan rajzolódik ki az átrendeződő hatalmi súlypontok, a multipoláris világrend kialakulása és a hadviselésben megjelenő új dimenziók lábnyomai, ezek konzekvenciái pedig megkerülhetetlen feladatul szabják a kihívásokra való hathatós reakciót.

A nem állami szereplők elleni önvédelem egyszerre mutat rá az Alapokmány módosításának szükségességére és a BT reformjának égető szükségességére. Az önvédelem egyes kritériumai és eredendő funkciója további kutatásokkal és politikai akarattal lenne képes az aszimmetrikus és a hibrid hadviselés „harctéri valóságával” találkozni: az ütköztetés képes lenne kirajzolni az 51. cikk ésszerű és jogszerű tágíthatóságának alapvonalait – különös tekintettel a fegyveres támadás meghatározását és kisebb mértékben érintve az időbeliség feltételeinek újragondolását – úgy, hogy arra támaszkodva a 42. cikk – a terrorizmus elleni küzdelemben is betöltendő – elsődleges helyzete szilárdulna meg.

E megszilárdulás azonban a BT megfelelő reformja nélkül végérvényesen az utópia talajába süpped. Habár számos írás fogalmazott meg egyszerre kritikát és intézményi reformjavaslatokat a világszervezet rendre mutatkozó tehetetlenségének megoldásáért, a kérdéskör korántsem tekinthető lezártnak a gyakorlat és a jogtudomány látóterében. A geopolitikai egyensúlyt sok esetben már nem tükröző BT demokratikusságának és reprezentativitásának fejlesztése napjainkig komoly kérdést vet fel¹⁷⁰: megoldásokat sürget az intézmény transzparenciája, felelősségre vonhatósága és nyilvánossága¹⁷¹, valamint összetételének a nemzetközi békéhez és biztonsághoz való hozzájárulás jelenlegi mértékéhez való – a hatékonyságot csökkentő létszámbeli felduzzasztást mellőző – igazítása is.¹⁷²

---

¹⁷⁰ Bővebben lásd: WINKELMANN, Ingo: Bringing the Security Council into a New Era. Recent Developments in the Discussion on the Reform of the Security Council In: Max Planck Yearbook of United Nations Law Online. Vol.1. Issue 1. 1997.

¹⁷¹ BAILEY, Sydney D.; DAWS, Sam: The Procedure of the UN Security Council. Oxford University Press. 1998. 393. o.

¹⁷² RUSSETT, Bruce; O'NEILL, Barry; SUTTERLIN, James: Breaking the Security Council Restructuring Logjam In: Global Governance Vol. 2, No. 1. 1996. 65-80. o.

A BT döntéseinek megkérdőjelezhetetlensége szintén megerősíthetné a kollektív biztonságba vetett hitet, ehhez azonban szükséges az intézmény legitimitását bebetonozni, amelynek kulcsa legfőképpen döntések és szankciók tekintetében várt – a geopolitikai akaratnak kitettség okán nehézkesen fenntartható – következetességben, továbbá a másodlagos normáknak való megfelelésben rejlik.¹⁷³ A szíriai események – de lényegében a hidegháborús időszak konfliktusainak zöme – kellőképpen megvilágították az intézmény működésének a kezdetektől kritikus, mára pedig mindenképpen a reformelképzelések célkeresztjébe került elemét, a vétójogot. Az előjogot hiába tartja a nemzetközi közösség nagy része anakronisztikusnak és antidemokratikusnak, amikor az államok szuverén egyenlőségének gondolata egyre inkább megkérdőjeleződik, továbbá az állandó tagok az általuk nyújtott pénzügyi és katonai érdekek *quid pro quo*-jaként mindig ragaszkodni fognak az intézmény jelenlegi állapotához.¹⁷⁴

Kérdéseket felvető és további kutatásokat igénylő kitekintésként értékelem a tényt, hogy az ENSZ Alapokmány – de a Genfi egyezmények is – a hidegháborús időszak kezdeti majd későbbi időszakának átfogó jogszabályai. Mint ilyenek, áthatja őket a két világháború, a totális pusztítás és az atomháború félelme,

---

¹⁷³ FRANCK, Thomas M.: The Power of Legitimacy and the Legitimacy of Power: International Law in an Age of Power Disequilibrium. In: The American Journal of International Law. Vol. 100, No. 1. Cambridge University Press. 2006. 88-106. o.

¹⁷⁴ Így a jelenlegi vétójogot több államra kiterjesztő, vagy a csoportos vétó koncepcióját sem tartom a Biztonsági Tanács által valaha is elfogadható elképzelésnek. Az állandó tagok gyakorta helyezték már előzetesen kilátásba, hogy élni fognak előjogukkal, megbénítva ezzel a döntéshozatalt. A két említett megoldás csak időlegesen lenne képes ezt a jelenséget háttérbe szorítani. A vétójog alkalmazásának meghatározott esetkörökre szűkítését, valamint az előjognak az ENSZ Közgyűlés általi külső kontrollja működőképes megoldás, függetlenül attól, hogy a jelenlegi erőviszonyok közepette egyik irány sem válhat valóssággá. Az egyes reformkonceptiók részletes ismeretéhez lásd: TURBÉK Zoltán: A Biztonsági Tanács reformja. In: Kül-Világ- a nemzetközi kapcsolatok folyóirata. 2. évf. 1. sz. 2005.

ugyanakkor mintha szándékosan hagyná resre nyitva azt a kaput, amin keresztül a két pólus államai a félelmen túli – a nemzetközileg kifejezetten nem tiltott hírszerzés, kémkedés és gerilla hadviselés útján – meggyőződéshez juthattak. Noha az ENSZ deklarált és kiemelt prioritást élvező célkitűzése az államok szuverenitásának biztosítása, látótere nem terjeszkedik túl a fegyveres támadáson, holott a hírszerzés – felderítésbe hajló – egyes formái lényegesen kártékonyabb és a szuverenitást is erőteljesebben sértő eszközként állnak – megfelelő nemzetközi jogi szabályok hiányában szinte szabadon – az államok és nem állami szereplők rendelkezésére.

A jelen keretek megszilárdítása vagy rugalmas burokká alakítása, valamint a politikai célok nemzetközi jogi mederben tartása minden bizonnyal a jogtudomány egyik évszázados feladata.

VII. IRODALOMJEGYZÉK

FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM

- [1.] ALSTON, Philip: Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions, A/HRC/14/24/Add. 6, 34 és 35 bekezdés. Online: http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/14_session/A.HRC.14.24.Add6.pdf (2016. december 1.)
- [2.] BAILEY, Sydney D.; DAWS, Sam: The Procedure of the UN Security Council. Oxford University Press. 1998. 393. o.
- [3.] BALOGH István: A Bush-doktrína és a „fekete hattyúk átka”. In: Nemzet és Biztonság, 2011. szeptember. 5-10. o. Online: http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/balogh_istvan-a_bush_doktrina_es_a_fekete_hattyuk_atka_.pdf (2016. november 24.)
- [4.] BARRETT, Richard: The Islamic State. In: The Soufan Group, 2014. november. 8-17. o <http://soufangroup.com/wp-content/uploads/2014/10/TSG-The-Islamic-State-Nov14.pdf> (2016. november 13.)
- [5.] BARTKÓ Róbert: A terrorizmus elleni küzdelem kriminálpolitikai kérdései. Győr, Universitas-Győr Nonprofit Kft, 2011.
- [6.] BELANGER-McMurdo, Adele: A Fight for Statehood? ISIS and Its Quest for Political Domination. In: E-International Relations Students, 2015. október 5. <http://www.e-ir.info/2015/10/05/a-fight-for-statehood-isis-and-its-quest-for-political-domination/> (2016. november 30.)
- [7.] BELLAMY, Alex J.: „The Responsibility to Protect and the Problem of Military Intervention” In: International Affairs, Vol. 84. No. 4. 2008. 623. o.

- [8.] BOISSON DE CHAZOURNES, Laurence; CONDORELLI, Luigi: „De la «responsabilité de protéger», ou d’une nouvelle parure pour une notion déjà établie”. In: *Revue Générale de Droit International Public*, Tome 110. No. 1. 2006. 13. o.
- [9.] BRZEZINSKI, Zbigniew: *A nagy sakktábla. Amerika világelsősége és geopolitikai feladatai*. Budapest, Antall József Tudásközpont, 2017.
- [10.] BRZEZINSKI, Zbigniew: *Stratégiai vízió*. Budapest, Antall József Tudásközpont, 2013.
- [11.] BUERGENTHAL, Thomas; MURPHY, Sean D.: *Public International Law in a Nutshell (Nutshells)*. West Academic Publishing. 4. kiadás. 2007. 336. o.
- [12.] BYERS, Michael: *Terrorism, the Use of Force and International Law After 11 September*. In: *51 International and Comparative Law Quarterly (2002)* 401-414. o.
- [13.] CAMERON, Iain: *European Union Anti-terrorist Blacklisting*. In: *3 Hum. Rts. L. Rev.* 225. 2003. 248-256. o.
- [14.] CAPALDO, Giuliana Ziccardi: *Providing a Right of Self-Defense Against Large-Scale Attacks by Irregular Forces: The Israeli-Hezbollah Conflict* In: *Harvard ILJ Online* vol. 48. 2007. 101-112. o.
- [15.] CAPALDO, Giuliana Ziccardi: *Providing a Right of Self-Defense Against Large-Scale Attacks by Irregular Forces: The Israeli-Hezbollah Conflict*. In: *Harvard ILJ Online* vol. 48. 2007. június 5. 101-112. o.
- [16.] CARIS, Charles C.; REYNOLDS, Samuel: *Middle East Report 22. – ISIS Governance in Syria*, Institute for the Study of War, 2014. július. 14-23. o. http://www.understandingwar.org/sites/default/files/ISIS_Governance.pdf (2016. november 13.)
- [17.] CHANDLER, David: *R2P or Not R2P? More Statebuilding, Less Responsibility*. In: *Global Responsibility to Protect, Volume 2. Issue 1*. 2010. 161-166. o

- [18.] CLAVIER, Sophie: Contrasting Perspectives and Preemptive Strike: The United States, France, and The War on Terror, 58 Me. L. Rev. 2006, 565. o.
- [19.] COMBACAU, Jean: The Exception of Self-Defence in UN Practice. In: The Current Legal Regulation of the Use of Force (Antonio CASSESE ed. 1986).29-32. o.
- [20.] DEEKS, Ashley S.: „Unwilling or Unable”: Toward a Normative Framework for Extraterritorial Self-Defense. In: Virginia Journal of International Law, 52. (2012) 483-550. o.
- [21.] DINSTEIN, Yoram: War, Aggression and Self-Defence. CUP, 2005. 74. o.
- [22.] FARKAS Ádám: A terrorizmus elleni harc, mint kiemelt ágazatközi fegyveres védelmi feladat. In: Szakmai Szemle, 2017/3. szám, 5–20. o.
- [23.] FARKAS Ádám: A totalitás kora? A 21. századi biztonsági környezetének és kihívásainak totalitása és a totális védelem gondolat kísérlete. Budapest, Magyar Katonai és Hadijogi Társaság, 2018.
- [24.] FARKAS Ádám: Adalékok az állam fegyveres védelmének rendszertani megközelítéséhez. In: Honvédségi Szemle, 145. évf. 1. sz. 2017. 44–58. o.
- [25.] FARKAS Ádám: Az állam fegyveres védelmének alapvonalai és Kiegészítést követő polgári evolúciója. Győr, Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, doktori értekezés, 2018. 28-146. o.
- [26.] FARKAS Ádám: Tévelygések fogságában? Tanulmányok az állam fegyveres védelmének egyes jogtani és államtani kérdéseiről, különös tekintettel Magyarország katonai védelmére. Budapest, Magyar Katonai és Hadijogi Társaság, 2016.
- [27.] FARKAS Ádám: Világrend vagy amit akartok? Gondolatok a világrend alapkérdéseiről. In: Nemzet és biztonság: biztonságpolitikai szemle, 8. évf. 6. sz. 2015. 120-135. o.
- [28.] FRANCK, Thomas M.: The Power of Legitimacy and the Legitimacy of Power: International Law in an Age of

- Power Disequilibrium. In: *The American Journal of International Law*. Vol. 100, No. 1. Cambridge University Press. 2006. 88-106. o.
- [29.] FRANCK, Thomas M.: What Happens Now? The United Nations after Iraq. In: *The American Journal of International Law*, Vol. 97. No. 3 2003. 607-620. o.
- [30.] FRANCK, Thomas M.: Who Killed Article 2 (4)? or: Changing Norms Governing the Use of Force by States. In: *The American Journal of International Law*, Vol. 64, No. 5 1970. 809-837. o.
- [31.] FRANCK, Thomas: Terrorism and the Right of Self-Defense. In: *American Journal of International Law*, Vol. 95, 2001.
- [32.] FUKUYAMA, Francis : A történelem vége és az utolsó ember. Budapest, Európa könyvkiadó, 2014.
- [33.] GALLÓ Béla: Az újkapitalizmus régi világa – Biztonság, geopolitika, nemzeti mozgástér a globalizáció korában. Budapest, Napvilág Kiadó Kft., 2010.
- [34.] GARDAM, Judith G.: A Role for Proportionality in the War on Terror. In: *Nordic Journal of International Law* Vol. 74. Issue 1. 2005. 5. o. GARDAM, Judith G.: A Role for Proportionality in the War on Terror. In: *Nordic Journal of International Law* 74:2005. 5. o.
- [35.] GELLÉR Balázs: Nemzetközi büntetőjog Magyarországon, adalékok egy vitához: egye jellemzők leírása és diagnózis kísérlet. Budapest, Tullius Kiadó, 2009.
- [36.] GOWLLAND-Debbas, Vera: National Implementation of United Nations Sanctions - A Comparative Study In The Graduate Institute Of International Studies. 2004. 14-18. o.
- [37.] GŐCZE István (szerk.): Az igazságos háború elvétől az igazságos békéig. Budapest, Dialóg-Campus kiadó, 2017.
- [38.] GREENWOOD, Christopher: International Law and the Pre-emptive Use of Force: Afghanistan, Al-Qaida, and Iraq. In *4 San Diego Int'l L.J.* 7 (2003) 19. o.

- [39.] GROSS, Emanuel: Thwarting Terrorist Acts by Attacking the Perpetrators or Their Commanders as an Act of Self-Defense: Human Rights Versus the State's Duty to Protect Its Citizens, 15 TEMP. INT'L & COMP. L.J. 2001. 195, 211, 213-217. o.
- [40.] GUIORA, Amos: Targeted Killing as Active Self-Defense, 36 CASE W. RES. J. INT'L L. 2004. 319, 323-26; 330. o.
- [41.] HÁRDI István: A terrorizmusról. In: Magyar Tudomány 170. évf. 8. sz. 2009. 932-936. o.
- [42.] HÁRS András: „Nemzetközi szervezetek határozatai”. In: JAKAB András – FEKETE Balázs (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Nemzetközi jog rovat, rovatszerkesztő: SÜLYÖK Gábor) <http://ijoten.hu/szocikk/nemzetkozi-szervezetek-hatarozatai> 2018. [19]–[22]
- [43.] HENKIN, Louis: War and Terrorism: Law or Metaphor, 45 SANTA CLARA L. REV. 2005. 817, 821. o.
- [44.] HIGGINS, Rosalyn: Problems and Process. International Law and How We Use It. OUP. 1994. 243. o.
- [45.] HUNTINGTON, Samuel P.: A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása. Budapest, Európa kiadó, 2015.
- [46.] JENNINGS, R. Y.: The Caroline and McLeod Cases. 32. AJIL. 1938. 82-91. o.
- [47.] JINKS, Derek: Remarks, Self-Defense in an Age of Terrorism, 97 AM. SOC'Y INT'L L. PROC. 2003. 144, 146. o.
- [48.] KAGAN, Robert: Édenkert és hatalom. Amerika és Európa az új világrendben. Budapest, Zrínyi kiadó, 2007.
- [49.] KAGAN, Robert: Made in America. Budapest, Antall József Tudásközpont, 2015.
- [50.] KAJTÁR Gábor: A nem állami szereplők elleni önvédelem a nemzetközi jogban. In: ELTE Jogi Kari Tudomány 29., Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2015.
- [51.] KEARLEY, Timothy: Raising the Caroline, 17 WIS. INT'L L.J. 1999. 325, 325.; Harold Hongju Koh: The

- Spirit of the Laws, 43 HARV. INT'L L.J. 2002. 23, 24-25, 27-28. o.
- [52.] KECSKÉS Gábor: Az államfelelősség és a szankciók nemzetközi jogi kérdéskörének megjelenése a magyar jogirodalomban. *Acta Universitatis Szegediensis : acta juridica et politica*, (77). 2014. 289-301. o.
- [53.] KELEMEN Roland – NÉMETH Richárd: A kibertér fogalmának és jellemzőinek multidiszciplináris megközelítése. In: FARKAS Ádám (szerk.): *Védelmi alkotmányosság az új típusú biztonsági kihívások erőterében*. Budapest, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, 2018. 147-170.
- [54.] KELEMEN Roland: A derogáció értelmezése a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának, valamint az Emberi Jogok Európai Egyezményének tükrében. In: *Közjogi Szemle* 11. évf. 4. sz. 2018. 52-57. o.
- [55.] KELEMEN Roland: Az Alaptörvény különleges jogrendi rendszerének egyes dogmatikai problémái – kitekintéssel a visegrádi államok alkotmányának kivételes hatalmi szabályaira. In: *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle* 5. évf. 1-2. sz. 2017. 37-68. o.
- [56.] KELEMEN Roland: Cyber Attacks and Cyber Intelligence in the System of Cyber Warfare. In: SZABÓ Miklós: *Doktoranduszok Fóruma: Állam- és Jogtudományi Kar szekciókiadványa*. Miskolc, Miskolci Egyetem, 2017. 117-122. o.
- [57.] KELEMEN Roland: Előszó helyett – Kísérlet a hatalmi/legitimációs kivételes állapot és hatalom fogalmának vázlatos meghatározására. In: KELEMEN Roland (szerk.): *Sajtójogi források a kivételes hatalom árnyékában: A magyar sajtójog a hatalmi/legitimációs kivételes állaptok időszakában (1918-1922)*. Budapest, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, 2018. 9-15. o.
- [58.] KELSEN, Hans: *The Law of United Nations*. 268. o.
- [59.] KIRGIS, Frederic L.: Israel's Intensified Military Campaign Against Terrorism. In: *ASIL Insights*, 2001.

december.

<https://www.asil.org/insights/volume/6/issue/19/israels-intensified-military-campaign-against-terrorism> (2016. november 23.)

- [60.] KISSINGER, Henry: Világrend. (ford. KÁLLAI Tibor) Budapest, Antall József Tudásközpont, 2015.
- [61.] KOVÁCS Péter: Nemzetközi büntetőbíráskodás. In: Jakab András, Fekete Balázs (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia. Budapest, PPKE JÁK, 2018.
- [62.] KOVÁCS Péter: Nemzetközi közjog. II. kiadás, Budapest, Osiris Kiadó, 2011.
- [63.] LATTMANN Tamás: A 2001. szeptember 11-i támadások hatása a nemzetközi jognak a fegyveres erő alkalmazására vonatkozó előírásaira. In: Külügyi Szemle 10. évf. 3.sz. 2011. 105-115. o
- [64.] LOBEL, Jules: The Use of Force to Respond to Terrorist Attacks: The Bombing of Sudan and Afghanistan, 24 YALE J. INT'L L. 1999. 537, 540, 547. o.
- [65.] MAGYAR Sándor – SIMON László: A terrorizmus és indirekt hadviselés az EU kibertérben. In: Szakmai Szemle 15. évf. 4. sz. 2017. 57-68. o.
- [66.] MICHAELSEN, Christopher: The Security Council's Practice of Blacklisting Alleged Terrorists and Associates: Rule of law concerns and Prospects for Reform. NZJPIIL 2010, 71-89. o.
- [67.] MOHAMED, Saira: Taking Stock of the Responsibility to Protect. 48 Stan. J. Int'l L. 319 2012. 321-330. o.
- [68.] NAERT, Frederik: The Impact of the Fight Against International Terrorism on the Ius ad Bellum After '11 September'. In 43 Mil. L. & L. War Rev. 55 2004. 62–63. o.
- [69.] NICHOLS, Thomas: The Coming Age of Preventive War. University of Pennsylvania Press. 2008.
- [70.] NUSSBAUM, Arthur: Just War – A Legal Concept. Michigan LR, 42. 1943-1944 453. o., 477. o.
- [71.] OHLIN, Jens David: The Unwilling or Unable Doctrine Comes to Life.

<http://opiniojuris.org/2014/09/23/unwilling-unable-doctrine-comes-life/> (2016. december 1.)

- [72.] PAUST, Jordan J.: Post9/11 Overreaction and Fallacies Regarding War and Defense, Guantanamo, the Status of Persons, Treatment, Judicial Review of Detention, and Due Process in Military Commissions, 79 NOTRE DAME L. REV. 2004. 1335, 1343-1345. o.
- [73.] PIERSON, Charles: Preemptive Self-Defense in an Age of Weapons of Mass Destruction: Operation Iraqi Freedom. In: Denver Journal of International Law and Policy. University of Denver. 2004.
- [74.] PONGRÁCZ Alex: A bukott államok problémájának aktuális kérdései. In: Jog, állam, politika, 2015. (7. évf.) 4. sz. 23–37. o.
- [75.] PONGRÁCZ Alex: A globalizált világ aktuális kérdései: államelhalás vagy államépítés? In: MTA Law Working Papers, 1. évf. 18. sz. 2014. 1-19. o.
- [76.] PONGRÁCZ Alex: Szuverenitás és alkotmányosság a globális erőterben. In: Pro publico bono – Magyar közigazgatás: a Nemzeti Közszolgálati Egyetem közigazgatás-tudományi szakmai folyóirata, 2016. 1. sz. 108-118. o.
- [77.] RADA Mátyás: A terrorizmus elleni állami önvédelem – kiállja-e a betudhatóság az idő próbáját? In: Jogi tanulmányok, 2012/2. kötet, 212. o.
- [78.] REINOLD Theresa: State Weakness, Irregular Warfare, and the Right to Self-Defense Post-9/11. In: American Journal of International Law, Vol. 105. No. 2. 2011. 249-251. o.
- [79.] REISMAN, Michael: Criteria for the Use of Force In International Law. In: Yale JIL, 10. (1984-1985) 279-285. o.
- [80.] REISMAN, Michael: International Legal Responses to Terrorism. Faculty Scholarship Series. Paper 1999. 1016. 3-60. o.
- [81.] RUSSETT, Bruce; O'NEILL, Barry; SUTTERLIN, James: Breaking the Security Council Restructuring

- Logjam. In: *Global Governance* Vol. 2, No. 1. 1996. 65-80. o.
- [82.] SALTMAN, Erin Marie; WINTER, Charlie: *Islamic State: The Changing Face of Modern Jihadism*. Quilliam Foundation. 2014. Online: <https://web.archive.org/web/20150226115714/http://www.quilliamfoundation.org/wp/wp-content/uploads/publications/free/islamic-state-the-changing-face-of-modern-jihadism.pdf> (2018. december 3.)
- [83.] SCHACHTER, Oscar: *The Lawful Resort to Unilateral Use of Force*. 10 *Yale J. Int'l L.* 1985. 292. o.
- [84.] SCHMITT, Carl: *Politikai teológia*. ELTE ÁJK, Budapest 1992 1. o.
- [85.] SIMMA, Bruno: *The Charter of the United Nations – A Commentary*. 121-123. o.
- [86.] SIMON László – MAGYAR Sándor: *A terrorizmus és indirekt hatása a kibertérben*. In: *Nemzetbiztonsági Szemle* 5. évf. 3. sz. 2017. 89-101. o.
- [87.] SIMON László: *A fokozódó terrorizmus Európában és annak hatása a katonai tömegrendezvények biztosítására*. In: *Szakmai Szemle* 13. évf. 2. sz. 2015. 145-162. o.
- [88.] SOFAER, Abraham D.: *Terrorism as War*. In: *Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law)*, Vol. 96. 2002. március 13–16. 256. o.
- [89.] STAHN, Carsten: *Collective Security and Self-Defence after September 11 Attacks*. *Tilburg Foreign Law Review*, Vol. 10. Issue 1. 2002. 10-42. o.
- [90.] STAHN, Carsten: *Terrorist Acts as „Armed Attack”: The Right to Self-Defense, Article 51(1/2) of the UN-Charter and International Terrorism*. In: *Fletcher Forum on the WTC Attacks*, Vol. 27. Issue 2. 2003. 35-51. o.
- [91.] SULYOK Gábor: 6. cikk (1) bekezdés. In: JAKAB András (szerk.): *Az Alkotmány kommentárja*. I-II. Századvég, 2009.

- [92.] SÜLYÖK Gábor: A Biztonsági Tanács reformjának szükségessége: kritikai értékelés. In: Közjogi szemle 1. évf. 3. sz. / 2008. 6-15. o.
- [93.] SÜLYÖK Gábor: A humanitárius intervenció elmélete és gyakorlata, Budapest, Gondolat, 2004
- [94.] SÜLYÖK Gábor: Az Egyesült Nemzetek Szervezetének Biztonsági Tanácsa: összetétel, szavazás, reform. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2009.
- [95.] SÜLYÖK Gábor: II. Ramses és III. Hattušiliš szerződése az örök békéről és testvériségről. In: Jog, állam, politika 6. évf. 2. sz. 2014. 3-21. o.
- [96.] SÜLYÖK Gábor: Szövegezési zavarok és értelmezési nehézségek a védelmi felelősség leírásában. In: Külügyi szemle. 13. évf. 3. sz. 2014. 127-142. o.
- [97.] SZALAI Anikó: „Hová lett a háború és béke jogának dichotómiája?” In: CSAPÓ Zsuzsanna (szerk.): Emlékkötet Herczegh Géza születésének 85. évfordulójára: A ius in bello fejlődése és mai problémái, Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2013. 253–268. o.
- [98.] SZIGETI Péter: A decizionizmus két terepe Carl Schmittnél: a szuverenitás makro- és a bírói ítélet mikroszintjén. In: CS. KISS Lajos (szerk.): Carl Schmitt jogtudománya: Tanulmányok Carl Schmitttről. Budapest, Gondolat Kiadó, 2004. 338-357. o.
- [99.] TAFT, William H.: Preemptive Action in Self-defense. In Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law 2004. 331–333. o.
- [100.] TAKÁCS Péter: Az „Iszlám Állam” államiságának problémái. Államnak tekinthető-e az ISIS, bármilyen értelemben is? In: Jog, állam, politika, 7. évf. 4. sz. 2015. 47-77. o.
- [101.] THAKUR, Ramesh; WEISS, Thomas G.: R2P: From Idea to Norm—and Action? In: Global Responsibility to Protect, Volume 1. 2009. 22 – 53. o.

- [102.] TODD, Emmanuel: A birodalom után. Budapest, Allprint kiadó, 2003.
- [103.] TOMOLYA János – PADÁNYI József: A terrorizmus jelentette kihívások. In: Hadtudomány 22. évf. 3-4. sz. 2012. 34-67. o.
- [104.] TOOPE, Stephen J.: „The Responsibility to Protect and the Use of Force: Building Legality?” In: Global Responsibility to Protect, Vol. 2. No. 3. 2010. 208. o.
- [105.] TÓTH Zoltán Balázs: Az Iszlám Állam online térhódítása. In: Nemzetbiztonsági Szemle 4. évf. 4. sz. 2016. 26-42. o.
- [106.] TÖRŐ Csaba: „R2P Without UN Security Council Mandate – Subsidiary Action as the Possible Way Out of Institutional Deadlock?” In: Responsibility to Protect in Theory and Practice (szerk. Vasilka SANCIN – Maša Kovič DINE). Ljubljana: GV Založba, 2013. 242–243. o.
- [107.] TURBÉK Zoltán: A Biztonsági Tanács reformja. In: Kül-Világ- a nemzetközi kapcsolatok folyóirata. 2. évf. 1. sz. 2005.
- [108.] VALKI László: A szeptember 11-i terrortámadás és a nemzetközi jog. In: Válaszok a terrorizmusra, avagy van-e út az afganisztáni „vadászattól” a fenntartható globalizációig, Budapest, SVKH-CHARTAPRESS, 2002. 116. o.
- [109.] VALKI László: Az ENSZ-reformok sorsa. In: Külügyi Szemle 4. évf. 3-4. sz. 2005. 95-110. o
- [110.] VON JHERING, Rudolph: The Struggle for law. Callaghan and Company, Chichago, 1915. 1-2. o.
- [111.] WALDOCK, C. Humphrey: The Regulation of the Use of Force by States In International Law. RCADI, 81. 1952. 498. o.
- [112.] WEBSTER, Daniel: Letter to Henry Stephen Fox. In: K. E. Shewmaker (szerk.): The Papers of Daniel Webster. Diplomatic Papers, Vol. 1. 1841-1843. 1983.
- [113.] WELSH, Jennifer M.: Norm Contestation and the Responsibility to Protect. In: Global Responsibility to Protect, Volume 5. Issue 4. 2013. 365 – 396. o.

- [114.] WINKELMANN, Ingo: „Responsibility to Protect” In: Rüdiger WOLFRUM (szerk.): Max Planck Encyclopedia of Public International Law. Oxford, OUP, Vol. 8. 2010. 969–970. o.
- [115.] WINKELMANN, Ingo: Bringing the Security Council into a New Era. Recent Developments in the Discussion on the Reform of the Security Council. In: Max Planck Yearbook of United Nations Law Online. Vol.1. Issue 1. 1997.
- [116.] YOO, John: International Law and the War in Iraq. In: The American Journal of International Law, Vol. 97, No. 3 2003. 563–576. o.
- [117.] ZAKAIRA, Fareed: A posztamerikai világ. Budapest, Gondolat kiadó, 2009.
- [118.] ZEGVELD, Liesbeth: Accountability of Armed Opposition Groups in International Law, CUP, 2002. 9-58. o.

FELHASZNÁLT JOGFORRÁSOK

Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya, San Fransisco, 1945. június 26. [Fordítás forrása: 1956. évi I. tv.]

Közgyűlési határozatok

UN Doc. A/RES/29/3314 (1974)

UN. Doc. A/RES/44/240(1989)

Biztonsági Tanács határozatai

UN Doc. S/RES/1333 (2000)

UN Doc. S/RES/1390 (2002)

UN Doc. S/RES/268 (1969)

UN Doc. S/RES/490 (1981)

UN. Doc. S/RES/1368 (2001)

UN. Doc. S/RES/1373 (2001)

UN. Doc. S/RES/1407 (2002)

UN. Doc. S/RES/1483 (2003)
UN. Doc. S/RES/1510 (2003)
UN. Doc. S/RES/1515 (2003)
UN. Doc. S/RES/1544 (2004)
UN. Doc. S/RES/1546 (2004)
UN. Doc. S/RES/1553 (2004)
UN. Doc. S/RES/1563 (2004)
UN. Doc. S/RES/1589 (2005)
UN. Doc. S/RES/1701 (2006)
UN. Doc. S/RES/1746 (2007)
UN. Doc. S/RES/1772 (2007)
UN. Doc. S/RES/1776 (2007)
UN. Doc. S/RES/1957 (2010)
UN. Doc. S/RES/2056 (2012)
UN. Doc. S/RES/2107 (2013)
UN. Doc. S/RES/2205 (2015)
UN. Doc. S/RES/2211 (2015)
UN. Doc. S/RES/2214 (2015)
UN. Doc. S/RES/2226 (2015)
UN. Doc. S/RES/2227 (2015)
UN. Doc. S/RES/2253 (2015)
UN. Doc. S/RES/2434 (2018)
UN. Doc. S/RES/2438 (2018)
UN. Doc. S/RES/2439 (2018)
UN. Doc. S/RES/2441 (2018)
UN. Doc. S/RES/2442 (2018)
UN. Doc. S/RES/2445 (2018)
UN. Doc. S/RES/517 (1982)

Egyéb ENSZ dokumentumok

UN Doc. A/59/565. (2004)
UN Doc. S/PV. 5492. (2006)
UN Doc. S/PV. 5898. (2008)
U.N. Doc. A/63/677. (2009)

UN Doc. A/59/2005.
„2005 World Summit Outcome”. GA Res. 60/1, 60 UN GAOR
Supp. No. 49. (A/60/49) (Vol. I). 3.
UN. Doc. S/2014/691.
UN Doc. S/2014/695.
UN Doc. S/2015/221.
UN Doc. S/2015/693.
UN Doc. S/2015/593.

Bírósági ítéletek

Corfu Channel case, Judgment of April 9th, 1949: I.C.J. Reports
1949. 4. o.

Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v.
United States of America). ICJ Reports 1986.14. [Továbbiakban:
Nicaragua-ügy] 195.

Ethiopia-Eritrea Claims Commission, Partial Award (Jus ad
Bellum). 45 ILM

Armed Activities on the Territory of the Congo (Dem. Rep. Congo
v. Uganda), 2005 ICJ Reports

Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America),
Judgment, ICJ. Reports 2003.

Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied
Palestinian Territory, 2004 ICJ Reports

Nemzetközi egyezmények

Tegucigalpa Treaty of Friendship, Commerce and Extradition
between Honduras and Nicaragua, 1878. 2.cikk

Convention for the Pacific Settlement of International Disputes
(1899), az I. hágai egyezmény 1899.

Convention respecting the limitation of the employment of force for
the recovery of contract debts, II. hágai egyezmény 1907.

Convention relating to the Opening of Hostilities, II. hágai
egyezmény 1907.

International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS): The Responsibility to Protect. Ottawa: International Development Research Centre, 2001.

EGYÉB ONLINE FORRÁSOK

„Annan quits as Syria peace envoy; says Assad will have to leave sooner or later.” Al Arabiya News. 2012. augusztus 2. <http://english.alarabiya.net/articles/2012/08/02/230034.html> (2016. november 30.)

„David Cameron's full statement calling for UK involvement in Syria air strikes.” The Telegraph. 2015. november 26. <http://www.telegraph.co.uk/news/politics/david-cameron/12018841/David-Camerons-full-statement-calling-for-UK-involvement-in-Syria-air-strikes.html> (2016. december 1.)

„Elkezdődött a kurd-török háború” Index. 2018. január 16. https://index.hu/kulfold/2018/01/16/sziria_torokorszag_kurdok_afri_n_erdogan/ (2018. november 27.)

„Erdogan nem hátrál” Népszava. 2018. január 23. https://nepszava.hu/1150938_erdogan-nem-hatral (2018. november 27.)

„How ISIS Works” The New York Times. 2014. szeptember 16. <http://www.nytimes.com/interactive/2014/09/16/world/middleeast/how-isis-works.html> (2016. november 13.)

„Irakban is megtámadná a kurdokat Törökország.” Népszava. 2018. március 8. https://nepszava.hu/1154741_irakban-is-megtamadna-a-kurdokat-torokorszag (2018. november 27.)

„Islamic State and the crisis in Iraq and Syria in maps.” BBC News. 2018. március 28. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-27838034> (2018. november 27.)

„Islamic State: Raqqa's loss seals rapid rise and fall.” BBC News. 2017. október 17. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-35695648> (2018. november 27.)

„Paris shootings: Casualties in city centre and explosion at the Stade de France”, Reuters, 2015. november 13.

<http://www.reuters.com/article/us-france-shooting-idUSKCN0T22IU20151114> (2016. november 23.)

„Secretary-General's remarks to Security Council High-Level Summit on Foreign Terrorist Fighters,” 2014. <https://www.un.org/sg/en/content/sg/statement/2014-09-24/secretary-generals-remarks-security-council-high-level-summit> (2016. november 13.)

BURKE, Jason: Islamist fighters drawn from half the world's countries, says UN. The Guardian, 2015. május 26.: <https://www.theguardian.com/world/2015/may/26/islamist-fighters-drawn-from-half-the-worlds-countries-says-un> (2016. november 13.)

CHULOV, Martin: More than 92% of voters in Iraqi Kurdistan back independence. The Guardian. 2018. szeptember 28. <https://www.theguardian.com/world/2017/sep/27/over-92-of-iraqs-kurds-vote-for-independence> (2018. szeptember 27.)

FITZGERALD, Denis: US invokes Article 51: Does the UN Charter cover attacks by non-state actors? UN Tribune, 2014. szeptember 23. <http://untribune.com/us-invokes-article-51-un-charter-cover-attacks-non-state-actors/> (2016. december 1.)

GANDER, Kashmira: Isis flag: What do the words mean and what are its origins? The monochrome flag has become a symbol of Isis. Independent. 2015. július 6. <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/isis-flag-what-do-the-words-mean-and-what-are-its-origins-10369601.html> (2018. november 27.)

Hizbullah – the 'Party of God'. Ynetnews, 2006. július 31. <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3284023,00.html> (2016. november 29.)

<http://www.un.org/en/preventgenocide/adviser/responsibility.shtml> (2018. november 27.)

<http://www.un.org/en/terrorism/instruments.shtml> (2016. december 4.)

<http://www.un.org/press/en/2015/sc12168.doc.htm> (2016. december 2.)

<https://www.un.org/sc/suborg/en/sanctions/1267> (2016. december 2.)

JONES, Seth G.: Expanding the Caliphate. The Rand Blog. 2015. június 12. <https://www.rand.org/blog/2015/06/expanding-the-caliphate.html> (2018. november 27.)

JONES, Seth G.: Islamic State's Global Expansion. The Rand Blog. 2015. június 4. <https://www.rand.org/blog/2015/06/islamic-states-global-expansion.html> (2018. november 27.)

LISTER, Tim; SANCHEZ, Ray; BIXLER, Mark; O'KEY, Sean; HOGENMILLER, Michael; TAWFEEQ, Mohammed: ISIS goes global: 143 attacks in 29 countries have killed 2,043. CNN. 2018. február 12. Online: <https://edition.cnn.com/2015/12/17/world/mapping-isis-attacks-around-the-world/index.html> (2018. november 5.)

Mapping Militant Organizations: "The Islamic State". Stanford University. 2015. Online: <http://web.stanford.edu/group/mappingmilitants/cgi-bin/groups/view/1#note89> (2018. november 27.)

MERRIMAN, Helena: Is so-called Islamic State finished? BBC News. 2016. október 5. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-37550300> (2018. november 27.)

PROTHERO, Mitchell: Islamic State overwhelms Iraqi forces at Tikrit in major defeat. Miami Herald, 2014. július 18. <http://www.miamiherald.com/incoming/article1976074.html> (2016. november. 30.)

Samir, Ayman; Solomon, Erika: Arab League suspends Syria mission as violence rages. Reuters. 2012. január 28. <http://www.reuters.com/article/us-syria-idUSTRE8041A820120128> (2016. november 30.)

What is 'Islamic State'?" BBC News. 2015. december 2. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-29052144> (2018. november 27.)

